

ELVÁNDORLÁSI SZÁNDÉKOK - ÁLMOK ÉS KONKRÉT TERVEK KÖZÖTT

A MIGRÁCIÓS POTENCIÁL JELLEMZŐI
ÉS MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐI A 18-40
ÉVESEK KÖRÉBEN MAGYARORSZÁGON

Gödri Irén

KUTATÁSI JELENTÉSEK 98.

KSH NÉPESÉGTUDOMÁNYI
KUTATÓINTÉZET

A kiadványt, kérjük, a következőképpen hivatkozza:

Gödri Irén (2016): *Elvándorlási szándékok – álmok és konkrét tervek között. A migrációs potenciál jellemzői és meghatározó tényezői a 18–40 évesek körében Magyarországon*. Kutatási Jelentések 98. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
DOI: 10.21543/Kut.2016.98

A tanulmány „*A migrációval kapcsolatos várakozások és az életút-események szerepe a migrációs szándékok kialakulásában és megvalósulásában*” c. 101458 PD számú OTKA kutatás keretében készült.

Igazgató:
Spéder Zsolt

© Gödri Irén

Sorozatszerkesztő:
Makay Zsuzsanna
Olvasószerkesztő:
Majoros Györgyi
Grafika:
Farkas Anna, anagraphic
Tördelés:
Simonné Horváth Gabriella

KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
1024 Budapest, Buday László u. 1–3.

nki@demografia.hu
www.demografia.hu

ISSN 0236–736X
ISBN 978-963-9597-45-7

ELVÁNDORLÁSI SZÁNDÉKOK - ÁLMOK ÉS KONKRÉT TERVEK KÖZÖTT

A MIGRÁCIÓS POTENCIÁL JELLEMZŐI ÉS MEGHATÁROZÓ
TÉNYEZŐI A 18-40 ÉVESEK KÖRÉBEN MAGYARORSZÁGON

GÖDRI IRÉN

TARTALOM

Bevezetés	7
1. Értelmezési keret, elméleti alapok	11
1.1. A migrációs potenciál fogalma – avagy mit is mérünk valójában	11
1.2. A migrációs potenciál típusai és mérési lehetőségei	13
1.3. A migrációs döntés folyamata	15
2. Adatok, elemzési módszerek	19
3. Leíró elemzés	21
3.1. A migrációs potenciál mértéke	21
3.1.1. A nyers migrációs potenciál	21
3.1.2. A tisztított migrációs potenciál	24
3.2. A migrációs hajlandóság és a migrációs szándék	29
3.3. A migráció tervezett célországai	31
3.4. A migrációs potenciál társadalmi bázisa	34
3.4.1. Szociodemográfiai jellemzők	35
3.4.2. Munkaerő-piaci pozíció	39
3.4.3. Anyagi, vagyoni helyzet	40
3.4.4. Emberi és pszichikai tőke	42
3.4.5. Elégedetlenség	44
3.4.6. Etnikai háttér	46
3.5. A nyers és a tisztított migrációs potenciál társadalmi bázisainak összehasonlítása	47
4. A migrációs potenciált befolyásoló tényezők többváltozós elemzése	51
4.1. Alapmodell: a szociodemográfiai jellemzők és a munkaerő-piaci pozíció hatása	52
4.1.1. Nemek szerinti különbségek	55
4.2. Az anyagi, vagyoni helyzet hatása	58
4.3. Az emberi és a pszichikai tőke hatása	59
4.4. Az elégedetlenség és a roma származás hatása	61

4.5. A kapcsolati tőke, illetve a migrációs burok szerepe	63
4.6. A korábbi migrációs tapasztalat szerepe	69
4.7. A migrációval kapcsolatos várakozások szerepe	73
4.8. A bővített és a teljes modell	80
5. Migrációra ösztönző egyéni motivációk és visszatartó tényezők	87
5.1. A migrációs szándék motivációi	87
5.2. Tanulási célú migrációs tervek	90
5.3. Az itthon tartó tényezők	92
Összefoglalás és következtetések	95
Hivatkozások	99
Melléklet: A kutatás kérdőíve	105
A Népszégtudományi Kutatóintézet kutatási jelentései	121

BEVEZETÉS¹

Magyarországról a – főként nyugat-európai országokba irányuló – elvándorlás a kétezres évek második felében kezdett számottevően növekedni, majd 2011-től – a német és az osztrák munkaerőpiac megnyitását követően – egyre nagyobb méreteket öltött (Hárs 2012, Gödri et al. 2014, Gödri 2015, Hárs 2016). Az elmúlt években a jelenséget széleskörű tudományos és társadalmi érdeklődés övezte, különböző vizsgálatok, becslések készültek az elvándorlók, illetve a külföldön munkát vállalók számáról, összetételéről, valamint a szelekciót befolyásoló tényezőkről (Kapitány – Rohr 2014, Blaskó – Gödri 2014, Hárs – Simon 2016). A migrációs döntések hátterét, motivációit, a migrációs szándékok meghatározó tényezőit azonban csak töredékesen ismerjük. Noha az utóbbi években az elvándorlás növekedésének üteme mérséklődött, és a hazatérők száma is növekszik, a migrációs egyenleg nagy valószínűséggel továbbra is negatív, és a folyamat népesedési és munkaerő-piaci hatásai is egyre inkább érezhetővé válnak.

A migrációs kutatások alapvető kérdései egyfelől, hogy mennyien, kik és honnan/hová vándorolnak, másfelől, hogy milyen tényezők ösztönzik, illetve fékezik a migrációt, és milyen egyéni motivációk készítetik az embereket arra, hogy útnak induljanak vagy helyben maradjanak. A migrációs döntéseket, és ezáltal a migrációs folyamatok alakulását számos – egymással is kölcsönhatásban lévő – tényező befolyásolja. A mikroszintű döntések általában költség-haszon számítások eredményeként születnek, a migráció előnyeinek, valamint költségeinek és kockázatainak mérlegelése révén.² Ebben az egyéni indítékok, célok, elvárások, körülmények és élethelyzetek meghatározó szerepet játszanak. Az egyéni vagy háztartási döntéseket³ ugyanakkor a makrostrukturális kontextus is meghatározza. A foglalkoztatás és a bérek országok közötti eltérései fontos szempontot jelentenek a mérlegelésben, noha számos nem anyagi jellegű összetevő is megjelenik mind az előnyök, mind a költségek oldalán. A kibocsátó ország és a

¹ A tanulmány korábbi változatához fűzött megjegyzéseikért, észrevételeikért köszönettel tartozunk a Népeségtudományi Kutatóintézet műhelyvitáján részt vett kutatóknak.

² Az egyéni választást hangsúlyozó mikrogazdasági modell a Sjaastad (1962) nevéhez kötődő humán tőke elméletre épül, amely szerint a migrációs döntést a humán tőke kibocsátó országbeli, illetve a potenciális célország(ok)beli értékesítésének várható megtérülései és a migráció várható költségei határozzák meg.

³ A migráció új közgazdaságtana szerint a migrációs döntéseket nem elkülönült egyének hozzák, hanem általában családok vagy háztartások (Taylor 1986, Massey et al. 1993).

---

potenciális célország(ok) társadalmi, demográfiai, gazdasági, politikai strukturái és munkaerő-piaci feltételei behatárolják az egyéni célok, törekvések megvalósításának a lehetőségeit. Az egyéni szinten ható ösztönzők és a célországbeli lehetőségek közötti összekötő láncszemet gyakran a migráns kapcsolathálózatok jelentik, amelyek a rajtuk keresztül áramló információk és erőforrások (anyagi, érzelmi támogatás) révén csökkentik a migráció kockázatát és költségeit. A célországválasztást – és ezáltal a migrációs áramlások irányát – a felsoroltak mellett számos egyéb tényező is befolyásolhatja, mint például a nyelvi és kulturális közelség, a földrajzi közelség, az országok közötti történelmileg meghatározott migrációs kapcsolatok (Melegh 2012), a potenciális célországok migrációs szabályozása, fogadókészsége.

A migrációs döntés tehát egy komplex, soktényezős folyamat. Ha e döntések hátterét, motivációit, meghatározó tényezőit, és ezáltal a migrációs folyamat gyökereit szeretnénk megismerni, érdemes a folyamat kezdeti szakaszában, azaz a migrációs szándékok kialakulásakor megvizsgálnunk a migránsok (ön)szelekcióját. A megvalósult migráció esetében ugyanis a célországok szerint eltérő szelekciós hatások is érvényesülnek (az adott ország migrációs szabályozásától, munkaerő-keresletétől stb. függően). A migrációs szándékok kibocsátó országbeli vizsgálatának az a fő előnye, hogy képes a kínálati oldalt, annak összetételét, valamint a migrációt ösztönző tényezőket a későbbi szelekciós torzításoktól mentesen megragadni. Az eredmények értékelésekor azonban figyelembe kell venni egyfelől a szándékok méréséből adódó pontatlanságot (gyakran összemosódnak a bizonytalan és a határozott, konkrét tervek), másfelől pedig azt is, hogy a szándék létrejötte és annak megvalósulása között számos korlátozó, akadályozó tényező léphet közbe.

Amennyiben a migrációs szándékok minden esetben megvalósulnának, ezek mérése lehetővé tenné a migrációs folyamatok pontos előrejelzését. A valóságban azonban a migrációt tervezők közül sokan nem jutnak el a tervük megvalósításáig.⁴ A migrációs szándékok, tervek megvalósulásának esélyét a migráció során konvertálható speciális tőkék – különböző emberi, anyagi, kapcsolati, pszichológiai erőforrások – is befolyásolják, és ezek általában társadalmilag egyenlőtlenül oszlanak el (Massey – Espinosa 1997, Gödri – Kiss 2009). Mivel kevés ismerettel rendelkezünk a migrációs szándékok későbbi megvalósulásáról (lásd: Gödri – Feleky 2013), az ezt elősegítő, illetve korlátozó tényezőkről is viszonylag keveset tudunk. Ennek ellenére a migrációs potenciál fontos ismeretekkel szolgálhat nemcsak a vizsgált népesség – és azon belül a különböző csoportok – közérzetéről, elvagyódásáról, hanem megfelelő mérési technikák alkalmazásával a későbbi migránsok társadalmi-demográfiai és egyéb jellemzőiről, célországairól, motivációjáról is.

Magyarországon a felnőtt lakosság migrációs szándékairól, terveiről 1993 óta rendszeresen készültek vizsgálatok (Sik 1994, Berencsi 1995, Sik 1999, Sik – Simonovits 2002, László et al. 2003, Hárs et al. 2004, Sik 2012b, 2013, Sik – Szeitl 2016). Ezek alapján a migrációs potenciál időbeli alakulása is követhető. Bár a kilencvenes évek igen alacsony értékei (5–6%) a kétezres években emelkedtek, a kelet-európai és balti országokhoz ké-

⁴ Másfelől az is előfordulhat, hogy a migráció előzetes szándék nélkül, váratlan vagy kényszerítő körülmények hatására jön létre.

pest a magyarok migrációs készítése továbbra is szerény maradt. Jelentősebb változás 2005-ben – az EU-csatlakozást követő évben – figyelhető meg, amikor kiugróan megnőtt a rövid távú külföldi munkavállalást tervezők aránya, ami feltehetően a kiszélesedő munkavállalási lehetőségekkel kapcsolatos várakozásokat tükrözte. Majd 2012-ben – miután Németország és Ausztria is felszámolta a munkaerő-piaci korlátozásokat – minden korábbinál magasabb migrációs potenciált mértek (19%), főként a hosszú távú (több éves) külföldi munkát tervezők aránya volt kiugró (Sik 2012b). Miközben a 40 éves és idősebb népesség körében a migrációt tervezők aránya az ezredforduló óta csak kismértékben nőtt, a 40 év alattiaknál 2012-ben elérte a 40%-ot, azaz a teljes felnőtt népesség körében mért érték duplája volt (Feleky 2014). Ebben fontos szerepe van annak, hogy a fiatalabbnak számára – élethelyzetükből, adaptációs készségeikből adódóan – a migráció eleve kisebb költségekkel jár, ugyanakkor hosszabb idő áll rendelkezésükre ahhoz, hogy ezek a költségek a migráció során megtérüljenek (Bauer – Zimmermann 1999). A fiatalok elvándorlása azonban nemcsak a jelenség mérete, de a hosszú távú társadalmi, demográfiai következményei miatt is fokozott figyelmet érdemel.

Tanulmányunk a magyarországi 18 és 40 év közötti népesség körében vizsgálja a migrációs szándékok elterjedtségét, célországait, társadalmi bázisát, valamint e szándékok kialakulását meghatározó tényezőket és az egyéni motivációkat. Célja egyfelől a migrációs döntések hátterének megértése, másfelől a migrációs potenciál különböző típusai közötti eltérések tisztázása. Ennek érdekében a migrációs szándékok mérése során nemcsak a különböző időtávú terveket (rövid vagy hosszú távú külföldi tartózkodás, illetve kivándorlás) különböztettük meg, hanem a migrációs tervek komolyságát is figyelembe vettük. Elméleti kiindulópontunk, hogy az egyéni döntéshozás és cselekvés szempontjából a migráció egy folyamat, és a migrációt tervezők ennek a különböző szakaszaiban vannak, ezért érdemes különbséget tenni a még kiforratlan, bizonytalan tervek (álmok) és a határozott, konkrét (ún. komoly) tervek között. Feltételezésünk szerint az utóbbiak a várható migráció méretét és összetételét – és ezáltal várható következményeit is – pontosabban jelzik.

A korábbi hazai vizsgálatokhoz képest saját kutatásunk két szempontból jelent tehát továbblépést. Egyfelől a migrációs szándék mérési lehetőségeit és a döntéshozás folyamatjellegét szem előtt tartva kísérletet tettünk a migrációs potenciál minél pontosabb feltárására, azaz a migrációs terveken belül a határozott, konkrét tervek megragadására.⁵ Másfelől a migrációs potenciált befolyásoló lehetséges tényezők körét kibővítettük a korábbi vizsgálatokban nem – vagy csak részlegesen – szereplő tényezőkkel, mint például a migrációspecifikus kapcsolati tőke különböző elemei, a korábbi migrációs tapasztalat, a migrációval kapcsolatos várakozások (azaz a migráció várható hatásainak, következményeinek a megítélése).⁶ E tényezők figyelembevételének indokoltságát és a velük kapcsolatos szakirodalmi eredményeket az adott fejezetekben mutatjuk be.

⁵ A hazai vizsgálatokban a migrációs tervek komolyságának mérésére többnyire nem került sor, kivételt jelent a környező országokból Magyarországra irányuló migrációs potenciál vizsgálata 2002-ben (lásd: Örkény 2003).

⁶ Ezek mellett a kutatás a kérdezett életében a közelmúltban bekövetkezett, valamint az „előrevetített”, tervezett főbb életút-események részletes feltárására is kitért. Ezek elemzését azonban ez a kötet nem tartalmazza.

A tanulmány felépítése a következő. Az *1. fejezet* az elemzés elméleti keretét adja, amelyben egyfelől a migrációs potenciál fogalmát, különböző típusait és mérési lehetőségeit ismertetjük, kitérve a migrációs szándék és a későbbi migráció közötti lehetséges kapcsolatra, valamint a szándék és a megvalósulás közötti „rés” lehetséges okaira; másfelől a migrációs döntés folyamatjellegét és az abból adódó – a migrációs tervek komolyságára vonatkozó – következtetéseket mutatjuk be. A *2. fejezet* az adatfelvétel, valamint az elemzés során felhasznált adatok és módszerek rövid leírását tartalmazza. A *3. fejezet*ben a migrációs potenciál különböző típusainak a jellemzőit – mértékét, célországait, társadalmi bázisát – mutatjuk be és hasonlítjuk össze, elsősorban arra keresve választ, hogy mely társadalmi-demográfiai csoportokra jellemző az átlagosnál nagyobb mértékben a különböző típusú tervek előfordulása. A *4. fejezet*ben a migrációs szándék kialakulását befolyásoló tényezőket – azaz a potenciális migránsok (ön)szelekcióját – vizsgáljuk, rávilágítva a migrációs tervek különböző típusai közötti eltérésekre. Itt kerül sor a három kiemelten fontos tényező – a migrációspecifikus kapcsolati tőke, a korábbi migrációs tapasztalat, a migrációval kapcsolatos várakozások – szerepének és hatásának részletes bemutatására is. Fontos kiemelni, hogy elemzésünk a migrációs potenciált mikroszinten befolyásoló tényezők vizsgálatára terjed ki (a makroszintű tényezők hatása mindössze az egyéni helyzetmegítélésre, elégedettségre való lecsapódásuk révén érvényesül). Az *5. fejezet*ben a migrációra készítő egyéni motivációkat, valamint az itthon maradást választók esetében a visszatartó tényezőket mutatjuk be, röviden kitérve a tanulási célú migráció ösztönzőire is. Végül a főbb eredmények összegzésével és a következtetések levonásával zárjuk a tanulmányt.

---

1. ÉRTELMEZÉSI KERET, ELMÉLETI ALAPOK

1.1. A MIGRÁCIÓS POTENCIÁL FOGALMA – AVAGY MIT IS MÉRÜNK VALÓJÁBAN

A migrációs potenciál fogalma – a legegyszerűbb megfogalmazásban – azt fejezi ki, hogy egy adott népességben belül mekkora a migrációt tervezők aránya.⁷ Amennyiben migráció alatt az országhatárt átlépő vándorlást értjük, a migrációs potenciál a hosszabb-rövidebb időtartamú külföldi tartózkodást vagy kivándorlást (végleges külföldi letelepedést) tervezők arányát jelenti. A migrációs potenciál mérése általában az adott populáció reprezentatív mintáján végzett kérdőíves adatfelvétel segítségével történik, amely során közvetlen kérdésekkel tárják fel az egyének migrációs hajlandóságát, szándékait, terveit.⁸ E módszer azonban – bár a várható migráció volumenének és összetételének feltárását célozza – többnyire csak a migráció rövid távú előrejelzésére alkalmas, és ebben az esetben is – az alkalmazott kérdezési technikától függően – változó megbízhatóságú, de inkább óvatos becsléseket tesz lehetővé. A jövőbeli migrációs folyamatok hosszabb távú becslése demográfiai és gazdasági előrejelzéseken, valamint a migráció történeti trendjein alapuló ökonometriai modellekkel lehetséges (Fassmann – Hintermann 1998, Dustmann et al. 2003, Hárs et al. 2004).⁹

A korlátok ellenére az elmúlt évtizedekben számos nemzetközi kutatás készült, amely a Nyugat-Európába irányuló migráció várható alakulását a feltételezett kelet- és közép-európai kibocsátó országokban – köztük Magyarországon – mért migrációs szándékok, tervek alapján próbálta becsülni (Brym 1993, Wallace 1998, Fassmann – Hintermann 1998, Krieger 2004, Fouarge – Ester 2008, 2009).¹⁰ E kutatások mögött sok esetben a tömeges kelet-nyugat irányú migrációtól való félelmek, aggodalmak is jelen voltak. Ezek alapját a nagyobb társadalmi változások, politikai és gazdasági fordulatok (mint például a kelet-

⁷ Lásd: Sik 2003, Sik 1999, Wallace 1998.

⁸ A migrációs potenciál mértéke – amint a későbbiekben erről részletesen is szó lesz – nemcsak a migráció időtartójától, hanem a kérdés típusától, megfogalmazásától is függ.

⁹ Ugyanakkor ezek esetében is számos torzítási lehetőség adódhat (lásd: Pedersen – Pytlikova 2008).

¹⁰ Ezek közt – noha más „szereposztásban” – említhető az a kutatás is, amelyben Magyarország mint célszám jelenik meg, és amely a 2002-ben elfogadott kedvezménytörvény hatására a környező országokból várható migrációt, illetve annak esetleges munkaerő-piaci következményeit vizsgálta (lásd: Örkény 2003).

---

közép-európai rendszerváltozások, majd a későbbi EU-bővítések) következtében megnyíló migrációs lehetőségek, valamint a potenciális kibocsátó és célországok közötti jelentős gazdasági, jövedelmi különbségek jelentették. A migrációs potenciál alakulását általában a kibocsátó országokban is fokozott figyelem kíséri, hiszen az országot elhagyni tervező népesség nagysága és összetétele a lehetséges társadalmi és gazdasági következményeket is előrevetíti. A rendszerváltozás óta Magyarországon is számos kutatás vizsgálta a migrációs potenciál mértékét, irányát és társadalmi bázisát, illetve az ezekben tapasztalható időbeli változásokat (Berencsi 1995, Sik 1999, Sik – Simonovits 2002, László et al. 2003, Hárs et al. 2004, Nyíró 2013).

A migrációs szándékok, tervek alapján mért migrációs potenciál prediktív ereje azonban, mint említettük, korlátozott. A tervek egy része nem valósul meg, így a migrációs potenciálból kiindulva könnyen felülbecsülhetjük a várható migráció nagyságát. Ennek több oka is van, de végső soron valamennyi magának a mérésnek a korlátaiból, behatárolt lehetőségeiből adódik.

A migrációs szándék és a cselekvés (a tényleges migráció) közötti „rész” egyik legfontosabb oka, hogy a migrációs szándékok, tervek alapján *csak a kínálati oldalt mérjük*, holott a migráció – különösen a munkavállalási célú – a potenciális célországok keresletétől, valamint intézményi feltételeitől (migrációs és munkaerő-piaci szabályozásától) is függ. A lehetőségek hiánya vagy a külső akadályok gátolhatják a tervek megvalósítását. Ráadásul a migráció gyakran csak időszakos elmozdulást jelent, vagy cirkuláris mozgásokból áll, ezért sokkal nagyobb azok aránya, akik életük során valamikor részt vesznek a migrációban, mint az adott időpontban éppen külföldön élők. Tehát a migrációs potenciál mérésekor és értékelésekor azt is figyelembe kell venni, hogy a migrációs szándékok különböző időtávú – csak részben végleges – elmozdulásokra irányulnak.

A migrációs szándékra épülő előrejelzés érvényességét az is csökkenti, hogy a *szándékok, tervek idővel változhatnak*. Előfordul ugyanis – különösen a döntési folyamat kezdeti szakaszában mért tervek esetében –, hogy olyan váratlan akadályok, költségek, kockázatok jelennek meg, amelyek következtében a potenciális migráns lemond a migrációs tervéről, vagy elhalasztja annak megvalósítását. Noha másik irányba módosítja a migrációs potenciált, fontos megemlíteni: az is előfordulhat – például váratlan események hatására, vagy a körülmények (illetve azok értékelésének) megváltozása esetén –, hogy az adott vizsgálati időpontban migrációt nem tervezők egy része később mégis rászánja magát a migrációra. A migrációs szándék ugyanis mindig az adott feltételek, körülmények függvényében fogalmazódik meg, és ezek megváltozása a migrációhoz való viszonyulást is módosíthatja. Magyarországon például az EU-csatlakozás előtti vizsgálatok alacsony szintű migrációs potenciált mértek, ami alapján arra következtettek, hogy a magyar munkaerő csekély mobilitási hajlandósága miatt a csatlakozást követően a szabad munkaerő-áramlás feltételei mellett sem várható jelentősebb migrációs hullám az EU-ba (Hárs – Palócz 2001). Ez azonban a munkavállalási lehetőségek kiszélesedésével – és számos egyéb tényező hatására is – később megváltozott.

További bizonytalanságot jelent a migrációs potenciál értelmezésében – részben az előbbivel összefüggésben –, hogy a migrációs tervek feltárását célzó kérdések alapján többnyire *nem derül ki a migrációs szándék komolysága*. A feltárt tervek – valamennyi

időtáv esetén – nagyon különböző megvalósulási esélyeket takarnak, azonban a tervezésre vonatkozó kérdésnél általában szereplő dichotóm (igen/nem) válaszlehetőségek nem teszik lehetővé az általános és a konkrét tervek elkülönítését, illetve a szándék erősségének a meghatározását (Manski 1990, Fassmann – Hintermann 1998, Krieger 2004). Holott feltételezhető, hogy a komolyabb, „kiforrottabb” tervek nagyobb eséllyel valósulnak meg, tehát ezek figyelembevétele a potenciális migránsok körének meghatározásakor növelné a migrációs potenciál prediktív erejét.

A szakirodalom viszonylag kevés empirikus példával szolgál a külföldre irányuló migrációs tervek tényleges megvalósulásának mértékéről (lévén, hogy erre csak a követéses vizsgálatok alkalmasak).¹¹ Ezek alapján azonban megállapítható, hogy – noha a migrációt tervezők jelentős hányada nem valósítja meg a tervét – a szándék és a cselekvés között erős a korreláció, és az előzetes migrációs tervvel rendelkezők körében számottevően nagyobb a migráció esélye (Gardner et al. 1985; De Jong et al. 1985; Van Dalen – Henkens 2008, 2013). A tervezett viselkedés elméletének (Ajzen 1991, 2005) a migrációs döntésekre való alkalmazásakor szintén megfogalmazódott, hogy a migrációs cselekvés elsődleges meghatározója a migrációs szándék (De Jong 2000), és a szándékot meghatározó különböző tényezők feltárásával megérthetjük magát a cselekvést, azaz a migrációt is. Saját korábbi kutatásunkban – az erdélyi magyarok elvándorlásának szelekciós mechanizmusát vizsgálva – magunk is arra a következtetésre jutottunk, hogy a migrációs szándék a migráció létrejöttének statisztikailag szignifikáns előrejelzője: több mint háromszorosára növelte annak esélyét (Gödri – Feleky 2013). Összességében tehát bár a migrációs potenciál – mint arra már Wallace (1998) is rámutatott – nem tekinthető a migrációs folyamatok előrejelzésére, a várható migráció mértékének becslésére alkalmas mutatónak, egyéni szinten a migrációs szándék a későbbi migráció fontos indikátora: számos társadalmi-demográfiai jellemzőre kontrollálva is a legfőbb magyarázó tényező marad.

Bár a migrációs potenciál vizsgálatok nem jelzik pontosan a várható migráció mértékét, azonos mérési módszer alkalmazása esetén jól mutatják az időbeli trendek alakulását, valamint a különböző kibocsátó területek (akár országok) közötti összehasonlítást is lehetővé teszik. Továbbá ezek a vizsgálatok fontos ismeretekkel szolgálhatnak a későbbi migránsok társadalmi-demográfiai összetételéről és egyéb jellemzőiről, motivációiról, migráció előtti helyzetéről. A migrációs szándék létrejöttét befolyásoló egyéni jellemzők (mint például a munkaerő-piaci pozíció, az anyagi, jövedelmi helyzet, a lakáskörülmények, az elégedettség, a korábbi migrációs tapasztalat, a személyes kapcsolatok stb.) feltárása révén megismerhetjük a migrációt a kínálati oldalról meghatározó tényezőket.

1.2. A MIGRÁCIÓS POTENCIÁL TÍPUSAI ÉS MÉRÉSI LEHETŐSÉGEI

A migrációs potenciál különböző szempontok alapján tipizálható (lásd: Sik 2003). A két legalapvetőbb szempont az elemzés érvényességi köre (azaz kikre, illetve milyen feltételekkel jellemző a mért migrációs potenciál), valamint megbízhatósága (azaz mennyire fejez ki reális migrációs szándékot). Az érvényességi kör alapján megkülönböztethető az *általános migrációs potenciál*, amely a teljes népességre vonatkozik (bármiféle megkötés nélkül),

¹¹ E kutatások eredményeinek áttekintését lásd: Gödri – Feleky 2013.

---

valamint a *speciális migrációs potenciál*, amely az érvényességi kört bizonyos csoportokra, illetve feltételekre szűkíti. Ez a szűkítés vonatkozhat egy adott társadalmi-demográfiai csoportra, a migráció meghatározott célterületére (például csak egy adott országba irányuló vagy az EU-n belüli migrációra), illetve céljára (például tanulási szándék), vagy valamilyen intézkedéshez, eseményhez (például az EU-csatlakozáshoz vagy a munkaerőpiaci korlátozások felszámolásához) kötődő migrációra. A megbízhatóság alapján megkülönböztethető a *nyers* és a *tisztított migrációs potenciál*. Az előbbi a migrációs szándéokra irányuló kérdésre kapott válaszok alapján – azok további szűrése, tisztítása nélkül – mutatja a migrációs szándék elterjedtségét a vizsgált népességben. A tisztított migrációs potenciál ezzel szemben a migrációs szándék komolyságát is figyelembe veszi, és a migrációs tervek egy szűkebb körét – a konkrét, határozott, komoly terveket – ragadja meg különböző szűrőkérdések alapján. A szűrőkérdések (mint a későbbiekben látni fogjuk) irányulhatnak a migráció időzítésére, célországára, a már megtett előkészületekre vagy bármely konkrétumra, ami alapján megítélhető a szándék komolysága.

A migrációs potenciál mértéke egy adott népességben belül nagyon különböző lehet aszerint, hogy az alkalmazott kérdezési módszerrel a bizonytalan (inkább csak az elvágódás szintjén lévő) szándékot is mérjük, vagy sikerül ezt tisztítani, és csak a konkrét, határozott terveket vesszük figyelembe. Ennek függvényében a megvalósulás esélye is meglehetősen változó. Nyilvánvaló – ahogyan azt a mutató megbízhatóságát kritizálók is megfogalmazták –, hogy sokkal kevesebb embernek tulajdonítható reális migrálási esély, mint ahányan úgy vélik, hogy szívesen dolgoznának, élnének külföldön (Habicsek – Tóth 2001). A migrációs potenciál prediktív erejét feltehetően növeli, ha a mérése során kiszűrjük az „álmodozókat”, és a valódi, komoly migrációs szándékot sikerül megragadni. A tisztított migrációs potenciál tehát a nyers migrációs potenciálnál jobb előrejelzője lehet a várható migrációnak.

A migrációs szándék „komolysága” szerint Fassmann és Hintermann (1998) a migrációs potenciál három típusát különbözteti meg: az *általános migrációs potenciált*¹² (akik gondolkodnak azon, hogy külföldre menjenek), a *valószínűsíthető migrációs potenciált* (akik már információkat gyűjtenek) és a *tényleges migrációs potenciált* (akik már elindították a folyamatot, például letelepedési vagy munkavállalási engedélyért folyamodtak). Feltételezhető, hogy ezek a típusok a társadalmi-demográfiai jellemzőik, illetve a különböző (anyagi, kapcsolati, pszichológiai) erőforrásaik szempontjából is eltérő összetételű csoportokat jelentenek.

A migrációs szándék erőssége alapján Krieger (2004) is megkülönbözteti a migrációs potenciál „puha” és „kemény” indikátorait: míg az előbbiek egy általános attitűdöt, hajlandóságot mérnek, az utóbbiak a migráció megvalósítása céljából már megtett lépéseket is figyelembe veszik. Ebből kiindulva a migrációval szembeni attitűd három szintjét – és ezáltal a migrációs potenciál három típusát – különíti el: az *általános migrációs hajlandóságot*, az *alap migrációs szándékot* és a *határozott migrációs szándékot*.

Az elnevezések sokfélesége ellenére valamennyi tipizálás végső soron a *nyers* és a különféleképpen *tisztított* migrációs potenciált különbözteti meg. Ezek mérésére többféle

¹² Ez az elnevezés a tervek általánosságára (azaz a konkrétumok hiányára) utal, nem azonos az érvényességi kör alapján definiált általános migrációs potenciállal.

survey technika létezik, és a különböző technikák alkalmazása eltérő eredményekre vezethet. Fontos szempont többek közt, hogy a kérdés milyen típusú migrációra vonatkozik (pl. rövidebb vagy hosszabb időtartamú külföldi munkavállalásra, vagy kivándorlásra), hogyan operacionalizáljuk, illetve a komoly szándékok elkülönítésére milyen szűrőkérdéseket alkalmazunk. A migráció nemcsak az elmozdulás időtartamát, hanem célterületét, időzítését, valamint célját tekintve is sokféle lehet. Az általános migrációs szándékot megfogalmazók minden bizonnyal nagyobb arányban vannak egy adott népességben, mint akik például csak az EU országaiba, munkavállalási céllal és maximum öt éven belül terveznek migrációt. A komoly szándékok szűrésekor abból indulunk ki, hogy a kiforrottabb tervek esetén nemcsak maga a migrációs szándék fogalmazódik meg, hanem a „mikor”, „hová”, „hogyan” kérdésekre is vannak konkrét válaszok. Ezért általában a migráció időzítésére, célországára, munkavállalás esetén a tervezett munka jellegére és az elvárt (remélt) bér mértékére, valamint a migráció céljából már megtett beruházásokra, előkészületekre vonatkozó szűrőkérdéseket alkalmazunk (Fassmann – Hintermann 1998; Sik 2003, 2012a; Nyíró 2013). A migrációs tervek különböző megvalósulási esélyeiből kiindulva Manski (1990) a migrációs szándék megléte esetén a migráció létrejöttének vélt valószínűségét tudakoló kérdés fontosságát is hangsúlyozza. A tervek megvalósulásának a kérdezett által megítélt valószínűsége szerinte jobb előrejelzője a későbbi migrációnak, mint pusztán a szándék meglétére adott igen/nem válaszok.

A migrációs potenciál mérése során fontos figyelembe venni a *releváns népesség* fogalmát is (Sik 1999), amely „lehetővé teszi, hogy a makroszintű becslés csak a népesség migrációs potenciál szempontjából értelmes részére vonatkozzon” (Sik 2003:17), kiszűrve azokat a csoportokat, amelyeknél csekély a valószínűsége a migráció előfordulásának (például idősek, iskolázatlanok).

1.3. A MIGRÁCIÓS DÖNTÉS FOLYAMATA

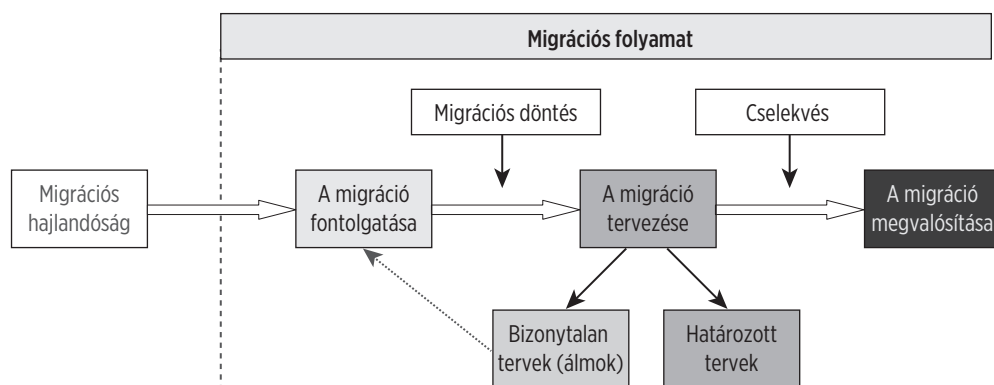
A migrációs potenciál vizsgálatakor érdemes szem előtt tartani, hogy az egyéni döntéshozás és cselekvés szempontjából maga a migráció egy folyamat (Fawcett 1985, Krieger 2004, Kley – Mulder 2010, Kley 2011), amely több szakaszból áll. A folyamat a migráció lehetőségének fontolgatásával kezdődik, ezt – az egyéni preferenciák, célok és az észlelt külső lehetőségek alapján – az esetek egy részében konkrét migrációs szándék, illetve terv kialakulása követi, majd – részben egyéni, részben külső tényezőktől függően – a tervek egy része végül ténylegesen meg is valósul. Tehát a migrációs folyamatnak van egy *döntéshozó szakasza* – amelyen belül elkülöníthető a *migráció fontolgatása* és a *migráció tervezése* –, valamint egy *megvalósulási szakasza* (Kley – Mulder 2010).

A migrációs döntéshozás és cselekvés három szakaszból álló folyamatának sematikus ábrázolása az 1. ábrán látható. Az első szakasz, a *migráció fontolgatása* akkor kezdődik, amikor az egyén számára a migráció potenciális alternatívaként jelenik meg, és a saját céljai elérése szempontjából elkezd összehasonlítani a hazai és a külföldi lehetőségeket, illetve az otthonmaradás és a migráció előnyeit és hátrányait. Ez egyfajta előzetes *migrációs hajlandóság* meglétét feltételezi (hiszen enélkül a migráció lehetősége nem jelent potenciális alternatívát). Amennyiben a migráció révén várható haszon még az esetleges kockázatok ellenére is nagyobb, mint a várható költségek, feltehetően megszületik a migrációs döntés,

kialakul a migrációs szándék, és elkezdődik a folyamat második szakasza: a *migráció tervezése*.¹⁵ Ennek során már nemcsak a célország kiválasztása történik meg, hanem a migrációval kapcsolatos „mikor”, „mennyi időre”, „hogyan” kérdésekre is megfogalmazódnak a válaszok, és a migráció irányába tett lépésekre is sor kerül. Ez utóbbiak lehetnek a migráció céljából tett beruházások (például nyelvtanulás) vagy előkészületek (tájékozódás, munkakeresés, lakhatási lehetőségek nézegetése stb.). Noha a migráció létrejöttét még ezt követően is megghiúsíthatják váratlan események vagy az erőforrások hiánya, ennek jóval kisebb a valószínűsége, mint az előző szakaszban. Végül, amennyiben a külső feltételek és az egyéni erőforrások is lehetővé teszik, megtörténik a *migrációs szándék megvalósítása*, azaz létrejön a migráció.

1. ábra: A migrációs döntéshozás és cselekvés folyamata

Megjegyzés: A migráció döntési folyamatának ábrázolását (Kley 2011 alapján) átdolgozva megkülönböztettük a tervezési szakaszon belül a határozott és a bizonytalan terveket, s utóbbiakat a migráció fontolgatási szakaszába soroltuk.

A folyamat egyes szakaszai között nem mindig élesek a határvonalak, olykor nehéz megítélni, hogy egy adott egyén a döntési folyamat melyik szakaszában tart. A migrációs hajlandóság nem feltétlenül vezet a migráció fontolgatásához, a hajlandóságot mutatók jelentős része – noha bizonyos feltételek esetén szívesen költözne külföldre – nem keresi a migráció lehetőségeit. Míg a migrációs hajlandóság inkább csak egy attitűdöt, a migrációhoz való pozitív viszonyulást jelent, a migráció fontolgatása már aktív hozzáállást, mérlegelést feltételez.

¹⁵ A fontolgatás szakaszából a tervezés szakaszába való átlépéskor meghozott döntést némely szerző a „Rubicon átlépésének” nevezi (Kley – Mulder 2010, Kley 2011), arra utalva, hogy ezt követően a szándék feladása már „költséges”, mivel negatív érzelmekkel, illetve az önérzet sérülésével jár. Ennek ellenére a migrációs szándék létrejötte nyilván nem jelent visszafordíthatatlan döntést, sőt, napjaink migrációs mozgásainak sokfélesége azt mutatja, hogy még az elmozdulás (a migráció létrejötte) után is „visszafordítható” a folyamat.

A migrációt fontolgatók egy része nem jut el a döntéshozatalig, illetve a migráció tervezési szakaszába, a két csoport – a fontolgatóké és a tervezőké – azonban nem különül el élesen egymástól. A migrációt tervezők körében vannak határozott, komoly tervekkel rendelkezők, és vannak úgynevezett bizonytalan tervezők is. Ez utóbbiak bár saját bevallásuk szerint tervezik a migrációt, annak megvalósítását valamikor a távoli jövőben képzelik el, és maguk sem biztosak a sikerében. Őket inkább a migrációt fontolgatók közé érdemes sorolni.

A döntési folyamat egyes szakaszai változó időtartamúak lehetnek: van, aki a migráció gondolatának felmerülését követően nagyon gyorsan eljut annak megvalósításáig, míg más esetekben hónapok vagy akár évek is eltelnek, amíg valaki végigmegy az egyes szakaszokon (Krieger 2004). Előfordulhat viszont az is, hogy a tervezés szakaszában lévő személy – az előzőekben említett okok miatt – lemond a tervéről, majd később újra fontolóra veszi a migráció lehetőségét, és végigjárja az egyes szakaszokat.

A migrációs potenciál vizsgálatok alapvetően a döntéshozó szakaszra fókuszálnak, a migrációs szándékok, illetve tervek előfordulását vizsgálják (figyelmen kívül hagyva a megvalósulási szakaszt), azonban nem mindig különböztetik meg ezen belül a folyamat különböző fázisaiban levőket. A migrációt csupán fontolgatók, a bizonytalan tervekkel rendelkezők és a komolyan tervezők egyaránt igennel válaszolhatnak a migrációs szándékot tudakoló kérdésre, így a nyers migrációs potenciál többnyire ezeknek az eltérő csoportoknak az együttes arányát mutatja. Tehát a folyamat elején tartó, a külső akadályokkal még nem feltétlenül szembesülő, a lehetőségeket még csak fontolgató potenciális migránsok ugyanúgy köztük vannak, mint azok, akik már előkészületeket tettek a megvalósítás irányába. Ahhoz, hogy beazonosíthassuk a folyamat különböző szakaszaiban levőket, és a határozott, komoly tervekkel rendelkezőket elkülöníthessük az „álmodozóktól”, fontos a már említett szűrőkérdések alkalmazása. Ezek lehetővé teszik a tisztított – csak a komolyan tervezők arányát mutató – migrációs potenciál meghatározását.

A különböző indikátorok alkalmazása a migrációs folyamat különböző szakaszaiban lévők elkülönítésére azért is fontos, mert ezek a mutatók eltérő magyarázóerővel bírnak a migráció megvalósulását illetően. Korábbi longitudinális vizsgálatunk is igazolta, hogy az előzetes *migrációs terv* megléte – számos egyéb tényezőre kontrollálva – nagyobb mértékben növeli a migráció létrejöttének esélyét, mint csupán a *migrációs hajlandóság* előfordulása (Gödri – Feleky 2013). Ez is azt jelzi, hogy minél pontosabb a migrációra való „elszántság” mérése, illetve minél inkább sikerül megragadni a folyamat tervezési szakaszán belül – további szűrőkérdésekkel – a valódi, komoly terveket, annál jobb a mutató prediktív ereje, és annál pontosabb a későbbi migránsok összetételéről, motivációiról stb. kirajzolódó kép is.

---

2. ADATOK, ELEMZÉSI MÓDSZEREK

Elemzésünk a *Migrációs tervek Magyarországon a 18–40 évesek körében* című kérdőíves vizsgálat adataira épül. A kutatás a Népeségtudományi Kutatóintézetben készült 2013-ban a 18 és 40 év közötti magyarországi népesség migrációs szándékainak, terveinek feltárása céljából.¹⁴ A teljes minta elemszáma 1464 fő, amely nem, kor, iskolai végzettség és településtípus szerint reprezentálja az említett népességet. A 18–40 éves korcsoport a migrációs potenciál szempontjából az életkor szerinti releváns népességnek tekinthető (Sik 2003), a 40 év felettiéknél ugyanis – a TÁRKI mérései alapján – a migrációt tervezők aránya már jelentősen visszaesik (Nyíró 2013).¹⁵

A vizsgálat egyik alapvető célja az volt, hogy az adott népességen belül a különböző időtávú (néhány hetes/hónapos, néhány éves vagy végleges) és különböző célú (munkavállalás, tanulás vagy egyéb) migrációs tervek előfordulása mellett feltárja a migrációs szándékok hátterét és komolyságát is. A potenciális migránsok körében részletesen vizsgáltuk a tervezett migráció preferált célországát, időzítését, megvalósításának vélt valószínűségét, motivációit, a migrációra való felkészülés céljából már megtett lépéseket, illetve beruházásokat (nyelvtanulás, információszerzés, külföldi álláskereső stb.), a külföldi munkára vonatkozó elképzeléseket (a munka jellegét, a remélt és a minimálisan elvárt bér mértékét), tanulmányi célú migráció esetén a tanulmányok jellegét.

A vizsgálat a különböző szűrési technikák alkalmazásával lehetővé tette, hogy a migrációt tervezők sokaságából (*nyers migrációs potenciál*) elkülöníthessük azokat, akik nem csupán fontolgatják a migrációt, vagy bizonytalan, távoli terveket szövögetnek, hanem határozott és konkrét elképzeléseik, terveik vannak annak megvalósításáról, esetleg már meg is tették az első lépéseket. Ez utóbbi csoport aránya jelenti a *tisztított migrációs potenciált* a vizsgált népességben. Minél konkrétabbak a migráció megvalósítására irányuló lépések – azaz minél

¹⁴ A felmérés a 101458 PD számú OTKA kutatás keretében készült. Az adatgyűjtést a TÁRKI végezte a 18–40 évesek országos reprezentatív mintáján, négy egymást követő Omnibusz-hullámban 2013 áprilisa és júliusa között. Noha az adatfelvételt eredetileg a 18–35 évesek 1500 fős reprezentatív mintáján terveztük elvégezni, végül kiterjesztettük a 18–40 éves korcsoportra, mivel 2010 után az elvándorlás növekedésével a 36–40 évesek körében is nőtt a migrációs hajlandóság.

¹⁵ A releváns népesség iskolai végzettség szerinti lehatárolásától eltekintettünk, ugyanis a vizsgált korcsoportban a kevesebb, mint nyolc általánossal rendelkezők aránya elenyésző (1% alatti) volt.

---

tovább „tisztítjuk” a migrációs potenciált –, annál szűkebb a migrációt komolyan tervezők köre. A migrációs döntéshozás folyamatának különböző szakaszaiban lévők beazonosítása lehetőséget ad a nyers, valamint a tisztított migrációs potenciál társadalmi bázisának és magyarázó tényezőinek a feltárására, illetve összehasonlítására is.¹⁶

Elemzésünk leíró részében a 18–40 éves népesség migrációs potenciáljának mértékét vizsgáljuk, figyelembe véve annak különböző típusait, egyfelől a migrációs tervek időtávja, másfelől a szándék komolysága szerint. Arra vagyunk kíváncsiak, hogy az adott népesség mekkora hányada tervezi rövidebb-hosszabb időre vagy végleg elhagyni az országot, és mekkora hányaduk tekinthető komoly tervezőnek. Röviden kitérünk a migrációs szándékok (tervek) és a migrációs hajlandóság közötti összefüggés bemutatására is. Majd a migrációs potenciál célországait (azaz a migráció tervezett irányát) és társadalmi bázisát vizsgáljuk. Ez utóbbi kapcsán arra keresünk választ a kereszttáblákon alapuló kétváltozós elemzéssel, hogy mely szociodemográfiai és egyéb jellemzők (munkaerő-piaci pozíció, anyagi helyzet, emberi és pszichikai tőke, elégedettség, etnikai háttér) mutatnak összefüggést egyéni szinten a migrációs szándék különböző típusaival.

Ezt követően többváltozós elemzéssel – logisztikus regressziós modellekkel – a migrációs potenciál különböző típusait befolyásoló tényezőket vizsgáljuk. Azt igyekszünk feltárni, hogy milyen tényezők határozzák meg a 18 és 40 év közötti népességben a különböző időtávú migrációs szándékok kialakulását, illetve vannak-e eltérések a nyers és a tisztított migrációs potenciál létrejöttét meghatározó tényezőkben. A korábbi hazai migrációs potenciál vizsgálatok során a migrációs szándékok, tervek kialakulását magyarázó modellekben többnyire az alapvető demográfiai változók (nem, életkor, családi állapot, gyermekszám), a kontextuális változók (településtípus, régió), a társadalmi-gazdasági státusz (iskolai végzettség, gazdasági aktivitás, jövedelmi helyzet, vagyoni státusz, szubjektív társadalmi helyzet), valamint a különböző tőkék (nyelvtudás, kapcsolati tőke, pszichikai tőke, elégedettség) szerepét vették figyelembe (Sik 1999, Sik – Örkény 2003, Sik 2003–2004, Gödri – Kiss 2009). Mindezeknek a lehetséges magyarázó tényezőknek a vizsgálatát az adatfelvételünk is lehetővé tette, és különösen részletes volt a *migrációs-specifikus kapcsolati tőke*, valamint a *korábbi migrációs tapasztalat* feltárása. Ugyanakkor – részben saját korábbi eredményeink (Gödri – Kiss 2009), részben a nemzetközi szakirodalom alapján – kutatásunkban a migrációs potenciált befolyásoló lehetséges tényezők közt kiemelt szerepet kapott a *migrációval kapcsolatos várakozások* vizsgálata is. Feltételeztük ugyanis, hogy a migráció várható előnyeinek, illetve hátrányainak a megítélése – az egyéni költség-haszon számítások eredményeként – jelentős mértékben befolyásolja a migrációs szándék létrejöttét. E három kiemelt tényező – a migrációs-specifikus kapcsolati tőke, a korábbi migrációs tapasztalat és a migrációval kapcsolatos várakozások – szerepét külön-külön is részletesen vizsgáljuk, majd együtt bevonjuk őket a többi magyarázó tényező hatását kontrolláló teljes modellbe.

A migrációs szándék kialakulására ható egyéni jellemzők alapján kirajzolódik a migrációt a kínálati oldalról meghatározó – egyfelől annak esélyét növelő, másfelől csökkentő – tényezők köre. Vizsgálatunk ugyanakkor a migrációt tervezők által megfogalmazott *egyéni motivációk*, illetve a migráció gondolatát elvetők esetében az *itthon tartó tényezők* feltárására is kitért, elemzésünk utolsó fejezete ezek leíró elemzését tartalmazza.

¹⁶ A felmérés kérdőíve, azaz a négy egymást követő Omnibusz-hullámba bekerülő migrációs kérdésblokk 56 kérdése (201-től 256-ig) a *Mellékletben* található.

---

3. LEÍRÓ ELEMZÉS

3.1. A MIGRÁCIÓS POTENCIÁL MÉRTÉKE

3.1.1. A NYERS MIGRÁCIÓS POTENCIÁL

A migrációs szándék mérésekor a migráció időtávja szerint megkülönböztettük a *rövid távú* (pár hetes vagy hónapos), a *hosszú távú* (néhány éves) és a *végleges* migrációra vonatkozó terveket.¹⁷ Az első kettő esetében a kérdések megfogalmazása előbb a TÁRKI által 1993 óta alkalmazott kérdezési módot követte, azaz a rövid távú, illetve a hosszú távú *munkavállalási* tervekre kérdeztünk rá, majd a kérdést mindkét időtáv esetében kiterjesztettük az egyéb – például tanulási vagy más – célú migrációs tervekre is.¹⁸ Emögött az a feltételezés állt, hogy a migrációs lehetőségek kiszélesedésével az egyéb céllal (például felsőfokú tanulmányok folytatása, nyelvtanulás stb.) migrációt tervezők köre is bővíthetett, különösen a fiatal korosztályok esetében. A végleges külföldre költözés (kivándorlás) tervezésére vonatkozó kérdés esetén nem specifikáltuk a migráció célját, és a kérdés megfogalmazása eltért a szokásos kérdezési módtól: a „*tervezi-e, hogy külföldön éljen*” kérdés helyett (a TÁRKI standard kérdése, amelyet az elemzések kivándorlási tervként interpretálnak) a „*tervezi-e, hogy végleg külföldre telepedjen*” kérdést tettük fel.

A *nyers migrációs potenciál* – azaz a felsorolt kérdésekre igennel válaszolók aránya – a különböző időtávú migráció esetén, kizárólag a munkavállalási célú terveket figyelembe véve a következőképpen alakult: a megkérdezettek 25%-a rövid távú külföldi munkavállalást,¹⁹ 26%-a hosszú távú külföldi munkavállalást, és 6%-a kivándorlást tervezett (*1. táblázat*). A migráció bármely formáját önmagában vagy valamilyen kombinációban tervezők

¹⁷ Ezekre vonatkozóan külön kérdéseket tettünk fel, és mindháromnál az igen/nem válaszlehetőség szerepelt. Lásd a kérdőív 201., 204. és 208. kérdéseit a *Mellékletben*.

¹⁸ Lásd a kérdőív 202. és 205. kérdéseit a *Mellékletben*.

¹⁹ E csoport egytizede ingázva, további egynegyede pedig „akár ingázva is” tervezett külföldön dolgozni. A megkérdezettek 1,4%-a a vizsgálat idején már külföldön dolgozott (ingázott), őket nem vettük figyelembe a rövid távú migrációs potenciál meghatározásánál (a másik két időtáv esetében viszont igen).

együttes aránya – azaz a *kombinált nyers migrációs potenciál* – 31% volt, közel akkora, mint a TÁRKI által 2013 januárjában az adott korcsoportban mért érték (33%). Míg azonban a rövid, illetve a hosszú távú külföldi munkavállalási tervek aránya közel azonos volt a két felmérés alapján, a kivándorlási tervek általunk mért aránya (6%) csak mintegy felét tette ki a TÁRKI által mértnek (11%). Ez jól mutatja, hogy a puhább kérdés esetén, amelyben nem jelenik meg konkrétan a külföldön élés véglegessége (csupán az egymást követő kérdések logikájából következtethetünk rá), nagyobb az igenlő válaszok aránya, mint abban az esetben, amikor a kérdés egyértelműen a végleges külföldre telepedés (azaz kivándorlás) tervezésére irányul.

Amennyiben a munkavállalási célú migrációs tervek mellett az egyéb célú terveket is figyelembe vesszük, a rövid, illetve a hosszú távú migrációt tervezők arányában csekély, közel 2 százalékpontos növekedést tapasztalunk (1. táblázat). Összességében a 18–40 évesek 27%-a tervezte rövid távra, 28%-a hosszú távra, 6%-a pedig végleg elhagyni az országot. A kombinált nyers migrációs potenciál ebben az esetben 33% volt (azaz a megkérdezettek egyharmada tervezett valamilyen típusú migrációt).

1. táblázat: A nyers migrációs potenciál mértéke a migráció időtávja szerint

Migrációs terv típusa	Nyers migrációs potenciál			
	csak munkavállalási célú tervek alapján		egyéb célú terveket is figyelembe véve	
	%	fő	%	fő
Rövid távú migráció (néhány hét vagy hónap)	25,2	362	27,1	387
Hosszú távú migráció (néhány év)	26,4	380	27,8	401
Kivándorlás	6,0	85	6,0	85
Együtt (kombinált migrációs potenciál)	31,4	452	32,8	471
<i>Teljes minta (N)</i>	<i>1464</i>			

Megjegyzés: Az egyes kérdéseknél az esetszám adathiány vagy „nem tudom” válasz miatt kisebb, mint a teljes minta esetszáma. A kombinált migrációs potenciál esetében a teljes minta 1,8%-a, azaz 26 fő esett ki emiatt.

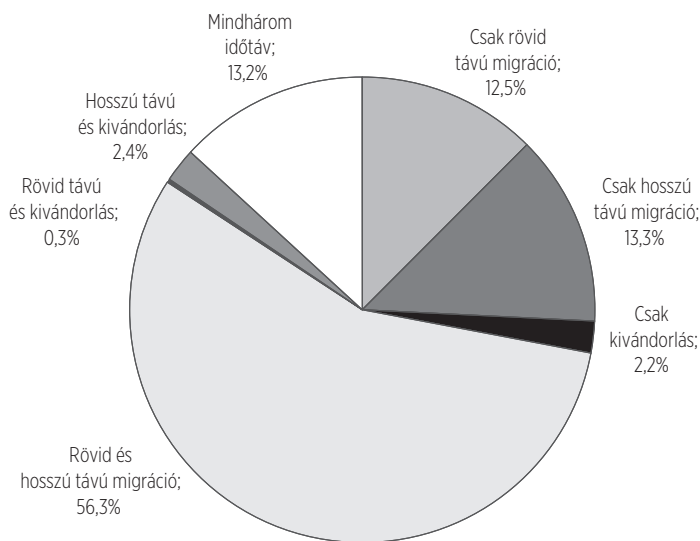
2013-ban tehát minden harmadik 18–40 éves tervezte, hogy hosszabb-rövidebb időre külföldre költözik. Ez különösen annak fényében magas arány, hogy a Népeségtudományi Kutatóintézetben készült becslés szerint az állandó lakhellyel rendelkező 18–40 éves magyar állampolgárok mintegy 8,1%-a már tartósan külföldön tartózkodott 2012 és 2013 fordulóján.²⁰ Tehát a vizsgált korcsoport körülbelül ekkora hányadának – bár Magyarországon lakcímmel rendelkezett, tehát az alapsokaság részét képezte – esélye sem volt bekerülni a pár hónappal később (2013 áprilisa és júliusa között) készült reprezentatív felmérésünk mintájába.

²⁰ A becslés eredetileg a 18–49 éves népességre készült, és körükben 7,4%-ra becsülte a tartósan külföldön tartózkodók arányát (lásd: Kapitány – Rohr 2014). A 18–40 éves korcsoportra vonatkozó becslés elkészítéséért Rohr Adélnak tartozunk köszönettel.

A rövid és a hosszú távú migrációs tervek zöme tehát külföldi munkavállalásra irányult, mindkét időtáv esetében a tervezők mindössze 14–15%-ának voltak *tanulási célú tervei* (is) (kizárólag tanulási célú tervei alig 5%-uknak), és elenyésző volt az egyéb célból migrációt tervezők aránya. A munkavállalási tervekre korlátozódó kérdések tehát alapvetően lefedik a migrációs szándékkal rendelkezők csoportját, viszonylag kevesen vannak, akik munkavállalási szándék nélkül terveznek külföldre menni hosszabb-rövidebb időre.

A migrációs szándékok sokféleségét, illetve a döntéshozás nehézségét is jól tükrözi, hogy a migrációs tervvel rendelkezők mindössze 28%-a említett csak egyféle időtávú tervet, 59%-uk kétfélét – legtöbbször a rövid és hosszú távú migrációt együtt (56%) –, és 13%-uk mindhármat (2. ábra).²¹ Többféle terv esetén ennek okát, valamint a leginkább tervezett időtávot is megpróbáltuk feltárni.²² A tervek sokfélesége mögött többnyire az óvatosság állt (a többféle időtávra tervezők közel egyharmada (31%) úgy vélte, hogy „először rövidebb időre menne külföldre, hogy kipróbálja, és elképzelhetőnek tartja, hogy tovább marad”), de a bizonytalanság is fontos tényező volt („többféleképpen tervez, hátha valamelyik sikerül” (28%), illetve „még nem döntötte el, hogy melyik legyen” (20%)). Mindössze egytizedük állította, hogy „idővel mindegyik tervét szeretné megvalósítani” (és közel ugyanilyen arányban voltak azok is, akik nem tudták megindokolni többféle tervüket).

2. ábra: A migrációt tervezők megoszlása a különböző időtávú migrációs tervek előfordulása szerint (N = 471)

²¹ Ez utóbbit nevezik *kumulált migrációs potenciálnak* is (lásd: Sik 2003).

²² Lásd a kérdőív 210. és 211. kérdéseit a *Mellékletben*.

A leginkább tervezett időtávra vonatkozó kérdés alapján kiderült, hogy a rövid és hosszú távú migrációs tervvel egyaránt rendelkezők 72%-a a hosszú távú migrációt, míg a mindhárom időtávú tervvel rendelkezők közel fele (48%-a) a kivándorlást, további 43%-a pedig a hosszú távú migrációt preferálta inkább. Ez is arra utal, hogy a többféle időtávú terv együttes előfordulása mögött főként a migráció megvalósításával, illetve a külföldi léttel kapcsolatos bizonytalanság áll, ezért a potenciális migránsok – miközben szeretnének hosszabb ideig (egy részük akár végleg) külföldön élni – nem zárják ki a néhány hetes vagy hónapos külföldi tartózkodás utáni hazatérés lehetőségét sem.

A hosszú távú (néhány éves) külföldi tartózkodást tervezők esetében arra is kíváncsiak voltunk, hogy a „néhány év” valójában milyen hosszú időtartamot takar.²³ Bár többségük csak egy-két évre (27%), vagy három-öt évre (28%) tervezte a külföldi tartózkodását, és mindössze 5,5%-uk több mint öt évre (továbbá ugyanekkor volt a bizonytalanok aránya), egyötödük úgy vélte, hogy „amíg csak lehet, de nem végleg” külföldön maradna, 14%-uk pedig akár végleg is. Ez utóbbi csoportot is figyelembe véve, a migrációt tervezők 30%-a tekinthető potenciális kivándorlóknak. Noha a vizsgált (18–40 éves) népesség egészében a kivándorlást konkrétan tervezők aránya alig 6% volt, azokkal együtt, akik a hosszú távú migrációt tervezve nem zárták ki a végleges külföldön maradás lehetőségét sem, már elérte a 10%-ot. E csoport mellett ugyanakkor a több évre, illetve a „maradni, amíg csak lehet” szándékával külföldre költözőket is könnyen elveszítheti a kibocsátó ország, hiszen a külföldön tartózkodás időtartamának növekedésével, az ottani kötődések kialakulásával, erősödésével többnyire csökken a hazatérés esélye.

3.1.2. A TISZTÍTOTT MIGRÁCIÓS POTENCIÁL

Az általános migrációs terveket feltáró kérdéssor után kísérletet tettünk arra, hogy a migrációt tervezőkön belül különböző szűrőkérdésekkel behatároljuk a határozott, konkrét tervekkel rendelkezők körét. A nyers migrációs potenciál „tisztítása” részben a döntés meghozatalára vonatkozó direkt kérdéssel, részben pedig a migráció tervezett időpontjára, a megvalósítás valószínűségének megítélésére, valamint a migrációra való felkészülés céljából már megtett lépésekre irányuló kérdésekkel történt.²⁴ Ezek alapján határoztuk meg a migrációt komolyan tervezők körét, azaz a *tisztított migrációs potenciált*. Azt feltételeztük ugyanis, hogy akik saját megítélésük szerint is még csak „fontolgatják a lehetőségeket”, továbbá nincs konkrét elképzelésük a tervük megvalósításának idejéről (vagy valamikor a távoli jövőben tervezik), sőt abban sem biztosak, hogy sikerül majd megvalósítaniuk, azok a döntési folyamat elején vannak, és inkább a bizonytalan tervezők („álmódózók”) közé tartoznak, semmint a komolyan tervezők közé.

A felsorolt kérdésekre adott válaszok alapján külön-külön is jól kirajzolódik, hogy a migrációt tervezők valójában a döntéshozási folyamat különböző szakaszaiban voltak (2. táblázat). Jelentős részük (42%) még csak fontolgatta a migrációt, több mint egyharmaduk (38%) állította, hogy komolyan foglalkozik a gondolattal, és csupán egyötödük (19%) hozta már meg a döntést. A kivándorlást tervezők körében a gondolattal komolyan foglalkozók, illetve

²³ Lásd a kérdőív 206. kérdését a *Mellékletben*.

²⁴ Lásd a kérdőív 212–215. kérdéseit a *Mellékletben*.

a döntést már meghozók aránya jóval nagyobb volt (49%, illetve 26%), mint a tervezők teljes csoportjában. A migráció lehetőségét csupán fontolgtatók leginkább a rövid távú migrációs terveket említők körében fordultak elő.

A *migráció időzítését* tekintve: a tervezők egynegyede még a vizsgálat évében, további 44%-a pedig egy-két éven belül szándékozott külföldre menni – és ebben nem volt jelentősebb eltérés a különböző időtávra tervezők között. A tervük megvalósítását három-négy éven belül vagy még annál is később tervezők aránya 16% körüli volt, és közel ugyanilyen arányban voltak azok is, akiknek nem volt konkrét elképzelésük erről.

2. táblázat: *A migrációt tervezők megoszlása a tervek komolyságát szűrő kérdések alapján a migrációs terv típusa szerint (%)*

	Migrációt tervezők a terv típusa szerint			
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)
<i>Külfölddel kapcsolatos terveire mi jellemző</i>				
Még csak fontolgtatja a lehetőségeket	42,7	38,7	21,4	41,8
Komolyan foglalkozik a gondolattal	39,3	39,2	48,8	38,0
Már meghozta a döntést	16,4	20,0	26,2	18,6
Nem tudja	1,6	2,0	3,6	1,7
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Mikor tervez külföldre menni</i>				
Még az idén	24,8	26,6	26,8	25,0
Egy-két éven belül	44,6	42,9	41,5	44,3
Három-négy éven belül	11,9	12,1	12,2	11,9
Később	4,2	3,4	3,7	4,0
Még nem tudja pontosan	14,5	15,0	15,9	14,8
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Mennyire valószínű, hogy tervét megvalósítja</i>				
Egészen biztos	20,4	24,4	28,9	22,7
Nagyon valószínű	36,0	36,3	33,7	33,8
Inkább valószínű	37,1	32,6	32,5	36,7
Inkább valószínűtlen	5,9	6,5	4,8	6,4
Nagyon valószínűtlen vagy biztos, hogy nem	0,6	0,3	0,0	0,4
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>N</i>	<i>387</i>	<i>401</i>	<i>85</i>	<i>471</i>

A migrációs tervek komolyságát a *migráció létrejöttének vélt valószínűsége* is tükrözi (Manski 1990). A tervek megvalósulásának a kérdezett által megítélt valószínűségét egy hatfokozatú Likert-skála mérte (egyik végén az „egészen biztos”, másikon a „biztos, hogy nem” válaszlehetőségekkel). A válaszok több mint 90%-a a skála egyik felén tömörült: a tervezők közel egynegyede vélte egészen biztosnak (23%), egyharmada nagyon valószínűnek (34%), és további 37%-a inkább valószínűnek, hogy tervét megvalósítja. Az „egészen biztos” válaszok aránya a kivándorlást tervezők körében volt a legnagyobb (29%), és a rövid távú migrációt tervezők körében a legkisebb (20%). A megvalósítással kapcsolatos kételyeit a tervezők csupán 7%-a fogalmazta meg.

A tisztított migrációs potenciál meghatározásához alkalmazott további szűrőkérdésünk a *migrációra való felkészülés céljából megtett lépéseket* vette figyelembe. Kérdőívünk erre vonatkozó kérdése kilenc lehetséges lépést sorolt fel – az általános előkészületektől a konkrét lépésekig – valamennyi migrációt tervező számára (és további hármat csak a tanulási célú migrációt tervezők számára), ezeken kívül lehetőség volt egyéb előkészület megnevezésére is.

A migrációt tervezők zöme – a migráció típusától függetlenül – már tett valamilyen előkészületet (vagy beruházást) a terve megvalósítása céljából, jelentős részük (41%) ötnél is több ilyen lépést említett (3. táblázat). Mindössze 5% volt azok aránya, akik semmilyen előkészületről nem számoltak be, és további 5% pedig azoké, akik csupán egyetlenegyrel. Leginkább az általános tájékozódás volt jellemző: a potenciális célországokról, a kint tartózkodás, illetve a munkavállalás feltételeiről a tervezők 70–74%-a tájékozódott már, de a nyelvtanulást (nyelvtudása fejlesztését), valamint a külföldön élő vagy már hazaköltözött személyekkel való kapcsolatfelvételt is sokan említették (60%). A konkrétabb lépések megtétele – mint amilyen az álláshirdetések vagy a lakhatási lehetőségek nézegetése – azonban már számottevően kisebb arányban fordult elő, és még kevesebben voltak, akik már jelentkeztek is külföldi munkára (28%).

Megfigyelhető, hogy valamennyi előkészület nagyobb arányban fordult elő a kivándorlást tervezők körében, mint a migrációs tervek másik két típusánál. A megtett lépések száma alapján is jól látszik, hogy a végleg külföldre telepedni készülő többségére szélesebb körű felkészülés volt jellemző: közülük többen a felkészülés többféle módjáról is beszámoltak (55%-uk ötnél több megtett lépést említett).

A bemutatott négy szűrőkérdés alapján azokat soroltuk a migrációt *komolyan tervezők* csoportjába, akik – bármilyen időtávra és bármilyen céllal is szándékoztak külföldre menni – saját bevallásuk szerint (1) komolyan gondolkodtak rajta, vagy már meghozták a döntést, (2) még az adott évben vagy egy-két éven belül kívántak útnak indulni, (3) már tettek lépéseket (legalább kettőt) céljuk elérése érdekében, és (4) tervük megvalósítását egészen biztosnak vagy nagyon valószínűnek vélték.

Ez alapján – a felsorolt feltételek együttes teljesülésével – a migrációt tervezők 35%-a bizonyult komoly tervezőnek.²⁵ A teljes 18–40 éves népességen belül pedig 11,5% volt a

²⁵ A komolyan tervezők aránya 46% volt a kivándorlást tervezők és 38% a hosszú távú migrációt tervezők körében, a kizárólag rövid távú migrációt tervezők esetében pedig mindössze 16% volt.

3. táblázat: A migrációra való felkészülés céljából előkészületeket tevő tervezők aránya (%), illetve a megtett lépések száma a migrációs terv típusa szerint

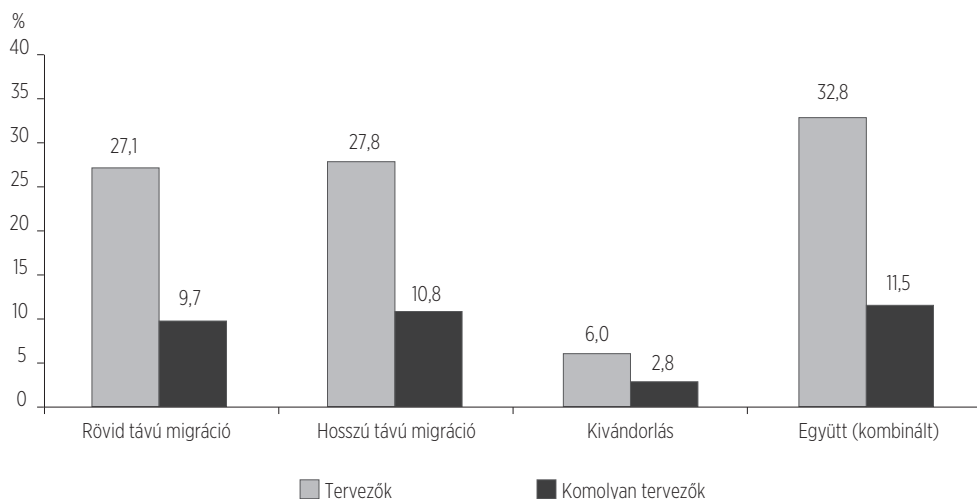
	Migrációt tervezők a terv típusa szerint			
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)
Nyelvet tanult ebből a célból, fejlesztette nyelvtudását	59,7	61,7	67,1	60,7
Szakmai ismereteit frissítette, továbbképezte magát	37,3	38,9	44,7	37,1
Tájékozódott a lehetséges célországokról	73,8	75,5	83,5	74,1
Tájékozódott arról, hogy milyen feltételekkel lehet kint tartózkodni	71,7	72,0	79,8	70,6
Tájékozódott arról, hogy milyen feltételekkel lehet munkát vállalni	69,8	71,5	75,3	70,0
Külföldi álláshirdetéseket nézegetett	47,1	49,2	58,3	48,0
Külföldi munkára jelentkezett	27,0	30,2	37,6	28,4
Lakhatási lehetőségeket nézegetett, szállást keresett	38,1	38,3	47,6	37,3
Felvette a kapcsolatot olyanokkal, akik külföldön élnek vagy éltek	60,7	61,1	71,4	60,3
Egyéb lépés	5,8	7,0	2,0	7,7
<i>Felkészülés céljából megtett lépések száma</i>				
0-1	8,3	9,0	5,9	9,6
2-5	51,7	47,3	38,8	49,6
6-10	40,1	43,8	55,3	40,9
Átlag	4,9	5,0	5,7	4,9
N	387	401	85	471

tisztított migrációs potenciál – vagy más terminológiával a *valószínűsíthető migrációs potenciál* (Fassmann – Hintermann 1998) –, tehát azok aránya, akikről feltételezhető, hogy nagy valószínűséggel meg fogják valósítani a migrációs terveiket.²⁶ A fenti módon tisztított migrációs potenciál tehát a nyers migrációs potenciálnak (ami 33% volt) alig több mint egyharmadát teszi ki. Bár a komolyan tervezők 11,5%-os aránya nem tűnik soknak, az adott korcsoportbeli teljes népességre vetítve közel 370 ezer főt jelent.²⁷ A tisztított migrációs potenciál alapján 2013-ban a 18 és 40 év közötti népesség egytizedénél volt valószínűsíthető a rövid távú migráció, illetve hasonló arányban a hosszú távú migráció, és mindössze 3%-uknál a kivándorlás (3. ábra).

²⁶ Ha a migrációs potenciált tovább tisztítjuk, és csak azokat vesszük figyelembe, akik már elindították a migrációs folyamatot (például külföldi munkára jelentkeztek), akkor az ún. *tényleges migrációs potenciált* (Fassmann – Hintermann 1998) kapjuk meg, ami a tervezők 18%-át, a teljes minta 6%-át jelenti.

²⁷ Ugyanakkor a nyers migrációs potenciál alapján további 680 ezer főt tesz ki az adott korcsoportban a „tervezgetők” (kevésbé komolyan tervezők) száma.

3. ábra: A nyers és a tisztított migrációs potenciál – azaz a migrációt tervezők és a komolyan tervezők aránya – a 18–40 évesek körében a migráció időtávja szerint

A térségben végzett korábbi vizsgálatok szintén jelentős eltérést mutattak a nyers és a tisztított potenciál mértéke között. A kelet-közép-európai országokban 1996-ban az általános (nyers) migrációs potenciál mintegy 43%-át tette ki a valószínűsíthető (tisztított) migrációs potenciál mértéke, ennél kisebb hányadát (33%) csak Lengyelország esetében (Fassmann – Hintermann 1998). Ugyanezen adatok alapján Magyarországon a teljes 18 év feletti népességben 20,5% volt a nyers és 8,1% a tisztított migrációs potenciál (azaz a tervezők mintegy 40%-a bizonyult komoly tervezőnek). A 2002-es Eurobarometer-adatok alapján az EU-hoz 2004-ben csatlakozó országokban az *általános migrációs hajlandósággal* rendelkezők egynegyede mutatott *határozott migrációs szándékot* (Krieger 2004). A kárpát-medencei magyarok körében 2002-ben mért nyers migrációs potenciál (45%) mintegy felét tette ki a tisztított migrációs potenciál (22%), amely csak a konkrét és rövid távon (még az adott évben) megvalósítandó migrációs terveket vette figyelembe (Sik – Simonovits 2003).

Saját vizsgálatunk szerint a komolyan tervezők 54%-a még a vizsgálat évében szándékozott külföldre menni, 46%-uk pedig 1–2 éven belül; 48%-uk egészen biztosnak vélte terve megvalósítását, 52%-uk pedig nagyon valószínűnek. A tervek komolysága a már megtett előkészületekben is tükröződik: míg a komolyan tervezők 86%-a tájékozódott már a külföldön tartózkodás, 87%-a pedig a külföldi munkavállalás feltételeiről, továbbá 60%-uk lakhatási lehetőségeket, illetve 59%-uk álláshirdetéseket nézegetett, a kevésbé komolyan tervezőknél ezek az arányok 62% és 60%, valamint 25% és 42%. Az előbbi csoport 52%-a már jelentkezett is külföldi munkára, míg az utóbbi csoportban ez az arány mindössze 16%. Tehát az általánosabb előkészületeket a „tervezgetők” jelentős hányada is megtette, azonban a konkrétabb lépésekre – mint például szálláskeresés vagy munkára való jelentkezés – többségüknél még nem került sor.

Bár a komoly tervek vélhetően nagyobb valószínűséggel, illetve hamarabb valósulnak meg, nem állítható, hogy a vizsgálat idején még csak „tervezgetők”, a migrációt fontolgatók – sőt, akár a nem tervezők – esetében a későbbiekben nem kerül sor a migrációra. Számos olyan változás következhet be – mint az előzőekben már utaltunk rá –, melynek hatására a migrációs szándék erősödhet, vagy akár a korábban nem tervezők körében is kialakulhat. A külső kényszerek, taszító tényezők erősödése, vagy a migráció kockázatát csökkentő kapcsolathálók növekedése például hozzájárulhat ahhoz, hogy az adott időpontban még bizonytalan (vagy egyáltalán nem) tervezők egy része később mégis a migráció mellett dönt.

3.2. A MIGRÁCIÓS HAJLANDÓSÁG ÉS A MIGRÁCIÓS SZÁNDÉK

A migráció tervezése (bármilyen időtávú elmozdulásról is legyen szó) egy „viszonylag aktív és aktuális viszonyulás”, abban az értelemben, hogy „információszerzési és mérlegelési gyakorlatokat feltételez”, és a tervező személy számára a kérdés „napirenden van” (Horváth 2003: 41–42). Mindazok, akik az ország időszakos vagy végleges elhagyását tervezik, feltehetően előbb tájékozódnak a különböző lehetőségekről, mérlegelik azokat, számba veszik a migráció várható következményeit, előnyeit és kockázatait (fontolgatási szakasz), majd amennyiben a migráció mellett döntenek, elkezdik megszervezni, előkészíteni annak gyakorlati lépéseit (konkrét tervezési szakasz). Mind a migráció tervezése, mind annak a fontolgatása tehát mindenképpen egyfajta aktív hozzáállást feltételez részükről.

A *migrációs hajlandóság* ezzel szemben azokra is jellemző, akik ugyan nem tervezik aktívan a migrációt, de nem is zárják ki annak lehetőségét. Ez tehát egy tágabb kört jelent, amely a migrációt aktívan fontolgatókat/tervezőket, valamint a migráció lehetőségét nem elutasítókat egyaránt magába foglalja. A migrációs hajlandóság valójában egy attitűdnek tekinthető, amely bizonyos feltételek esetén átalakul(hat) migrációs szándékká – a migrációt fontolgató/tervező aktív magatartássá –, majd cselekvéssé.

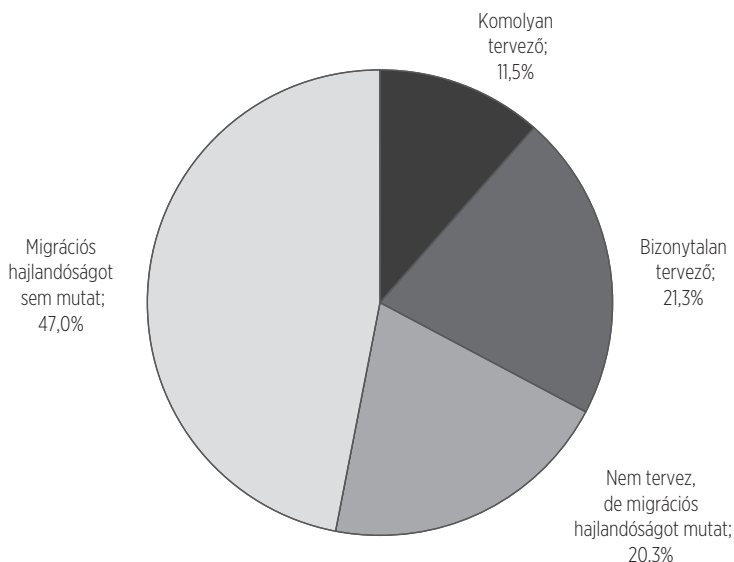
A migrációs szándék hiánya tehát nem minden esetben jelenti a migrációs hajlandóság hiányát is. Ezért azok esetében, akik semmilyen időtávú elmozdulást nem terveztek, további kérdéssel vizsgáltuk, hogy ez egyúttal a migráció lehetőségének teljes elutasítását is jelenti-e. A migrációt nem tervezőktől megkérdeztük, hogy *amennyiben lehetőségük adódna, hogy külföldön dolgozzanak vagy tanuljanak, hajlandóak lennének-e hosszabb-rövidebb időre elhagyni az országot*.²⁸ Az érdeemben válaszolók²⁹ 70%-a úgy vélte, hogy csak Magyarországon tudja elképzelni az életét, 9%-uk bár elképzelhetőnek tartotta, hogy külföldre menjen, de csak három hónapnál rövidebb időre, további 9%-uk pedig legfeljebb egy évre. Mindössze 12% volt azok aránya, akik úgy vélték, hogy akár két-három évre vagy annál hosszabb időre is hajlandóak lennének elhagyni az országot. Tehát a migrációt nem tervezők közel egyharmada adott feltételek esetén nem zárja ki a hosszabb-rövidebb időtávú elmozdulás lehetőségét, nagyobb részük azonban nem mutat migrációs hajlandóságot.

²⁸ Lásd a kérdőív 228. kérdését a *Mellékletben*.

²⁹ A megkérdezettek 7%-a nem tudott válaszolni erre a kérdésre.

A vizsgált népesség megoszlását a migrációs hajlandóság, valamint a különböző komolyságú migrációs tervek előfordulásának együttes figyelembevételével a 4. ábra szemlélteti. Látható, hogy az adott korcsoport egyötöde – noha nincs migrációs szándéka, azaz nem tervezi és nem is fontolgatja a külföldre költözést – migrációs hajlandóságot mutat.

4. ábra: A 18–40 éves népesség megoszlása a migrációs szándék és a migrációs hajlandóság előfordulása szerint

Szintén a migrációs hajlandóságot mérte másféle megközelítésben az a – mindenki számára feltett – kérdés is, hogy *mennyire szívesen élne más országban* (ahol a tízes skálán az 1-es a „soha nem élne más országban”, a 10-es a „szívesen élne más országban” választ jelentette).³⁰ A válaszok megoszlása jól tükrözi, hogy a migrációs hajlandóság – bár gyakran dichotóm változóként értelmezzük – valójában különböző fokozatokkal leírható attitűd. Viszonylag kevesen választották a skála két végén lévő értékeket: a vizsgált 18 és 40 év közötti népesség alig egyötöde utasította el teljesen a külföldön élés lehetőségét (1-es érték), és mindössze 4%-uk választotta a legmagasabb (10-es) értéket.

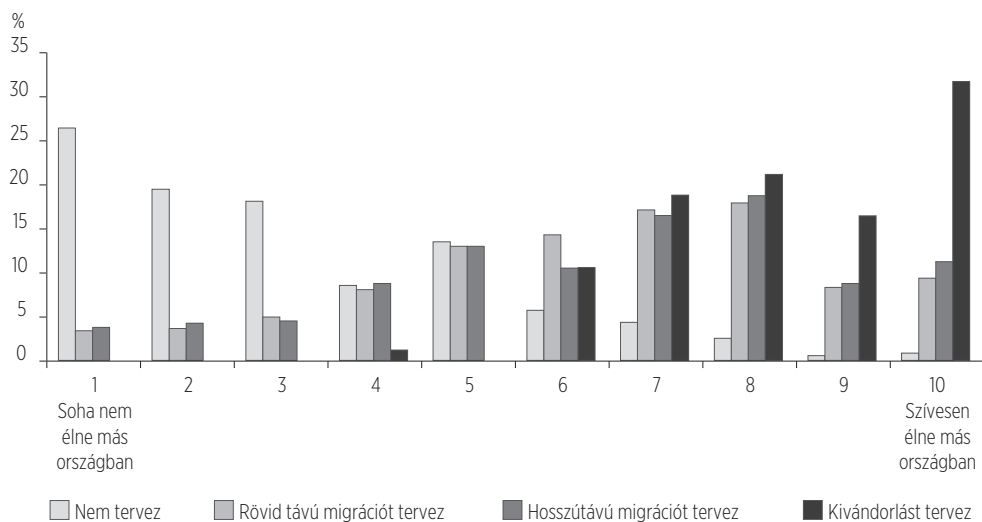
Nagyon eltérő a válaszok megoszlása aszerint, hogy a kérdezettnek volt-e migrációs terve, és ha igen, mennyire komoly, illetve milyen időtávra szólt. Ez alapján is megfigyelhető, hogy a migrációt nem tervezők közül nem mindenki zárta ki a külföldön élés lehetőségét (csak 26%-uk mondta, hogy soha nem élne más országban), ám zömében (64%) a skála alacsony (1-től 3-ig terjedő) értékeit választották. Ugyanakkor mintegy 14%-uk a migrációs szándék hiánya ellenére több-kevesebb hajlandóságot mutatott arra, hogy külföldön éljen (a skála 5

³⁰ Lásd a kérdőív 230. kérdését a *Mellékletben*.

feletti értékeit nevezte meg). Ezzel szemben a migrációt komolyan tervezők – nem meglepő módon – sokkal pozitívabb viszonyulást mutattak: kétharmaduk (67%) a skála 7-től 10-ig terjedő értékeit jelölte meg.

A kérdés nem tartalmazott a külföldön élés hosszára (véglegességére) vonatkozó információt, azonban látható, hogy a rövid és a hosszú távú migrációt tervezők közt is vannak, akik „soha nem” vagy „kevésbé szívesen” élnének más országban (egyötödük választott 5-nél alacsonyabb értéket). A kivándorlást tervezők zöme (88%-a) viszont a skála 7-es vagy annál nagyobb értékeit jelölte meg, de csak egyharmaduk a 10-est (5. ábra).

5. ábra: A migrációs hajlandóság a migrációs tervek előfordulása, illetve a tervezett migráció időtávjá szerint

Mindez jól mutatja, hogy a migrációs hajlandóság a migrációt tervezők esetében is eltérő intenzitású. A hosszabb-rövidebb időtartamú külföldi munkavállalás tervezése – feltehetően anyagi, megélhetési vagy egyéb kényszerek hatására – gyakran a külföldi élet utáni vágyakozás hiányában is előfordul. Másfelől viszont maga a kivándorlás tervezése sem jelenti feltétlenül egy másik ország maximális preferenciáját, noha egy bizonyos fokú migrációs hajlandóság – úgy tűnik – fontos előfeltétele.

3.3. A MIGRÁCIÓ TERVEZETT CÉLORSZÁGAI

Magyarországon a migráció tervezett irányát – avagy a migrációs potenciál mentális térképét – a kilencvenes években a stabilitás jellemezte, amiben fontos szerepet játszott „a hosszú távú történelmi trend és a földrajzi szerkezet okozta tehetetlenség” (Sik – Simonovits 2002), azaz a történelmi gyökerű migrációs kapcsolatok és az ország

geopolitikai helyzete. 1993-tól a kétezres évek elejéig Németország és Ausztria volt a két leginkább preferált célország, különösen a munkavállalási célú migrációs szándék esetén, míg a kivándorlási terveknél az előbbieket mellett az USA is fontos célterület volt. 2002-ben a német nyelvterület dominanciája mellett már az Angliába irányuló migrációs tervek is jelentősebb arányban (10% körül) megjelentek mindhárom időtáv esetén, az Ausztriába irányuló kivándorlási szándék viszont jelentősen visszaesett (Hárs et al. 2004). Magyarország 2004-es EU-csatlakozása után az Egyesült Királyság vonzereje – munkaerőpiacának azonnali megnyitása következtében – tovább erősödött, és 2006-ban már a potenciális migránsok mintegy hatoda – mind a hosszabb-rövidebb idejű munkavállalási, mind a kivándorlási szándék esetén – a szigetországot választotta, miközben Németország preferenciája csökkent (Nyíró 2013). Miután azonban 2011 májusával a német és az osztrák munkaerő-piaci korlátozásokat is felszámolták, a Németországot választók aránya kismértékben, míg az ausztriai munkavállalást tervezők aránya jelentősen megnőtt. 2012-ben a munkavállalási célú migrációs tervek elsődleges célországa már Ausztria volt, és mind a rövid, mind a hosszú távú migrációs tervek kétharmada, a kivándorlási tervek mintegy fele a három fő célország – Németország, Ausztria és az Egyesült Királyság – felé irányult.

4. táblázat: A nyers és a tisztított migrációs potenciál célországai a 18–40 éves népesség körében (%)

Célország	Összes tervező		Komolyan tervezők	
	első említés	összes említés	első említés	összes említés
Ausztria	30,7	22,2	29,7	22,5
Németország	22,1	22,9	20,6	22,0
Nagy-Britannia	19,4	18,7	19,1	17,5
Mediterrán országok	7,8	8,0	8,4	8,1
Észak-Amerika	5,6	6,7	7,5	7,5
Benelux-államok	4,4	6,1	2,5	4,7
Skandináv országok	3,5	4,4	5,3	6,2
Írország	2,1	3,2	3,1	3,8
Svájc	1,7	3,6	0,9	3,5
Egyéb ország	2,7	4,3	2,8	4,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Megjegyzés: A mediterrán országok közé soroltuk Olaszország, Spanyolország, Portugália és Görögország mellett Franciaországot is, az észak-amerikai országok közt az USA és Kanada szerepel, míg a skandináv országok közt Dánia, Svédország és Finnország. Mindhárom migrációs időtáv esetében három célországot lehetett megnevezni.

Saját eredményeink a 18–40 évesek körében 2013-ban mért nyers migrációs potenciál célországait tekintve megerősítették a migrációs tervek irányának korábbi – és a tényleges migráció tükröstatistikáiból is kirajzolódó – fő trendjeit: Ausztria és Németország továbbra is a legnépszerűbb célországok (az összes említés 22–23%-ában szerepeltek), de Nagy-Britannia is alig marad el tőlük (19%).³¹ Ez a három ország az összes említés közel kétharmadát – az első helyen történő említés közel háromnegyedét – adja (4. táblázat), tehát a potenciális migráció továbbra is erőteljesen koncentrálódik a két hagyományos, illetve a munkaerőpiacát elsők közt megnyitó „új” célországra. Látható, hogy az elsőként említett célországok közt Ausztria lényegesen nagyobb súllyal jelenik meg (31%), míg az összes említésen belül – miközben Németország és Nagy-Britannia megőrzi arányát – a fő célországokon kívüli országok súlya nő meg (mintegy 9 százalékponttal).

A tisztított migrációs potenciál esetében a célországokat illetően nincs jelentős eltérés: a migrációt komolyan tervezők körében közel akkora volt a három fő célországot választók aránya (mind az összes, mind az első említésben), mint a tervezők teljes csoportján belül. Ugyanakkor a skandináv és az észak-amerikai országok csoportja valamelyest jobban kivethető a komolyan tervezők mentális térképén.

A három fő célország kiemelkedő preferenciája a migráció mindhárom időtávja esetében érvényesül, ám arányuk a rövid és a hosszú távú – zömében munkavállalási célú – migrációs tervek esetében jóval hangsúlyosabb (mind az első, mind az összes említést tekintve), mint a kivándorlási tervek esetében (5. táblázat).

5. táblázat: A nyers migrációs potenciál célországai a migráció időtávja szerint a 18–40 éves népesség körében (%)

Célország	Rövid távú migráció		Hosszú távú migráció		Kivándorlás	
	első említés	összes említés	első említés	összes említés	első említés	összes említés
Ausztria	30,4	22,0	33,0	23,2	21,4	17,9
Németország	22,9	23,0	22,0	23,2	19,0	21,1
Nagy-Britannia	19,5	18,7	19,7	18,9	17,9	17,3
Mediterrán országok	8,3	8,1	6,6	7,3	10,7	10,9
Észak-Amerika	5,0	6,5	5,1	6,2	10,7	10,2
Benelux-államok	4,1	6,2	4,3	5,8	6,0	6,8
Skandináv országok	3,3	4,4	3,1	4,2	6,0	5,4
Írország	2,2	2,9	2,3	3,6	1,2	2,0
Svájc	1,1	3,5	1,8	3,6	3,6	4,1
Egyéb	3,3	4,7	2,0	3,9	3,6	4,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

³¹ Lásd a kérdőív 203., 207. és 209. kérdéseit a *Mellékletben*.

Míg a rövid távú migrációt tervezők 73%-a és a hosszú távú migrációt tervezők 75%-a elsősorban a három fő célországba indulna, a kivándorlást tervezőknél ez az arány mindössze 58%. Ez utóbbiak körében az egyéb – főként mediterrán és észak-amerikai – célországok (köztük leginkább Olaszország és az USA) választása is jelentős. Úgy tűnik tehát, hogy míg az ideiglenes, főként munkavállalási célú terveknel a célország-választásban a közelség és a nyelv a fontos szempont, a kivándorlás irányát ezek mellett más tényezők is nagyobb mértékben befolyásolják.³² Fontos még kiemelni, hogy bár az összevont országcsoportokat tekintve a Benelux-államokat a potenciális migránsok viszonylag kis hányada jelölte meg célországnaként, az országok szerinti sorrendben – az összes említést figyelembe véve – Hollandia a negyedik-ötödik helyen szerepelt (5% körüli aránnyal).

3.4. A MIGRÁCIÓS POTENCIÁL TÁRSADALMI BÁZISA

A migrációs potenciál alapján a migráció várható trendjének és irányának alakulása mellett az országot ideiglenesen vagy végleg elhagyók társadalmi és demográfiai összetételére is következtetni lehet. Mivel a migráció (különösen annak hosszú távú vagy végleges formája) a kibocsátó országra nézve számos demográfiai, társadalmi és gazdasági következménnyel jár, fontos kérdés, hogy melyek a magasabb migrációs potenciállal rendelkező társadalmi csoportok, illetve van-e eltérés a különböző időtávú tervekkel rendelkezők összetételében. Mivel a tisztított migrációs potenciál – mint az előzőekben kifejtettük – vélhetően nagyobb valószínűséggel megvalósuló terveket tükröz, különösen fontos annak tisztázása, hogy mely társadalmi csoportokban magasabb az átlagosnál a komolyan tervezők aránya.

A migrációs döntés általában egyéni (vagy családi/háztartási) költség-haszon kalkuláció eredménye, amely – bár korlátozottan racionális – nagymértékben függ az egyén szociodemográfiai és egyéb jellemzőitől, erőforrásaitól. Mind a migráció révén várható nyereség, mind a költségek és kockázatok ugyanis nagyon eltérőek lehetnek a migrációt fontolgató személy neme, életkora, családi állapota, iskolai végzettsége, munkaerő-piaci helyzete, anyagi és jövedelmi helyzete, nyelvtudása, egészségi állapota, korábbi migrációs tapasztalata, valamint migrációs-specifikus kapcsolati tőkéje szerint.

A következőkben a nyers és a tisztított migrációs potenciál társadalmi bázisát vizsgáljuk – az előbbi esetében a tervezett migráció időtávjának figyelembe vételével –, arra keresve a választ, hogy vannak-e eltérések a migrációs potenciál különböző típusai között.

³² A Magyarországról 2009 után kivándorlók célország-választását meghatározó tényezőkről lásd: Blaskó – Gödri 2014.

3.4.1. SZOCIODEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK

A tradicionális férfi-női szerepekből adódóan a migráció – különösen a jövedelemszerzési céllal történő elmozdulás – hagyományosan a férfiak körében volt elterjedtebb stratégia, míg a nők többnyire a férfiakat követő szekunder migráció alanyai voltak. A migrációs folyamatok kezdeti szakaszát tehát a férfiak magasabb aránya jellemezte. A nők iskolai végzettségének növekedése, munkaerő-piaci helyzetének változása, valamint a nemi szerepek átalakulása azonban hozzájárult ahhoz, hogy egyre több nő független, önálló migráns munkaerőként jelenjen meg a célországokban. Ezt a munkaerő-piac bizonyos szegmenseiben (egészségügy, háztartási munkák, idősgondozás) a nők számára kínáló munkalehetőségek bővülése is elősegítette sok esetben.

Számos korábbi magyarországi vizsgálat kimutatta, hogy a migrációs szándék, különösen a munkavállalási célú, az átlagosnál nagyobb a férfiak körében (Sik – Simonovits 2002, Sik – Örkény 2003, Hárs et al. 2004). A migráció erősödésével azonban a különbség elhalványult. 2012-ben, amikor a migrációt tervezők aránya a csúcson volt, már nem mértek érdemi különbséget a két nem között a halmozott migrációs szándékot illetően (Sik 2012b), csak a hosszú távú külföldi munkavállalást tervezte több férfi, mint nő (Nyíró 2013). Vizsgálatunk – a 18–40 éves népesség körében 2013-ban mért migrációs szándék elterjedtségét illetően – szintén nem mutatott szignifikáns eltérést a férfiak és a nők között: sem a nyers, sem a tisztított migrációs potenciál nem volt nagyobb a férfiak esetében (6. táblázat). A 25 év feletti korcsoportokban megfigyelhető ugyan, hogy a külföldi munkavállalási tervek – különösen a rövid távúak – kissé nagyobb arányban jelennek meg a férfiak körében, azonban ezek a különbségek nem számottevőek.

Jelentősek viszont a migrációs szándék *életkor* szerinti eltérései. Valamennyi korábbi vizsgálat is kimutatta, hogy az életkor előrehaladtával nagymértékben csökken a migrációs tervek előfordulása. Az általunk vizsgált népességben szintén a legfiatalabbak körében volt a legmagasabb a nyers migrációs potenciál: míg a 18–24 évesek 46%-a tervezett valamilyen típusú migrációt, a 35–40 éveseknek kevesebb, mint egynegyede (6. táblázat). Főleg a rövid és a hosszú távú külföldi munkavállalást tervezők voltak jóval átlag feletti (40% körüli) arányban a legfiatalabb korcsoportban. (A végleges kivándorlás tervezése – bár a 30–34 évesek körében fordult elő leginkább – nem mutatott szignifikáns összefüggést az életkorral). A fiatalok nagyobb mértékű migrációs szándékát az is magyarázza, hogy – a humán tőke elmélet szerint – esetükben nagyobb a migrációs beruházás várható megtérülése, továbbá nagyobb fokú elégedetlenség és relatív depriváció, több kalandvágy, ugyanakkor kevesebb (családi és egyéb) kötöttség jellemzi őket. A komoly migrációs tervek előfordulása szintén a 18–24 éves korcsoportban volt a leggyakoribb, és az életkor növekedésével csökkent, noha vizsgálatunk a 40 év feletiekre nem terjedt ki.

6. táblázat: A háromféle időtávú nyers és a tisztított migrációs potenciál a szociodemográfiai jellemzők szerint (%)

Szociodemográfiai változók	Migrációt tervezők aránya				Komolyan tervezők aránya	N
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)		
<i>Nem</i>						
férfi	28,2	28,6	5,6	33,9	11,5	739
nő	25,9	27,0	6,5	31,7	11,4	725
<i>Korcsoport</i>						
18–24	40,6	40,1	6,8	46,3	14,6	376
25–29	25,4	26,0	4,9	31,3	12,2	284
30–34	24,4	27,0	7,9	31,0	10,8	357
35–40	19,0	19,4	4,8	23,7	9,1	447
<i>Iskolai végzettség</i>						
még tanul	46,1	47,2	6,4	52,8	15,1	183
max. 8 általános	24,6	22,2	6,9	27,0	5,2	174
szakmunkásképző	26,1	25,5	5,2	30,0	10,3	360
érettségi	26,2	27,8	6,9	33,2	13,6	443
főiskola / BA / BSc, felsőfokú technikum	14,4	19,5	5,1	22,3	9,1	175
egyetem / MA / MSc	27,9	26,9	5,7	33,3	14,8	108
<i>Családi állapot^a</i>						
nőtlen/hajadon, egyedül él	36,6	36,6	7,5	41,3	15,6	631
házas és együtt élnek	15,1	16,4	3,9	19,9	5,0	445
élettárrsal él	23,7	23,3	5,0	30,7	8,9	274
elvált, egyedül él	34,5	39,1	9,6	44,8	19,5	89
<i>Gyermekszám</i>						
nincs gyermek	35,0	35,0	6,7	40,8	15,3	819
van gyermek	17,0	18,8	5,2	22,6	6,6	645
1 gyermek	15,7	20,1	3,5	22,8	7,0	293
2 gyermek	16,8	17,7	5,7	22,0	7,8	233
3 vagy több gyermek	19,5	17,8	9,5	23,7	3,4	119
<i>Szüleivel él (háztartásfő gyermeke)</i>	39,0	39,8	7,5	44,5	15,8	447
<i>Településtípus</i>						
Budapest	26,4	26,0	3,7	30,5	13,5	282
megyeszékhely	30,7	31,4	6,0	38,6	13,0	282
egyéb város	28,1	29,5	7,3	34,0	11,2	473
község	24,0	24,6	6,5	28,9	9,4	427
<i>Teljes népesség (18–40 éves)</i>	27,1	27,8	6,0	32,8	11,5	1464

Megjegyzés: A szürke cellákban a nem szignifikáns összefüggések szerepelnek (khi-négyzet próba alapján).

^a Az özvegyek száma a mintában elenyésző volt, ezért nem szerepelnek a táblázatban.

A migránsok *iskolai végzettség* szerinti szelekciója a kibocsátó társadalom számára kiemelten fontos kérdés, hiszen a képzett munkaerő elvándorlása többnyire negatív munkaerő-piaci, gazdasági következményekkel jár. A magasabb iskolai végzettség általában migrációt ösztönző tényezőként jelenik meg, mivel az emberi tőke elmélete szerint a piacképes diplomával, szakmával rendelkezők nagyobb jövedelemre, azaz a migráció költségeinek nagyobb megtérülésére számíthatnak a célországban. Továbbá a magasabb iskolai végzettség a migráció kockázatát és költségeit csökkentő egyéb erőforrások (például információ, nyelvtudás) meglétét is inkább valószínűsíti. A migráns hálózatok kiépülésével, szélesedésével azonban a bennük rejlő kapcsolati tőke is hozzájárul a kockázatok és költségek csökkentéséhez, így a kevésbé iskolázottak is egyre nagyobb arányban kapcsolódnak be a migrációba. Másfelől az iskolai végzettség szerinti szelekciót a keresleti oldal – azaz a potenciális célország(ok) munkaerő-kereslete – is nagymértékben befolyásolja: a szakképzett vagy szakképzetlen fizikai munkaerő iránti kereslet növelheti a szakmunkások vagy alacsonyabb iskolai végzettségűek migrációját.

Magyarországon a migrációs szándék iskolai végzettség szerinti alakulásáról ellentmondásos eredmények vannak: az iskolai végzettség migrációs szándékot befolyásoló hatása nem azonos a különböző években, mindössze a legfeljebb 8 osztályt végzettekről állapítható meg, hogy vándorlási hajlandóságuk átlag alatti (Nyíró 2013). A 2000-es évek közepétől a gimnáziumot végzettek körében mértek az átlagnál magasabb migrációs hajlandóságot, és ezt a 2012-es, illetve 2013-as eredmények is megerősítették (Sik 2012b, 2013). Ezzel szemben a Magyarországról kivándorolt, és 2013 elején külföldön élő népesség körében a hazai népességhez viszonyítva szignifikánsan nagyobb volt a magasan iskolázottak, különösen a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya (Blaskó – Gödri 2014). Ez adódhat abból, hogy a középfokú végzettségűek kisebb arányban valósítják meg migrációs terveiket, de abból is, hogy közülük többen térnek vissza.

Saját eredményeink alapján úgy tűnik, hogy a 18–40 évesek körében a migrációs tervek – különösen a rövid és a hosszú távú munkavállalási szándék – előfordulása az érettségizettek körében a leggyakoribb (38%). Ha azonban leválogatjuk, és külön csoportként kezeljük azokat, akik még tanulnak (tehát iskolai végzettségük megszerzése még folyamatban van), akkor kiderül, hogy a migrációs szándék valójában a tanulók esetében kiugróan magas (53%), az érettségivel rendelkezők (de már nem tanulók) körében viszont átlagos (33%) (6. táblázat).³³ Noha a legalacsonyabb végzettséggel (legfeljebb 8 általánossal) rendelkezőktől az érettségizettekig enyhén nő a migrációt tervezők aránya, a főiskolai végzettséggel rendelkezőknél visszaesik (22%), és az egyetemi végzettségűeknél is csak az átlagos szintet éri el (33%). Ugyanakkor a tisztított migrációs potenciál, azaz a migrációt komolyan tervezők aránya a tanulók mellett az egyetemi végzettségűek és az érettségizettek körében is nagyobb az átlagosnál.

A *családi állapot*, valamint a családban betöltött szerep, az ún. *családi állás* szintén nagymértékben befolyásolja a vándorlási szándékot. Megfigyelhető, hogy – részben a fiatalabb életkorral, részben a kötöttségek hiányával összefüggésben – a migrációs tervek az

³³ A tanulók közel háromnegyede érettségivel rendelkezett, tehát feltehetően felsőfokú tanulmányokat folytatott a vizsgálat idején. Mindez azt jelenti, hogy összességében mégis a (későbbi) diplomások körében a legelterjedtebb a migrációs szándék.

---

egyedülállók, azaz a nőtlen, hajadon, valamint az elvált egyedül élők körében a leggyakoribbak: kétszer akkora arányban (41%, illetve 45%) fordultak elő, mint a házasoknál (20%). A hosszú távú külföldi munkavállalást és a kivándorlást az elváltak még a nőtlenek/hajadonok csoportjánál is kissé nagyobb arányban tervezték (6. táblázat). A komoly migrációs szándék szintén az elváltakra volt leginkább jellemző (19,5%), de a nőtlenek/hajadonok körében is átlag feletti arányban fordult elő (16%). A házasok alacsony migrációs készletése különösen a nők esetében figyelhető meg: mindössze 16%-uk tervezett valamilyen típusú migrációt, és 2%-uk volt komoly tervező, szemben a házas férfiak 24, illetve 8%-ával.

A saját *gyermek(ek) megléte* jelentősen csökkenti a külföldi munkavállalási tervek előfordulását, és ebben a gyermekek számának – úgy tűnik – nincs különösebb jelentősége. A kivándorlási tervek viszont a három vagy több gyermekkel rendelkezők körében fordultak elő a legnagyobb arányban: egytizedük készült végleg elhagyni az országot.³⁴ Az ő esetükben azonban jórészt inkább elvagyodásról lehet szó, ugyanis a komolyan tervezők aránya meglehetősen csekély (3,4%). A férfiak és a nők között azonban a migrációs tervek gyermekszám szerinti alakulását illetően eltérés figyelhető meg. Míg a gyermektelen nőkhöz képest a gyermekes nők migrációs potenciálja jóval kisebb, és a gyermekek számának növekedésével folyamatosan csökken, addig a férfiaknál csak egy vagy két gyermek esetén alacsonyabb a migrációt tervezők aránya, három vagy több gyermek esetén viszont ugyanakkora, mint a gyermek nélkülieknél (sőt, a rövid távú munkavállalási tervek előfordulása még gyakoribb is).

A családi állapottól és az életkortól nyilvánvalóan nem függetlenül az átlagnál nagyobb migrációs szándék jellemezte azokat a fiatalokat is, akik még nem költöztek el a szülői házból, azaz a *szülőikkel egy háztartásban*, gyermek státusban (lásd: *háztartásfő gyermeke*) éltek: 45%-uk tervezett valamilyen típusú migrációt, 16%-uk volt komoly tervező.

Regionális eltérések az ezredforduló körül még alig mutatkoztak a migrációs potenciál tekintetében, a településtípus szerinti különbségek pedig a nagyvárosokban élők kissé magasabb migrációs potenciálját mutatták (noha gyenge hatással) (László et al. 2003). A későbbi mérések során már megjelent a nyugat-dunántúli régióban élők átlagnál magasabb migrációs hajlandósága (Nyírő 2013), ám a településtípus hatása továbbra sem volt említésre méltó. Vizsgálatunk alapján, a 18–40 évesek körében feltárt migrációs tervekkel illetően csak a kivándorlási szándék esetében figyelhetőek meg szignifikáns *regionális eltérések*:³⁵ az Észak-Magyarországon élők az átlagnál kétszer nagyobb arányban (12%) tervezték kivándorlást, valamint a Dél-Alföldön élők körében is kissé átlag feletti volt ez a szándék (8%). A hosszú távú migrációs tervek leginkább a közép-magyarországi és a nyugat-dunántúli régióban fordultak elő (32–33%). Ami a *településtípus* szerinti eltéréseket illeti, a nyers migrációs potenciál a nagyobb városokban (a megyeszékhelyeken, de nem Budapesten) élők körében volt kiemelkedő (39%), a migrációt komolyan tervezők azonban a fővárosiak közt voltak a legnagyobb arányban (14%). A községekben élőkénél viszont mind a nyers, mind a tisztított migrációs potenciál mértéke elmaradt az átlagostól. (A migráció időtávja szerinti összefüggések nem szignifikánsak.)

³⁴ Noha a gyermek(ek) életkoráról nincs információnk, a minta korösszetétele alapján feltételezhető, hogy többségében kiskorú gyermek(ek)ről van szó.

³⁵ Ezért a régiók szerinti adatok nem szerepelnek a táblázatban.

3.4.2. MUNKAERŐ-PIACI POZÍCIÓ

A migrációs potenciál *gazdasági aktivitás* szerinti alakulását tekintve a hazai eredmények egybecsengően a tanulók és a munkanélküliek átlag feletti migrációs hajlandóságát mutatják (Nyíró 2013), amit a háztartáson belüli függő helyzettel, illetve az ebből való kilépés igényével magyaráznak (Sik 1999).

Ugyanezt a saját eredményeink is megerősítik: a migrációt tervezők aránya – mint az iskolai végzettség kapcsán említettük – a tanulók körében volt a legnagyobb (53%), de a munkanélküliek körében is jóval átlag feletti (41,5%). Az alkalmazottak és a vállalkozók migrációs szándéka kis mértékben (30%), a gyes/gyed-en lévőké viszont jelentősen (19%) elmaradt az átlagtól. A tanulók migrációs terveinek zöme rövid vagy hosszú távú terv volt, részben tanulmányi célú: egytizedük csak tanulni, 13%-uk tanulni és dolgozni, 30%-uk pedig csak dolgozni készült külföldön. A kivándorlást tervezők aránya átlagos volt a tanulók körében, a munkanélküliek azonban az átlagosnál kétszer nagyobb arányban készültek végleg elhagyni az országot. Mindkét csoportban – de különösen a munkanélkülieknél – a migrációt komolyan tervezők aránya is átlag feletti volt (7. táblázat).

7. táblázat: A háromféle időtávú nyers és a tisztított migrációs potenciál a munkaerő-piaci jellemzők szerint (%)

Munkaerő-piaci jellemzők	Migrációt tervezők aránya				Komolyan tervezők aránya	N
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)		
<i>Gazdasági aktivitás</i>						
alkalmazott	24,9	25,0	4,6	30,1	10,7	857
önálló, vállalkozó	23,8	26,1	6,9	29,5	11,4	88
munkanélküli	34,9	36,7	12,2	41,5	18,4	150
tanuló	46,1	47,2	6,4	52,8	15,1	183
gyes/gyed	11,9	15,1	6,9	18,6	4,2	120
egyéb	16,1	17,2	4,9	22,6	6,5	63
<i>Foglalkozás (alkalmazottak esetében)</i>						
vezető, értelmiségi	18,1	19,0	4,3	22,8	7,2	170
egyéb szellemi	17,4	19,3	3,5	24,7	8,2	146
szakmunkás	29,3	29,9	4,6	34,8	15,2	353
betanított és segédmunkás	28,9	26,1	6,1	32,6	7,2	185
<i>Munkahely szférája (alkalmazottak esetében)</i>						
állami szféra	19,8	17,9	4,4	23,9	8,2	187
versenyszféra	26,2	27,1	4,7	31,8	11,4	669
<i>Teljes népesség (18–40 éves)</i>	<i>27,1</i>	<i>27,8</i>	<i>6,0</i>	<i>32,8</i>	<i>11,5</i>	<i>1464</i>

Megjegyzés: A szürke cellákban a nem szignifikáns összefüggések szerepelnek (khi-négyzet próba alapján).

Az alkalmazottak esetében a migrációs tervek gyakoriságát *foglalkozási csoportok* szerint is vizsgáltuk. Ez alapján megállapítható, hogy mind a nyers, mind a tisztított migrációs potenciál a szakmunkások körében volt a legnagyobb, és ez főként hosszabb-rövidebb idejű külföldi munkavállalásra irányuló terveket jelentett. A rövid távú külföldi munkavállalási szándék a betanított és segédmunkások csoportjában is gyakori volt. A vezető, értelmiségi, illetve az egyéb szellemi foglalkozásúak körében azonban a migrációs potenciál egyik típusa sem volt kiemelkedő. Az a tény, hogy a tisztított migrációs potenciál az egyetemi végzettségűek körében átlag feletti volt, a vezető, értelmiségi csoportban viszont elmaradt az átlagostól, arra utal, hogy a diplomások közül elsősorban a végzettségüknek nem megfelelő munkát végzők vagy munkanélküliek rendelkeztek komoly migrációs tervekkel.

A *munkahely szféráját* tekintve is megfigyelhető különbség: a versenyszférában alkalmazotként dolgozók körében átlagos volt mind a nyers, mind a tisztított migrációs potenciál (valamint az előbbi rövid és hosszú távú típusa), míg az állami szférában dolgozók körében mindkettő elmaradt az átlagtól.

3.4.3. ANYAGI, VAGYONI HELYZET

A rossz anyagi helyzet, az alacsony jövedelem többnyire a migráció ösztönzője – főleg, ha a külföldi lehetőségek pozitív változással kecsegtetnek –, ugyanakkor gátolhatja is a migrációs döntést, illetve a szándék megvalósulását, mivel az elinduláshoz szükséges alapvető beruházások akadályá lehet. Feltételezhető azonban, hogy jelentős anyagi depriváció, megélhetési gondok esetén a migrációs készletek mindenképpen felerősödnek. Ugyanakkor korábbi empirikus eredmények szerint a jómód (a tartós fogyasztási javakkal való ellátottság, a korábbi külföldi nyaralás) is növeli a migrációs potenciált, konkrétan az EU-tagországok felé irányuló munkavállalási szándékot (Sik – Simonovits 2002).

Vizsgálatunkban az anyagi, vagyoni helyzet több indikátorát is figyelembe vettük: egyfelől a megkérdezettek szubjektíven érzékelt anyagi helyzetét, másfelől olyan objektív mutatókat, mint a pénzügyi problémák (különböző fizetési nehézségek) előfordulása, a lakástulajdon, valamint a jólét néhány mutatója.

A *szubjektív anyagi helyzet* alapján látható, hogy a nélkülözések között élők, illetve anyagi gondokkal küszködők migrációs potenciálja (mind a különböző időtávú nyers, mind a tisztított) számottevően nagyobb, mint azoké, akik kijönnek a jövedelmükből, illetve anyagi gondok nélkül élnek (8. táblázat). Ezzel összefüggésben a *lakáshiteltörlesztés nehézsége* esetén is – noha ez egy jóval kisebb csoportot érint – kiemelkedő a migrációs tervek előfordulása (elsősorban a rövid vagy hosszú távú külföldi munkavállalásra irányuló terveké), és különösen magas e csoporton belül a komolyan tervezők aránya. A közüzemi díjak befizetésének nehézsége, valamint a nem saját tulajdonú lakás azonban csak a rövid távú külföldi munkavállalást ösztönzi (a többi összefüggés nem szignifikáns).

Nemcsak a jelenlegi anyagi helyzet, hanem annak az elmúlt három évben tapasztalt, valamint a jövőben várható alakulása is befolyásolja a migrációs szándékot. Azok körében, akik a saját *anyagi helyzetük romlását érezték*, vagy annak jelentős jövőbeni *romlására számítottak*, az átlagosnál jóval gyakoribb volt mind a különböző időtávú általános, mind a komoly migrációs tervek előfordulása (8. táblázat).³⁶

8. táblázat: A háromféle időtávú nyers és a tisztított migrációs potenciál az anyagi, vagyoni helyzet szerint (%)

Anyagi, vagyoni helyzet indikátorai	Migrációt tervezők aránya				Komolyan tervezők aránya	N
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)		
<i>Szubjektív anyagi helyzet</i>						
Nélkülözések között élnek, anyagi gondjaik vannak	32,7	35,5	10,3	40,1	18,8	316
Éppenahogy kijönnek a havi jövedelmükből	26,3	28,0	4,7	32,7	8,6	563
Anyagi gondok nélkül élnek, vagy beosztással jól kijönnek	25,2	23,7	4,7	29,1	10,0	572
<i>Előfordult, hogy a lakáshitel-törlesztést nem tudták befizetni</i>	37,4	40,0	10,1	45,9	22,2	106
<i>Előfordult, hogy a közüzemi díjat nem tudták befizetni</i>	33,1	31,2	8,4	36,3	14,5	317
<i>Tulajdonosként laknak a lakásban</i>						
igen	25,7	27,1	6,1	31,6	11,0	1125
nem	31,3	30,1	5,4	36,2	12,8	334
<i>Objektív vagyoni helyzet (jólét)</i>						
legalább két személygépkocsi van	29,8	33,3	9,7	38,5	13,4	127
legalább két számítógép van	35,9	38,5	8,1	45,5	16,1	279
másik lakóingatlan vagy nyaraló van	40,2	41,5	6,9	45,7	13,8	94
<i>Saját anyagi helyzet alakulásának megítélése</i>						
Az elmúlt három évben sokkal rosszabb lett	38,4	38,5	10,2	44,9	19,1	249
A következő három évben jelentősen romlani fog	42,5	40,0	12,5	42,5	17,1	42
<i>Teljes népesség (18–40 éves)</i>	<i>27,1</i>	<i>27,8</i>	<i>6,0</i>	<i>32,8</i>	<i>11,5</i>	<i>1464</i>

Megjegyzés: A szürke cellákban a nem szignifikáns összefüggések szerepelnek (khi-négyzet próba alapján).

³⁶ Az anyagi helyzetük jelentős javulására számított migrációs potenciálja is kiugróan magas volt, ám ez esetben az is feltételezhető, hogy éppen a migráció révén számítottak ennek pozitív változására.

Noha az előbbieket azt igazolják, hogy a szegénység növeli a migrációs szándékot, az objektív vagyoni helyzet mutatóit vizsgálva azt találtuk, hogy a *jómód* is kiemelkedő migrációs potenciállal jár együtt. Azok, akiknek a háztartása legalább két személygépkocsival, vagy legalább két számítógéppel, vagy másik lakóingatlan/nyaralóval is rendelkezett, az átlagosnál jóval nagyobb arányban terveztek migrációt, és a komolyan tervezők aránya is átlag feletti volt körükben. A legalább két számítógép, valamint a másik lakóingatlan/nyaraló esetén mind a rövid, mind a hosszú távú migrációs tervek előfordulása szignifikánsan gyakoribb volt.

Mivel a *jövedelemre* (és különösen a háztartás jövedelmére) vonatkozó adatok a válasz-megtagadások miatt hiányosak, ennek hatásáról csak óvatos következtetéseket fogalmazhatunk meg.³⁷ A foglalkoztatottak körében a jövedelem és a migrációs szándék kapcsolata nem szignifikáns, noha a legalacsonyabb jövedelmi csoport nyers migrációs potenciálja az átlagosnál magasabb volt (40%). Ugyanez az összefüggés azonban – az érvényes válaszok esetén – a teljes mintában is megfigyelhető, és szignifikáns. Ez arra utal, hogy a jövedelmi szegénység esetén a migrációs szándék felerősödik.

3.4.4. EMBERI ÉS PSZICHIKAI TŐKE

Az emberi tőke bizonyos elemei a korábbi vizsgálatok szerint jelentős mértékben növelik a migrációs szándékot (Sik 1999, Nyíró 2013). A magasabb iskolai végzettség mellett (melynek szerepét az előbbieketben vizsgáltuk) ezek közt szerepel például az idegennyelv-ismeret, a tájékozottság, az egészség, az önbizalom, az optimizmus.³⁸ Ez utóbbiak valójában az emberi tőke pszichikai elemeit jelentik (Sik 1999), amelyekről feltételezhető, hogy nem önmagukban váltanak ki migrációs szándékot, hanem katalizálják a migrációra ösztönző tényezők hatását.

Az *idegennyelv-ismeret* migrációban játszott szerepe nem szorol különösebb magyarázatra: míg az idegen nyelvet nem beszélők mindössze 18%-a tervezett valamilyen típusú migrációt, és alig 4%-a volt komoly tervező, addig az idegen nyelvet beszélők körében 44%, illetve 17% volt ez az arány (9. táblázat).³⁹ Az idegen nyelvet beszélők zöme az angol és a német nyelvet említette, alig egytizedük nevezett meg más nyelvet (is), és ez a választott célországokat is nagymértékben meghatározza. Ha a nyelvismeret szintjét is figyelembe vesszük, a legerősebb migrációs szándék az idegen nyelvet felsőfokon beszélők körében látható: 55%-uk tervezett valamilyen típusú migrációt, és 27%-uk volt komoly tervező.

³⁷ A megkérdezettek közel egyötöde (19%) állította, hogy nincs saját jövedelme, további egyötöde (19,5%) válasz-megtagadó volt, egynegyedük pedig csak a megadott jövedelemkategóriákba sorolta be magát (nem mondott konkrét összeget). A jövedelemmel nem rendelkezők közel egynegyede munkanélküli, 70%-a pedig tanuló volt.

³⁸ Az emberi tőke elemeként jelenik meg olykor a korábbi külföldi tapasztalat is (mint felhalmozott tudás, erről azonban a későbbiekben – külön fejezetben – lesz szó.

³⁹ Az idegen nyelvet beszélők a minta 58%-át tették ki; ha azokat is kiszűrjük, akik csak valamely környező ország nyelvét – román, szlovák, ukrán stb. – beszéltek idegen nyelvként, 57%-ot.

9. táblázat: A háromféle időtávú nyers és a tisztított migrációs potenciál az emberi és pszichikai tőke mutatói szerint (%)

Emberi és pszichikai tőke indikátorai	Migrációt tervezők aránya				Komolyan tervezők aránya	N
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)		
<i>Beszél-e idegen nyelvet</i>						
nem (vagy csak környező országét)	15,3	14,3	2,5	18,0	3,6	624
igen	36,0	37,9	8,8	43,8	17,4	837
alapfokon	35,6	36,8	9,6	42,8	15,1	341
középfokon	29,7	33,7	6,9	38,4	14,4	317
felsőfokon	48,5	47,7	10,8	55,4	27,0	178
<i>Shokott-e internetezni</i>						
igen	28,8	29,8	6,3	34,8	12,5	1275
nem	15,1	14,5	4,3	18,6	4,4	189
<i>Használ Skype-ot</i>						
Használója internetes közösségi oldalnak	33,0	33,6	5,3	38,7	14,7	668
	30,9	31,6	6,6	36,7	13,4	1044
<i>Egészségi állapota</i>						
kielégítő vagy rosszabb	22,8	22,3	8,8	29,3	7,2	184
jó	24,7	26,4	4,2	31,2	9,2	696
nagyon jó	31,3	31,5	7,5	35,9	15,7	581
<i>Bízom a jövőben</i>						
teljesen igaz	30,0	32,7	7,6	37,7	18,3	384
<i>Mindennapi dolgaimat nem tudom befolyásolni</i>						
egyáltalán nem igaz	30,5	31,0	7,4	37,7	17,3	377
<i>Manapság annyira komplikált az élet, hogy leggyakrabban nem is tudom, mitévő legyek</i>						
egyáltalán nem igaz	30,0	30,3	5,8	36,9	16,4	393
<i>Aki vinni akarja valamire az életben, rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat áthágjon</i>						
teljesen igaz	31,8	33,3	11,2	38,1	16,0	196
<i>Teljes népesség (18–40 éves)</i>	<i>27,1</i>	<i>27,8</i>	<i>6,0</i>	<i>32,8</i>	<i>11,5</i>	<i>1464</i>

Megjegyzés: A szürke cellákban a nem szignifikáns összefüggések szerepelnek (khi-négyzet próba alapján).

Részen tájékozottságot, az információhoz való hozzáférést, részben bizonyos típusú kapcsolati tőkét is jelent az *internet, a Skype, a közösségi oldalak használata*. Az internethasználat – a vizsgált korosztályon belüli elterjedtsége következtében – nem jár együtt a migrációs szándék átlagosnál lényegesen gyakoribb előfordulásával, viszont ennek hiánya jelentősen csökkenti mind az általános (19%), mind a komoly (4%) migrációs terveket (9. táblázat). Az internethasználók közül a Skype, illetve a közösségi oldalak használói körében számottevően nagyobb a migrációs potenciál (kivéve a kivándorlási szándékot): 37–39%-uk tervezett valamilyen időtávú elmozdulást, és 13–15%-uk volt komolyan tervező.

Az egészségi állapot szintén fontos szempont a migráció tervezésekor. Megfigyelhető, hogy akik nagyon jónak ítélték meg a saját egészségi állapotukat, átlag feletti arányban tervezték a migráció mindhárom formáját, és a komolyan tervezők aránya is kiemelkedő (16%) volt körükben. A saját egészségi állapotukat kielégítőnek, vagy annál rosszabbnak tartók ezzel szemben az átlagosnál kisebb arányban terveztek rövid vagy hosszú távú migrációt, a kivándorlási tervek azonban az ő esetükben is átlag felettiak voltak (9%), ami arra utal, hogy a rosszabb egészségi állapot akár ösztönzője is lehet az ország végleges elhagyásának.

Az *önbizalom, az optimizmus, a kockázatvállaló attitűd* ugyancsak fontos pszichikai jellemzők, amelyek nélkülözhetetlenek a migrációval járó nehézségek (akár válsághelyzetek) áthidalásához. Aki úgy ítéli meg, hogy képes irányítani az életét (befolyásolni mindennapi dolgait), képes eligazodni a világban, továbbá bízik a jövőben, és kevésbé normakövető (elfogadhatónak tartja egyes szabályok áthágását), nagy valószínűséggel könnyebben szánja rá magát arra, hogy idegen országban szerencsét próbáljon. A 9. táblázatban a fenti jellemzők mérésére megfogalmazott állítások – illetve a velük való egyetértés (vagy egyet nem értés) – is szerepelnek. Ez alapján látható, hogy valamennyi felsorolt mutató az általános és a komoly migrációs szándék előfordulását is növeli, azonban csak a kockázatvállaló attitűd mutat szignifikáns kapcsolatot mindhárom időtávú migrációs szándék előfordulási gyakoriságával.

3.4.5. ELÉGEDETLENSÉG

A személyes helyzet különböző szegmenseivel való elégedettség mértéke nemcsak az egyén objektív helyzetétől függ, hanem annak egy korábbi időszakhoz viszonyított változásától,⁴⁰ illetve a mások (az úgynevezett referenciacsoport) helyzetéhez viszonyított megítélésétől is. Az *elégedetlenség* – jó eséllyel – változtatásra ösztönző tényező lehet (akár az objektív helyzettől függetlenül is), a változtatás egyik módja pedig – különösen, ha az életszínvonal, a jövedelem, az anyagi körülmények javítása a cél – a jobb lehetőségekkel kecsegtető országokban való boldogulás keresése lehet. Nem véletlenül tartják tehát az elégedetlenséget a migrációs potenciál motorjának (Sik 1999, Sik – Örkény 2003). Érdemes azonban megvizsgálni, hogy az élet mely területeivel való elégedetlenség növeli leginkább a migrációs szándékot, illetve van-e eltérés e tekintetben a különböző időtávú migrációs tervek között.

⁴⁰ Láthattuk az előbbieken, hogy az anyagi helyzet elmúlt három évben észlelt romlása még a jelenlegi rossz helyzethez képest is nagyobb migrációs potenciállal járt együtt.

Vizsgálatunkban az elégedettség tizenkét dimenziójának a mérésére került sor.⁴¹ Ezek közül a baráti kapcsolatokkal való elégedettség egyáltalán nem mutatott szignifikáns összefüggést a migrációs tervekkel, a jövőbeli kilátásokkal való elégedettség pedig csak a komoly migrációs tervek előfordulását növelte: a nagyon elégedettek egyötöde komoly tervező volt. Ez utóbbi viszont inkább fordított hatásként értelmezhető: a migrációra nagyon elszántak a jövőbeli kilátásaikat is pozitívabban értékelik. Az egészségi állapottal való elégedettség az előzőekben – az egészségi állapot megítélése kapcsán – leírt összefüggést mutatta: az egészségükkel elégedetlenek átlag alatti, míg a nagyon elégedettek átlag feletti arányban fogalmaztak meg általános és komoly migrációs terveket is.

10. táblázat: A háromféle időtávú nyers és a tisztított migrációs potenciál az elégedetlenség különböző dimenziói szerint (%)

Az elégedetlenség dimenziói	Migrációt tervezők aránya				Komolyan tervezők aránya	N
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)		
<i>Nem elégedett...</i>						
az életszínvonalával	35,0	35,0	9,1	41,2	17,1	517
a lakáshelyzetével	33,9	33,8	9,8	38,6	15,7	366
a munkájával ^a	44,8	41,8	8,0	48,6	19,5	183
a szakmai érvényesülésével ^a	41,7	41,6	7,3	48,7	18,5	234
a háztartása jövedelmével	33,4	34,2	8,9	40,1	16,5	555
anyagi körülményeivel	33,7	34,8	8,0	39,8	16,0	626
lakóhelye közbiztonságával	30,1	32,1	11,5	38,7	16,7	156
családi kapcsolataival	28,3	28,3	15,8	34,4	16,4	61
élete eddigi alakulásával	34,7	36,5	14,6	43,1	18,4	247
<i>Teljes népesség (18–40 éves)</i>	<i>27,1</i>	<i>27,8</i>	<i>6,0</i>	<i>32,8</i>	<i>11,5</i>	<i>1464</i>

Megjegyzés: A szürke cellákban a nem szignifikáns összefüggések szerepelnek (khi-négyzet próba alapján).

^a A kérdés csak azokra vonatkozott, akik dolgoztak.

Az összes többi vizsgált dimenzióban viszont az *elégedetlenség* növelte a migrációs potenciált, vagy annak egyes típusait (10. táblázat). Mind a nyers, mind a tisztított migrációs potenciál a munkájukkal, illetve a szakmai érvényesülésükkel elégedetlenek körében volt a legnagyobb (noha ez csak a foglalkoztatottak csoportját érintette). Hasonlóan magas volt a komolyan tervezők aránya az életük alakulásával elégedetlenek körében is. Átlag feletti migrációs szándék jellemezte továbbá az életszínvonalukkal, a háztartásuk jövedelmével, az anyagi körülményeikkel, valamint a lakáshelyzetükkel elégedetlenek – egymást jelentős mértékben átfedő – csoportjait is. Ezekben a migrációs potenciál valamennyi típusa magasabb volt az átlagosnál. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a különböző dimenziókban mért

⁴¹ Az elégedettséget egy tizenegy fokú skála mérte (0 – nagyon elégedetlen, 10 – nagyon elégedett), lásd a kérdőív 249. kérdését a *Mellékletben*. Az elégedetlenek csoportját a 0 és 4 közötti válaszok összevonásával képeztük.

---

elégedetlenség eltérő migrációs stratégiákat ösztönöz: miközben a rövid és a hosszú távú migráció tervezése a munkájukkal és a szakmai érvényesülésükkel elégedetlenek körében fordult elő legnagyobb arányban, addig a kivándorlási tervek főként a családi kapcsolataikkal, az életük alakulásával, valamint a közbiztonsággal elégedetlenek körében voltak a legelterjedtebbek.

Szintén az elégedettség (illetve részben az optimizmus) indikátoraként értelmezhetőek az ország helyzetével kapcsolatos vélekedések: egyfelől ennek az elmúlt három évben észlelt változása, másfelől a következő három évben várható alakulásának a megítélése. A negatív változást észlelők nyilvánvalóan elégedetlenek a mindennapi életüket meghatározó társadalmi, gazdasági körülményekkel, és ez migrációs terveikben is tükröződik. Azok körében, akik úgy vélték, hogy Magyarország helyzete az elmúlt három évben „sokkal rosszabb lett”, 41% volt a nyers és 19% a tisztított migrációs potenciál. Ennél kissé alacsonyabb, de még így is átlag feletti volt ez a két érték (38%, illetve 15%) azok körében, akik a helyzet jövőbeli romlására számítottak. Ugyanakkor nem az ország helyzetének javulását észlelők tervezték a legkevésbé a migrációt, hanem azok, akik szerint nem történt változás, tehát akik egyfajta stabilitást érzékeltek.

3.4.6. ETNIKAI HÁTTER

Az ezredforduló utáni hazai migrációs kutatások, és ezen belül a migrációs potenciál vizsgálatok az országban élő kisebbségek közül főként a roma (cigány) kisebbség elvándorlásának, illetve migrációs szándékainak szenteltek figyelmet (lásd: Kováts 2002, Bernáth 2006, Dávid 2012). Ezt részben a romák körében az 1990-es évek második felében kezdődő – főként Kanadába és Angliába irányuló – elvándorlási hullám,⁴² részben pedig a roma népesség szociális helyzetében, valamint sajátos történelmi hagyományaiban, kultúrájában gyökerező feltételezett nagyobb migrációs hajlandóság indokolta. A korábbi migrációs potenciál vizsgálatok némelyike (Hárs et al. 2004, Sik 2012b) valóban az átlagosnál magasabb migrációs szándékot mért a roma származásúak körében; sőt abban az esetben, amikor a beazonosításuk nem a kérdezőbiztos besorolása alapján történt, hanem a saját csoport besorolása és öndefiníálás alapján, migrációs potenciáljuk a teljes népességre jellemző arány mintegy kétszerese volt (Bernáth 2006, Dávid 2012). Emögött feltehetően a roma népességnek a rossz iskolázottsági és munkaerő-piaci mutatóival összefüggő hátrányos társadalmi, gazdasági helyzete, valamint az ebből fakadó anyagi kényszerek állnak.

Saját eredményeink szerint azonban a 18–40 éves népességben a *roma származás* – amely a kérdezőbiztos besorolásán alapult – csak a rövid távú külföldi munkavállalásra irányuló szándékot növelte szignifikánsan (34%). Sem a migrációs tervek többi típusa (a hosszú távú migráció és a kivándorlás), sem a kombinált nyers migrációs potenciál – noha kissé átlag feletti volt a romák körében – nem mutatott szignifikáns összefüggést a roma

⁴² 1998 és 2001 között 8600 magyar állampolgár kért menekültstátust Kanadában. A kanadai vízumkötelezettség 2001. december 5-i bevezetése és a beutazási feltételek szigorítása ellehetetlenítette a romák Kanadába irányuló migrációját. A vízumkényszer 2008. március 1-jei megszüntetése után azonban újabb menekülthullám indult, és 2013 szeptemberéig újabb 7000 magyar állampolgár nyújtott be menekültkérelmet (Forray 2013).

származással. A komolyan tervezők aránya az átlagostól is elmaradt körökben, ami arra utal, hogy a romák esetében a tervezőkön belül még hangsúlyosabb a csupán „álmodozók” aránya (11. táblázat).

11. táblázat: A háromféle időtávú nyers és a tisztított migrációs potenciál az etnikai háttér szerint (%)

Etnikai háttér	Migrációt tervezők aránya				Komolyan tervezők aránya	N
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)		
<i>Roma származású^a</i>						
igen	34,1	31,8	7,1	35,7	9,4	132
nem	26,4	27,4	6,0	32,5	11,6	1307
<i>Teljes népesség (18–40 éves)</i>	<i>27,1</i>	<i>27,8</i>	<i>6,0</i>	<i>32,8</i>	<i>11,5</i>	<i>1464</i>

Megjegyzés: A szürke cellákban a nem szignifikáns összefüggések szerepelnek (khi-négyzet próba alapján).

^a A kérdezőbiztos besorolása alapján.

3.5. A NYERS ÉS A TISZTÍTOTT MIGRÁCIÓS POTENCIÁL TÁRSADALMI BÁZISAINAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Leíró elemzésünk során azt igyekeztünk feltárni, hogy mely társadalmi-demográfiai csoportoknál fordulnak elő az átlagosnál nagyobb arányban a különböző típusú migrációs tervek, és ezáltal arra a kérdésre is választ kerestünk, hogy van-e eltérés a nyers és a tisztított migrációs potenciál társadalmi bázisai között.

Láthattuk, hogy a rövid és a hosszú távú migrációt tervezők társadalmi-demográfiai összetétele közel azonos. Mindkettőt kiugróan magas (46–49% közötti) arányban tervezték az idegen nyelvet felsőfokon beszélők, valamint a tanulók. Ugyanakkor ezek a tervek jelentős (35% feletti) arányban fordultak elő a legfiatalabb korcsoportbeliek (18–24 évesek), a szülői háztartásban élők, az egyedülállók (nőtlenek, hajadonok vagy elváltak), illetve a gyermek nélküliek egymást átfedő csoportjaiban is, továbbá a saját anyagi helyzetük romlását érzékelők és különösen annak jövőbeli romlását feltételezők, illetve a jelentős anyagi gondokkal (például lakáshitel-törlesztés nehézségével) küszködők körében. A munkanélküliek, a nélkülözések között élők, a személyes helyzetük különböző területeivel elégedetlenek, valamint az ország helyzetének romlását érzékelők szintén átlag feletti arányban tervezték hosszabb-rövidebb időtávú migrációt. Másfelől viszont a jómód és a nagyon jó egészségi állapot, valamint a kockázatvállaló attitűd is növelte az ideiglenes külföldi tartózkodásra irányuló szándék előfordulását. A rövid és a hosszú távú migrációs tervek közel azonos arányban fordultak elő a felsorolt társadalmi-demográfiai csoportokban.⁴³

⁴³ A különbségek 3 százalékpont alattiak, mindössze az elváltak esetében figyelhető meg a hosszú távú tervek kissé hangsúlyosabb (5 százalékponttal nagyobb) aránya a rövid távú tervekhez képest.

A kivándorlási szándék kevesebb társadalmi-demográfiai jellemzővel mutat szignifikáns kapcsolatot. Leginkább az életük eddigi alakulásával, valamint családi kapcsolataikkal elégedetlenek, továbbá – ettől nem függetlenül – az elváltak, a munkanélküliek, a rossz anyagi helyzetben lévők (nélkülözések között élők, anyagi helyzetük romlását érzékelők, illetve annak jövőbeli romlására számítók), valamint az idegen nyelvet felsőfokon beszélők, illetve a kockázatvállaló attitűddel jellemezhető terveztek az ország végleges elhagyását.

A migrációt – annak bármely időtávú formáját önmagában vagy valamilyen kombinációban – tervezők, illetve a migrációt komolyan tervezők társadalmi bázisát összehasonlítva megállapítható, hogy azokban a csoportokban, amelyekben átlag feletti a nyers migrációs potenciál, többnyire a tisztított migrációs potenciál is magasabb az átlagosnál (6. ábra). Ugyanakkor kivételek is vannak, így például a megyeszékhelyeken élők, a nem saját tulajdonú lakásban élők vagy a roma származásúak, akik bár az átlagnál nagyobb mértékben terveznek migrációt, a komolyan tervezők aránya nem kiugró körökben. Másfelől: miközben az egyetemi végzettségűek, valamint a Budapesten élők nyers migrációs potenciálja átlagos, illetve attól elmarad, a komolyan tervezők kissé átlag feletti arányban jelennek meg ezekben a csoportokban.

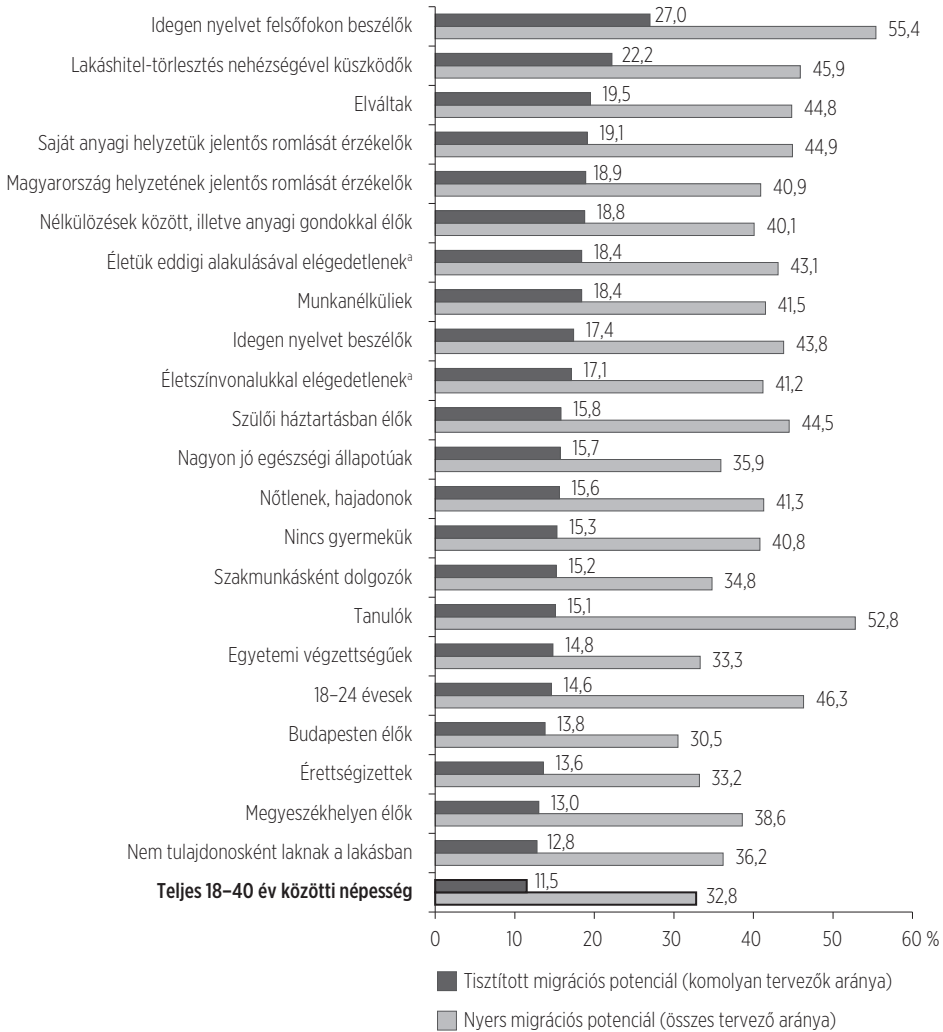
A nyers migrációs potenciál alapján leginkább az idegen nyelvet felsőfokon beszélők és a tanulók hajlanak a migrációra: mindkét csoport több mint fele számolt be valamilyen típusú (vagy akár többféle) migrációs tervről. Azonban míg az előbbi csoportban a komolyan tervezők aránya is kiemelkedően magas (27%), addig a tanulók körében ugyan átlag feletti (15%), de nem kiugró.

Összességében a tisztított migrációs potenciál, azaz a komolyan tervezők aránya azokban a társadalmi csoportokban a legnagyobb, ahol az „új élet” kezdésének kényszere – a jelenlegi élethelyzetből fakadóan – nagy. Ezek a csoportok: az elváltak, a saját anyagi helyzetük, illetve az ország helyzetének jelentős romlását érzékelők, a nélkülözések között élők, illetve anyagi gondokkal küszködők, az életük eddigi alakulásával, illetve a jelenlegi helyzetükkel (életszínvonalukkal, jövedelmi és anyagi körülményeikkel) elégedetlenek, a munkanélküliek, valamint a lakáshitel-törlesztés nehézségeivel küszködők (6. ábra). Ugyanakkor az átlagosnál nagyobb a komolyan tervezők aránya azokban a csoportokban is, amelyek olyan erőforrásokkal, tőkével rendelkeznek, ami a migráció „sikerét” növelheti: idegen nyelvet beszélők, nagyon jó egészségi állapotúak, egyetemi végzettségűek vagy érettségizettek, szakmunkásként dolgozók, fiatalok; valamint azok körében, akiknek kevesebb kötöttségük van: nőtlenek/hajadonok, szülői háztartásban élők, illetve a gyermektelenek.

A migrációt nem tervezők összetételét a tervezőkével összehasonlítva megállapítható, hogy akik semmilyen időtávú elmozdulást sem terveznek, összességében kissé idősebbek, nagyobb arányban élnek községekben, nagyobb arányban házasok és gyermekek, magasabb köztük a foglalkoztatottak, illetve a gyes-en, gyed-en lévők aránya, kevésbé beszélnek idegen nyelvet, jobb anyagi helyzetűek, és összességében elégedettebbek.

A tervezőkön belül érdemes még összehasonlítani a migrációt komolyan tervezők és a bizonytalan tervezők („álmódózók”) összetételét is. Ez utóbbiak összességében fiatalabbak, kevésbé iskolázottak, nagyobb arányban házasok vagy élettársi kapcsolatban élők, nagyobb arányban gyermekek, továbbá még tanulók vagy szakképzetlen fizikai munkások.

6. ábra: Az átlagosnál nagyobb migrációs potenciállal rendelkező társadalmi, demográfiai csoportok (%)

^a A munkájukkal, illetve a szakmai érvényesülésükkel elégedetlenek esetében a migrációs potenciál mindkét típusa nagyobb volt, ez azonban csak egy szűkebb csoportra (a foglalkoztatottakra) vonatkozott.

Ezzel szemben a migrációt komolyan tervezők képzetesebbek, magasabb köztük a budapestiek aránya, a nőtlenek/hajadonok, az elváltak, illetve a gyermektelenek aránya, továbbá a munkanélküliek és a szakmunkások aránya, jobb egészségi állapotúak, ugyanakkor anyagi körülményeiket rosszabbnak ítélik meg, és valamelyest elégedetlenebbek.

---

4. A MIGRÁCIÓS POTENCIÁLT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK TÖBBVÁLTOZÓS ELEMZÉSE

Az előző fejezetben bemutatott kétváltozós összefüggések alapján látható, hogy melyek azok a szociodemográfiai és egyéb jellemzők, amelyek egyéni szinten összefüggést mutatnak a migrációs tervek különböző típusaival. Ezek közül azonban több tényező egymással is kapcsolatban áll, mint például a fiatal életkor, a nőtlen/hajadon családi állapot és a tanuló státus. Ahhoz, hogy a migrációs potenciált befolyásoló egyes tényezők önálló – a többi tényezőre kontrollált – hatását feltárjuk, a többváltozós logisztikus regresszió módszerét alkalmazzuk. A logisztikus regressziós modellekkel külön vizsgáljuk a migrációs potenciál egyes típusait, arra keresve választ, hogy milyen tényezők magyarázzák egyfelől a különböző időtávú migrációs tervek előfordulását, másfelől a nyers és tisztított migrációs potenciál létrejöttét. A dichotóm függő változók 1-es értéke az adott típusú migrációs szándék előfordulását jelöli (azaz tervez rövid távú migrációt/hosszú távú migrációt/kivándorlást, vagy ezek közül bármelyiket, illetve komolyan tervez), míg a 0 a hiányát. A magyarázó változók hatását az egyes kategóriákhoz tartozó esélyhányadosok alapján értelmezzük, amelyek a választott referenciacsoporthoz viszonyítva jelzik a migrációs szándék nagyobb vagy kisebb valószínűségét. A modelleket bemutató táblázatokban az esélyhányadosok mellett a szignifikanciaszintet jelöltük, valamint az adott modell magyarázóerejére utaló Nagelkerke R^2 értékeket is feltüntettük.

Az alapmodell az alapvető szociodemográfiai jellemzőket és a munkaerő-piaci pozíció változóit tartalmazza, majd erre épülnek rá külön-külön az anyagi, vagyoni helyzet, az emberi és pszichikai tőke, az elégedetlenség, valamint az etnikai háttér változói azzal a céllal, hogy ezek hatását az alapmodell változóira kontrollálva is megvizsgáljuk.⁴⁴ Ezt követően három újabb (az előzőekben nem vizsgált) tényezőcsoport – a kapcsolati tőke, a korábbi migrációs tapasztalat, valamint a migrációval kapcsolatos várakozások – szerepét, illetve a migrációs potenciál különböző típusaira gyakorolt hatását is megvizsgáljuk.

⁴⁴ Az alapmodell változói – noha a szelekció szempontjából maguk is fontos változók – a további magyarázó tényezők vizsgálata során kontroll-változóként szerepelnek.

4.1. ALAPMODELL: A SZOCIODEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK ÉS A MUNKAERŐ-PIACI POZÍCIÓ HATÁSA

A nyers migrációs potenciált az alapmodellbe bevont változók⁴⁵ közül a nem kivételével valamennyi befolyásolja, a migráció időtávja szerint azonban eltérések figyelhetők meg (12. táblázat). A kombinált nyers migrációs potenciált – azaz a bármilyen időtávra vonatkozó migrációs terv(ek) előfordulásának esélyét – legerősebben a *családi állapot* határozza meg: a házasokhoz képest az elváltak közel háromszor, a nőtlenek/hajadonok és az élettársi kapcsolatban élők (gyengébb szignifikanciával) mintegy másfélszer nagyobb eséllyel terveznek valamilyen típusú migrációt. Az elvált, valamint a nőtlen/hajadon státusz a migráció mindhárom időtávja esetén növeli a migrációs szándék esélyét, az élettársi kapcsolatban élés hatása azonban nem szignifikáns.

Az *életkor* hatása – a viszonylag fiatal korösszetételű mintán belül – gyengébb, de a 35–40 évesekhez képest a legfiatalabb (18–24 éves) korcsoportban közel kétszer akkora a migrációs szándék előfordulásának esélye. Mind a rövid, mind a hosszú távú migrációs szándékot növeli a fiatal életkor, és az utóbbi a 30–34 éveseknél is nagyobb, mint a 34 év felettiekénél. A kivándorlási tervekre azonban az életkornak nincs szignifikáns hatása.

A *saját gyermek(ek) megléte* viszont – életkortól és családi állapottól függetlenül is – csökkenti a migrációs tervek előfordulásának esélyét. A migráció időtávját is figyelembe véve azonban ez a hatása csak a rövid távú migráció esetén szignifikáns.

Az *iskolai végzettség* hatása a nyers migrációs potenciálra viszonylag gyenge: csak az egyetemi végzettség növeli (gyenge szignifikanciával) a kombinált migrációs potenciált, illetve a főiskolai végzettség csökkenti a rövid távú migrációs tervek előfordulásának esélyét.⁴⁶

A *gazdasági aktivitást* tekintve a tanuló státusz – amely zömében érettségizett és felsőfokú tanulmányokat folytató személyeket fed le – mintegy két és félszeresére növeli a migrációs szándék esélyét a foglalkoztatottakhoz képest, és ez leginkább hosszú távú migrációs terveket jelent (a rövid távú, illetve a kivándorlási tervek esetén nincs szignifikáns hatása). A tanulók tehát az életkor hatásától függetlenül is nagyobb eséllyel terveznek hosszabb időtartamú (pár éves) külföldi tartózkodást. A munkanélküliség szintén növeli a nyers migrációs potenciált, és ez mindhárom időtáv – de legnagyobb mértékben a kivándorlás – vonatkozásában megfigyelhető. A gyes/gyed viszont a rövid távú migráció esélyét csökkenti.

A gazdasági aktivitás mellett a *munkahely szférája* is hatással van a migrációs tervekre: főként a hosszú távú, de gyengébb szignifikanciával a rövid távú migrációs tervek esélyét is növeli a versenyszférában való foglalkoztatottság.

⁴⁵ A leíró elemzésben szereplő szociodemográfiai tényezők közül a „háztartásfő gyermeke” változót kihagytuk a modellekből, mivel a korcsoporttal és a családi állapottal való erős összefüggése miatt ezek mellett nem érvényesült a hatása; továbbá a megfelelő elemszámok végett a gyermekszámra vonatkozóan csak a dummy változót (van/nincs) vettük figyelembe, és a településtípus kategóriáit is összevontuk.

⁴⁶ Ezek az eredmények a befejezett iskolai végzettség hatását mutatják, a tanulók – akiknél az iskolai végzettség megszerzése még folyamatban van – külön csoportként szerepelnek a gazdasági aktivitás változóban.

12. táblázat: A migrációs potenciál különböző típusait befolyásoló tényezők – alapmodell (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók	Nyers migrációs potenciál				Tisztított migrációs potenciál
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)	
Alapmodell 1					
<i>Nem (ref.: nő)</i>					
férfi	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
<i>Korcsoport (ref.: 35–40)</i>					
18–24	1,763*	1,637*	n.sz.	1,737*	n.sz.
25–29	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
30–34	n.sz.	1,465*	n.sz.	1,351*	n.sz.
<i>Iskolai végzettség (ref.: 8 általános)</i>					
szakmunkásképző	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	2,747*
érettségi	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	3,656**
főiskola / BA / BSc, felsőfokú technikum	0,491*	n.sz.	n.sz.	n.sz.	2,763*
egyetem / MA / MSc	n.sz.	n.sz.	n.sz.	1,657*	5,116**
<i>Családi állapot (párkapcsolat) (ref.: házas, házas társsal él)</i>					
nőtlen/hajadon (egyedül él)	1,664*	1,724*	2,182*	1,493*	2,642**
élettárssal él	n.sz.	n.sz.	n.sz.	1,408*	n.sz.
elvált, különélő	2,207**	2,957***	2,550*	2,760***	4,786***
<i>Gyermek (ref.: nincs)</i>					
van	0,671*	n.sz.	n.sz.	0,712*	n.sz.
<i>Településtípus (ref.: község)</i>					
város	1,293*	1,299*	n.sz.	1,357*	n.sz.
Budapest	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
<i>Gazdasági aktivitás (ref.: foglalkoztatott)</i>					
munkanélküli	1,485*	1,669*	2,660**	1,654*	2,333**
tanuló	n.sz.	2,212*	n.sz.	2,412*	4,088*
gyes/gyed	0,570*	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
egyéb	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
<i>Munkahely szférája (ref.: állami)</i>					
versenyszféra	1,417*	1,615*	n.sz.	1,414*	1,718*
Nagelkerke R ²	0,119	0,111	0,053	0,112	0,105

Megjegyzés: A munkahely szférája itt a jelenlegi vagy a legutóbbi munkahelyre vonatkozott (az elemszámcsökkenés elkerülése végett külön kategóriában szerepeltek – noha a táblázatban nem jelennek meg – azok is, akik még soha nem dolgoztak).

Szignifikanciaszintek: *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; † p<0,1; n.sz.: nem szignifikáns.

Kisebb mértékben a lakóhely *településtípusa* is meghatározza a migrációs potenciált: a városokban élők a községben lakókhöz képest nagyobb eséllyel terveznek rövid és hosszú távú migrációt (a kivándorlási tervekre nincs szignifikáns hatása).

Összességében a fiatal életkor, a nőtlen/hajadon vagy elvált családi állapot, a városi lakóhely, a munkanélküli státus, valamint a dolgozók esetében a versenyszférában való foglalkoztatottság mind a rövid, mind a hosszú távú migrációs tervek esélyét növeli. A kivándorlási szándéokra az alapmodell változói jóval kevésbé hatnak: mindössze a családi állapot és a munkanélküli státus hatása szignifikáns, és a modell magyarázó ereje is jóval gyengébb.

A tisztított migrációs potenciált – azaz a komoly migrációs szándék esélyét – befolyásoló tényezőket vizsgálva (12. táblázat utolsó oszlopa) az előbbiekhöz képest jelentős eltérések is megfigyelhetők. A nem mellett az életkor hatása sem szignifikáns, viszont mind az *iskolai végzettség*, mind a *családi állapot* hatása sokkal hangsúlyosabb, mint a nyers migrációs potenciál esetében. Az alapfokú végzettségűekhez képest a szakmunkás és a főiskolai végzettségűek közel háromszor, az érettségizettek három és félszer, az egyetemi végzettségűek pedig ötször akkora eséllyel komoly tervezők. A nőtlen/hajadon családi állapot két és félszeresére, az elvált státus pedig közel ötszörösére növeli a komoly tervek előfordulásának esélyét. A *gazdasági aktivitás* hatása szintén erősebb: a foglalkoztatottakhoz képest a tanulók négyszer nagyobb, a munkanélküliek pedig több mint kétszer nagyobb eséllyel komoly tervezők – életkortól, iskolai végzettségtől, családi állapottól függetlenül is. Gyengébb szignifikanciával a versenyszférában való foglalkoztatottság is növeli a komoly migrációs szándék esélyét.

Ha a gazdasági aktivitás és foglalkozás összevont változóját vesszük figyelembe, amely a foglalkoztatottakon belül elkülöníti a főbb foglalkozási csoportokat, megállapítható, hogy az egyéb (nem diplomás) szellemi foglalkozásúakhoz képest nemcsak a munkanélküliek és a tanulók terveznek nagyobb eséllyel migrációt, hanem – kisebb mértékben ugyan – a szakmunkásként, illetve betanított és segédmunkásként dolgozók is (13. táblázat).⁴⁷ A szakmunkásoknál mind a rövid, mind a hosszú távú migrációs terv esélye nagyobb, a betanított és segédmunkásoknál viszont csak az előbbi. Ugyanakkor az egyéb szellemi foglalkozásúakhoz képest a munkanélküliek és tanulók nyers migrációs potenciáljának esélye is hangsúlyosabb. A vezető, értelmiségi, valamint az önálló, vállalkozó státus azonban nincs szignifikáns hatással a migrációs tervek egyik típusára sem.

A tanulók nagyobb migrációs késztetése a rövid távú tervek esetén is megjelent, a tisztított migrációs potenciált azonban a tanuló státus – az egyéb (nem diplomás) szellemi foglalkozásúakhoz képest – nem növeli. Mindössze a munkanélküliek és a szakmunkásként dolgozók esetében fordulnak elő szignifikánsan nagyobb eséllyel a komoly migrációs tervek.

⁴⁷ Az *Alapmodell 2* ugyanazokat a változókat tartalmazza, mint az *Alapmodell 1*, mindössze a gazdasági aktivitás helyett került be a foglalkoztatotti státus annak érdekében, hogy az egyes foglalkozási csoportok migrációs terveinek előfordulási esélyét is megvizsgáljuk. Látható, hogy ezzel többnyire a modellek magyarázó ereje is kissé megnőtt.

13. táblázat: A foglalkoztatotti státus hatása a migrációs potenciál különböző típusaira (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók	Nyers migrációs potenciál				Tisztított migrációs potenciál
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)	
Alapmodell 2					
<i>Foglalkoztatotti státus (ref.: egyéb szellemi)</i>					
vezető, értelmiségi	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
szakmunkás	1,883*	1,877*	n.sz.	1,750*	2,638**
betanított és segédmunkás	1,911*	n.sz.	n.sz.	1,668 ^x	n.sz.
önálló, vállalkozó	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
munkanélküli	2,463**	2,502**	3,389**	2,396**	3,645**
tanuló	2,892**	2,785**	n.sz.	2,826**	n.sz.
gyes/gyed	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
egyéb	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
Nagelkerke R ²	0,127	0,120	0,056	0,124	0,128

Megjegyzés: A következő változókra kontrollálva: nem, korcsoport, iskolai végzettség, családi állapot, gyermek, településtípus, munkahely szférája.

Szignifikanciaszintek: *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; ^x p<0,1; n.sz.: nem szignifikáns.

4.1.1. NEMEK SZERINTI KÜLÖNBSÉGEK

A nem hatása a migráció egyik típusa esetében sem volt szignifikáns, tehát a férfiak – korábbiakban kimutatott – nagyobb migrációs készletését a 18–40 éves korcsoportban eredményeink nem igazolják. Ezt a kétváltozós összefüggések is jelezték, hiszen sem a nyers, sem a tisztított migrációs potenciál nem volt nagyobb a férfiak körében. Feltételezhető viszont, hogy a migrációs potenciál különböző típusait befolyásoló tényezők eltérő módon fejtik ki hatásukat a két nem esetében: a családi állapot vagy a gyermekszám, de akár a munkaerő-piaci státus is másképp ösztönözheti migrációra a férfiakat és a nőket.

Az alábbiakban a már bemutatott alapmodellek változóinak hatását vizsgáljuk külön a férfiak és külön a nők esetében, azonban az elemszámból adódó korlátok miatt az elemzést csak a nyers migrációs potenciálra, illetve annak rövid és hosszú távú típusára szűkítettük (14. táblázat). A nemek szerinti modellekben kirajzolódik a migrációs szándék előfordulását befolyásoló tényezőknek a férfiak és a nők esetében eltérő hatásai.

14. táblázat: A nyers migrációs potenciál különböző típusait befolyásoló tényezők nemek szerint (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók	Nyers migrációs potenciál					
	rövid távú migráció		hosszú távú migráció		mindhárom időtáv együtt (kombinált)	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
	Alapmodell 2					
<i>Korcsoport (ref.: 35–40)</i>						
18–24	2,062*	n.sz.	2,770**	n.sz.	2,434**	n.sz.
25–29	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
30–34	n.sz.	n.sz.	1,937*	n.sz.	1,620*	n.sz.
<i>Iskolai végzettség</i>						
max. 8 általános	n.sz.	ref.	n.sz.	ref.	n.sz.	ref.
szakmunkásképző	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
érettségi	ref.	n.sz.	ref.	3,204**	ref.	2,340*
főiskola / BA / BSc, felsőfokú technikum	n.sz.	n.sz.	n.sz.	4,139**	n.sz.	3,105*
egyetem /MA / MSc	3,616*	2,782 ^x	3,221*	4,952**	4,280**	3,981*
<i>Családi állapot (párkapcsolat) (ref.: házas, házas társsal él)</i>						
nőtlen/hajadon (egyedül él)	n.sz.	n.sz.	n.sz.	2,656**	n.sz.	1,979*
élettárssal él	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
elvált, különélő	2,276 ^x	2,645**	2,448 ^x	4,506***	2,641*	3,702***
<i>Gyermek (ref.: nincs)</i>						
van	n.sz.	0,420**	n.sz.	0,543*	n.sz.	0,489*
<i>Településtípus (ref.: község)</i>						
város	1,595*	n.sz.	1,772**	n.sz.	1,838**	n.sz.
Budapest	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
<i>Foglalkoztatotti státus (ref.: egyéb szellemi)</i>						
vezető, értelmiségi	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
szakmunkás	3,054*	n.sz.	3,232**	n.sz.	3,260**	n.sz.
betanított és segédmunkás	3,139**	n.sz.	2,371 ^x	n.sz.	3,148*	n.sz.
önálló, vállalkozó	n.sz.	n.sz.	2,607 ^x	n.sz.	2,396 ^x	n.sz.
munkanélküli	4,153**	n.sz.	3,834**	n.sz.	4,605**	n.sz.
tanuló	5,755*	n.sz.	6,937*	4,430*	5,861*	3,349*
gyes/gyed	–	n.sz.	–	n.sz.	–	n.sz.
egyéb	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
<i>Munkahely szférája (ref.: állami)</i>						
versenyszféra	1,771 ^x	n.sz.	1,864*	n.sz.	n.sz.	n.sz.
Nagelkerke R ²	0,143	0,168	0,160	0,172	0,166	0,163

Megjegyzés: Az iskolai végzettség változó eltérő referencia-kategóriával szerepel a férfiak és a nők esetében, mivel a kategóriák közötti szignifikáns különbségek így mutatkoztak meg leginkább.

Szignifikanciaszintek: *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; ^x p<0,1; n.sz.: nem szignifikáns.

A kombinált – különböző időtávú terveket magába foglaló – nyers migrációs potenciált a férfiak esetében a munkaerő-piaci pozíció (foglalkoztatotti státus) jelentős mértékben meghatározza: a tanulók és a munkanélküliek mellett a szakmunkások, a betanított és segédmunkások, valamint gyengébb szignifikanciával az önfoglalkoztatók/vállalkozók is számottevően nagyobb eséllyel terveznek külföldre menni, mint a referencia-kategóriának választott egyéb szellemi foglalkozásúak. Ezen kívül az egyetemi végzettség, az elvált családi állapot, a fiatal (különösen a 25 év alatti) életkor, valamint a városi lakóhely növeli még a férfiak nyers migrációs potenciálját. Ezzel szemben a nők esetében a foglalkoztatotti státusnak alig van szerepe, mindössze a tanulóknál fordul elő nagyobb eséllyel migrációs szándék, és sem az életkornak, sem a településtípusnak nincs szignifikáns hatása. A magasabb iskolai végzettség (különösen az egyetemi diploma), valamint a hajadon és még inkább az elvált családi állapot viszont növeli, a saját gyermek megléte pedig csökkenti a nők migrációs szándékát.

Látható, hogy a nők esetében sem az életkor, sem a településtípus nem befolyásolja a migrációs tervek egyik típusát sem, míg a férfiak esetében a 18–24 éves életkor és a városi lakóhely mind a rövid, mind a hosszú távú migráció tervezését valószínűsíti (az utóbbit a 30–34 éves életkor is). Továbbá az egyetemi végzettség a férfiak rövid és hosszú távú migrációs terveinek esélyét is növeli (de csak az érettségizettekhez képest), a nőknél viszont az iskolai végzettség növekedésével a migrációs szándék esélye egyre nagyobb – ám ez a hatás főként a hosszú távú migrációs terveknél és a kombinált mutatónál érvényesül.

Az elvált családi állapot ugyan mindkét nemnél növeli mind a rövid, mind a hosszú távú migrációs tervek előfordulásának esélyét (valamint a kombinált migrációs potenciált is), de a nők esetében ezek a hatások sokkal erősebbek. Az egyedülálló (hajadon) státus azonban csak a nők esetében jár együtt a migrációs szándék – ezen belül is a hosszú távú tervek – nagyobb valószínűségével. A nőtlen férfiak a házasokhoz képest nem mutatnak nagyobb készletet a migrációra. Tehát a családi „kötöttségek” (házasságban élés, gyermek), úgy tűnik, csak a nőket tartják vissza a migrációs tervektől, a férfiak esetében sem a gyermek(ek) megléte, sem az egyedülálló (nőtlen) státus hatása nem szignifikáns.

A munkanélküli, a tanuló, a szakmunkás, valamint a betanított és segédmunkás státus a férfiak rövid és hosszú távú migrációs szándékának esélyét egyaránt növelik (bár az utóbbi főként rövidebb időtartamú, néhány hetes vagy hónapos külföldi munkára ösztönöz). Hasonlóképpen a magánszektorban való foglalkoztatottság is növeli a férfiaknál mindkét időtávú migrációs tervek előfordulási esélyét, a kivándorlási szándékot is magába foglaló kombinált mutatóra viszont nincs szignifikáns hatása. A nők munkaerő-piaci pozícióját tekintve csak a tanuló státus hatása szignifikáns, és elsősorban a hosszú távú (néhány éves) migrációra irányuló tervek esélyét növeli.

Az alapmodellbe bevont magyarázó tényezők tehát eltérően befolyásolják a férfiak és a nők migrációs potenciálját. Továbbá az is megfigyelhető, hogy a nemek szerinti modellek magyarázó ereje számottevően nagyobb, mint a nemet csupán magyarázó változóként tartalmazó modelleké.

4.2. AZ ANYAGI, VAGYONI HELYZET HATÁSA

Az anyagi, vagyoni helyzet változói közül a többváltozós elemzésben a szubjektív anyagi helyzetet, a hiteltörlesztési nehézségek előfordulását,⁴⁸ a jólét egyik mutatóját, valamint a saját anyagi helyzet utóbbi 3 évben érzékelt változását vettük figyelembe.⁴⁹ Az eredmények alapján két ellentétes hatás figyelhető meg (15. táblázat). Egyfelől a nélkülözők, illetve anyagi gondokkal küszködők körében közel kétszeres a migrációs tervek előfordulási esélye azok csoportjához képest, akik gondok nélkül vagy elfogadhatóan élnek, valamint a hiteltörlesztési nehézség is másfélszeresére növeli a migrációs szándék esélyét. Míg az előbbi a hosszú, az utóbbi a rövid távú migrációs terveket valószínűsíti. Másfelől

15. táblázat: Az anyagi, vagyoni helyzet hatása a migrációs potenciál különböző típusaira (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók	Nyers migrációs potenciál				Tisztított migrációs potenciál
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)	
Alapmodell 1 + anyagi, vagyoni helyzet indikátorai					
<i>Szubjektív anyagi helyzet (ref.: anyagi gondok nélkül élnek vagy beosztással jól kijönnek)</i>					
éppen hogy kijönnek a havi jövedelmükből	n.sz.	1,461*	n.sz.	1,311 ^x	n.sz.
nélkülözések között élnek, anyagi gondjaik vannak	n.sz.	2,167***	n.sz.	1,803**	2,596**
<i>Hiteltörlesztési nehézség (ref.: nincs)</i>					
van	1,495 ^x	n.sz.	n.sz.	1,530*	1,742*
<i>Másik lakóingatlan vagy nyaraló (ref.: nincs)</i>					
van	2,262**	2,272**	n.sz.	2,125**	n.sz.
<i>Saját anyagi helyzete az elmúlt 3 évben (ref.: nem változott)</i>					
sokkal rosszabb lett	1,875**	1,816**	n.sz.	1,755**	1,706 ^x
kicsit rosszabb lett	n.sz.	1,327 ^x	n.sz.	n.sz.	n.sz.
kicsit jobb lett	n.sz.	1,603*	n.sz.	n.sz.	n.sz.
sokkal jobb lett	3,007 ^x	n.sz.	n.sz.	2,595 ^x	n.sz.
Nagelkerke R ²	0,153	0,155	0,076	0,157	0,162

Megjegyzés: Az Alapmodell 1 változóira kontrollálva.

Szignifikanciaszintek: *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; ^x p<0,1; n.sz.: nem szignifikáns.

⁴⁸ A hiteltörlesztési nehézség a lakáshitel és/vagy egyéb hitel törlesztési nehézségét jelentette.

⁴⁹ A saját anyagi helyzet jövőbeli alakulásának megítélése is hatást mutatott: akik anyagi helyzetük romlására számítottak, kétszeres eséllyel, akik viszont jelentős javulására, azok közel nyolcszoros eséllyel terveztek migrációt azokhoz viszonyítva, akik úgy vélték, hogy ez nem fog változni. Ez utóbbi összefüggés mögött azonban inkább fordított hatás sejthető: a migrációt tervezők feltehetően éppen a tervük megvalósulása révén számítottak anyagi helyzetük jelentős javulására. Ezért ezt a változót kihagytuk a modellből.

viszont a jómód – a másik lakóingatlan vagy nyaraló megléte – is nagyobb migrációs készletet eredményez, és mind a rövid, mind a hosszú távú migrációs szándékot növeli (a kivándorlásra viszont nincs szignifikáns hatása). Ezzel összecseng az is, hogy az anyagi helyzetük változatlanlanságát érzékelőkhöz képest nemcsak azok terveztek nagyobb eséllyel migrációt, akik úgy ítélték meg, hogy anyagi helyzetük az utóbbi 3 évben jelentősen romlott, hanem azok is (noha gyenge szignifikanciával), akik annak jelentős javulásáról számoltak be. Az anyagi, vagyoni helyzet indikátorainak bevonásával a modell magyarázóereje is nőtt a migráció valamennyi típusánál és mind a nyers, mind a tisztított mutató esetében.

A komoly migrációs tervek előfordulását szintén jelentősen növeli az aktuálisan rossz anyagi helyzet, valamint a hiteltörlesztési nehézség és a „lecsúszás”, az anyagi helyzet romlásának megtapasztalása is. A jómód viszont – noha a nyers migrációs potenciált növelte – nincs hatással a komoly tervekre.

Érdemes megemlíteni, hogy a munkanélküli státus hatása eltűnik az anyagi helyzetet is figyelembe vevő modellekben – mind a nyers, mind a tisztított migrációs potenciál esetén –, ami arra utal, hogy a munkanélküliség főként a rossz, illetve romló anyagi körülményekből fakadóan jelent migrációs ösztönzést.

4.3. AZ EMBERI ÉS A PSZICHIKAI TŐKE HATÁSA

Az emberi és pszichikai tőke változók közül (a szociodemográfiai jellemzők közt szereplő iskolai végzettség mellett) az idegennyelv-ismeretet, az internethasználatot, a kockázatvállaló attitűdöt, valamint az optimizmust vettük figyelembe a többváltozós elemzésben. A legnagyobb mértékben az idegennyelv-ismeret – és különösen a felsőfokú nyelvtudás – növeli a migrációs terv(ek) előfordulási esélyét, de az internethasználat (ami bizonyos tájékozottságot, információhoz való hozzáférést valószínűsít), valamint a kockázatvállaló attitűd is nagyobb migrációs potenciállal jár együtt (16. táblázat).⁵⁰ A Skype használata önmagában (az alapmodellre építve) mintegy másfélszeresére növelte mind a nyers, mind a tisztított migrációs potenciált, a többi indikátor mellett azonban nem mutatott szignifikáns hatást. A saját egészségi állapot szubjektív értékelésének viszont önmagában (az alapmodell változóira kontrollálva) sem volt szignifikáns hatása – feltehetően az életkor hatása kioltotta. Ezért ezek a változók nem szerepelnek a modellben.

Az idegen nyelvet beszélők közel ötször akkora eséllyel terveztek valamilyen időtávra migrációt, mint a nyelvtudással nem rendelkezők, míg az internethasználat – noha meglehetősen elterjedt a vizsgált korosztályban – több mint kétszeresére, a kockázatvállaló attitűd pedig másfélszeresére növelte a migrációs szándék esélyét. A nyers migrációs potenciálra az optimizmusnak nem volt szignifikáns hatása. Az idegennyelv-ismeret és a kockázatvállaló attitűd mindhárom időtávú migrációs terv esélyét növelte, míg az internethasználat nem volt hatással a kivándorlási szándékra.

⁵⁰ Az alapmodellre építve egyenként is megvizsgáltuk az egyes tényezők hatását, majd a szignifikáns hatást mutató tényezőket együttesen építettük be a modellbe. A nyelvtudást itt már csak dummy változóként vettük figyelembe az elemszámok további csökkenésének elkerülése végett.

16. táblázat: Az emberi és pszichikai tőke hatása a migrációs potenciál különböző típusaira (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók	Nyers migrációs potenciál				Tisztított migrációs potenciál
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)	
Alapmodell 1 + emberi és pszichikai tőke indikátorai					
<i>Beszél-e idegen nyelvet (ref.: nem)</i>					
igen	4,053***	4,870***	6,553***	4,712***	6,754***
<i>Szokott-e internetezni (ref.: nem)</i>					
igen	2,210**	2,437**	n.sz.	2,185**	2,271 ^x
<i>Kockázatvállaló attitűd (ref.: nincs)</i>	1,377*	1,608***	2,380**	1,463**	n.sz.
<i>Bízik a jövőben (ref.: inkább nem)</i>	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	1,933*
Nagelkerke R ²	0,205	0,221	0,149	0,221	0,215

Megjegyzés: Az Alapmodell 1 változóira kontrollálva.

Szignifikanciaszintek: *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; ^x p<0,1; n.sz.: nem szignifikáns.

Az emberi és pszichikai tőke változókat tartalmazó modellben a nyers migrációs potenciál esetén az életkor és a tanuló státus hatása eltűnt, az iskolai végzettség hatása pedig megfordult: az alacsony végzettségűekhez képest a magasabb végzettséggel (legalább érettségivel) rendelkezők kisebb eséllyel terveztek migrációt. Ez arra utal, hogy a fiatalok, a tanulók és a diplomások nagyobb migrációs késztetése valójában az emberi tőkájükből fakad: a nyelvismeret, a tájékozottság és a kockázatvállaló attitűd azok a jellemzők, amelyek együttesen (de külön-külön is) növelik e csoportokban a migrációs tervek gyakoriságát.

Az idegennyelv-ismeret alapvetően meghatározza a komoly migrációs szándék előfordulását is: az alapmodell változóira kontrollálva közel hétszeresére növeli annak esélyét (nagyobb mértékben tehát, mint az általános tervekét). Az internethasználat a nyelvismeret mellett csak kisebb mértékben és gyenge szignifikanciával hat, a kockázatvállaló attitűd viszont nem mutat szignifikáns hatást. A tisztított migrációs potenciálra ugyanakkor az optimizmus is hatással van: a jövőbe vetett bizalom a duplájára növeli a komoly migrációs szándék valószínűségét – holott a nyers migrációs potenciálra ennek nem volt szignifikáns hatása.⁵¹ Az emberi és pszichikai tőkét figyelembe véve a tisztított migrációs potenciál esetén az iskolai végzettség hatása eltűnik, ami megerősíti azt az előzőekben – a nyers migrációs potenciál kapcsán – tett megállapításunkat, hogy a magasabb iskolai végzettségűek nagyobb migrációs potenciálja elsősorban az emberi és pszichikai tőkájükből fakad.

⁵¹ A tisztított migrációs potenciált továbbá a saját egészségi állapot pozitív értékelése is növeli, ha külön építjük rá az alapmodell változóira, az optimizmust is tartalmazó modellben azonban az egészségi állapot hatása eltűnik.

Az emberi és pszichikai tőke változók bevonása a modell magyarázóerejét az anyagi, vagyoni tőke indikátorainál is jobban növelte az alapmodellhez képest a migráció valamennyi típusánál és mind a nyers, mind a tisztított mutató esetében.

4.4. AZ ELÉGEDETLENSÉG ÉS A ROMA SZÁRMAZÁS HATÁSA

A különböző dimenziókban mért elégedetlenség mutatóinak többsége az alapmodell változóira kontrollálva is növeli a migrációs szándék esélyét, kivéve a családi és a baráti kapcsolatokkal, valamint a jövőbeli kilátásokkal való elégedetlenség. A legjelentősebb hatás (a modell magyarázóerejének legnagyobb növekedése) a háztartás jövedelmével, az anyagi helyzettel, illetve az ezekkel szorosan összefüggő életszínvonallal való elégedetlenség kapcsán figyelhető meg; a közbiztonsággal való elégedetlenség csak kisebb mértékű és gyengébb hatást mutat. A foglalkoztatottak körében a munkával és a szakmai érvényesüléssel való elégedetlenség is jelentős ösztönző tényező, a foglalkozási csoporttól (és az alapvető szociodemográfiai jellemzőktől) függetlenül is.

Míg a legtöbb dimenzióban az erős, vagy kisebb mértékben a közepes elégedetlenség (a 0-tól 10-ig terjedő elégedettségi skála 0–4, illetve 5–6 értékei) növeli a migrációs szándék esélyét, addig a lakáshelyzet és az anyagi körülmények vonatkozásában az elégedetlenek mellett a legelégedettebbek (a skála 9–10 értékeit választók) is nagyobb eséllyel terveztek valamilyen típusú migrációt.⁵² Ez is alátámasztja azt az – anyagi, vagyoni helyzet hatása kapcsán megfigyelt – összefüggést, hogy nemcsak az anyagi nehézségek, hanem adott esetben a jómód is migrációt ösztönző tényező lehet.

Feltételezhető ugyanakkor, hogy minél szélesebb körű – minél több területet érint – az elégedetlenség, annál nagyobb a migrációs készlet, ezért az elégedetlenség különböző dimenzióit mérő változókból egy összevont mutatót képeztünk. Ez öt – egyenként is jelentős hatással bíró – változót tömörít: a kérdezett saját életszínvonalával, lakáshelyzetével, háztartása jövedelmével, anyagi körülményeivel, valamint élete eddigi alakulásával való elégedetlenségét.⁵³ Az így létrehozott 0-tól 5-ig terjedő intervallum szintű változót (0 – ha egyetlen vizsgált területtel sem elégedetlen, 5 – ha mind az öttel elégedetlen) építettük be az elégedetlenség hatását vizsgáló modellbe (17. táblázat).

Az eredmények igazolták feltételezésünket, ugyanis látható, hogy az elégedetlenség minden egyes fokozattal való növekedése mintegy 27–28%-kal növelte az általános migrációs tervek előfordulásának esélyét (a rövid és a hosszú távú migrációs tervekét ehhez hasonló, a kivándorlásét pedig kissé nagyobb arányban).⁵⁴ A tisztított migrációs potenciált

⁵² A referenciacsoportot a kevésbé elégedettek (a skála 7–8 értékeit választók) jelentették.

⁵³ A munkával és a szakmai érvényesüléssel való elégedetlenséget itt nem vettük figyelembe, mivel ezt csak a foglalkoztatottaktól kérdeztük. Az egyes dimenziókban az elégedetlenséget a 10-es skálán a 0 és 4 közötti válaszok jelentették.

⁵⁴ Emellett a fiatal, 18–24 év közötti életkor, az egyetemi diploma, a tanuló státusz, valamint az elvált családi állapot migrációs szándék esélyét növelő szignifikáns hatása továbbra is megmaradt, a munkanélküli státusé viszont megszűnt, ami arra utal, hogy a munkanélküliség a rossz anyagi helyzet mellett a vele járó elégedetlenség révén növeli a migrációs szándékot.

vizsgáló modellben az elégedetlenség hatása még jobban megmutatkozik: a 0-tól 5-ig terjedő változó minden egyes fokozattal való növekedése mintegy 40%-kal növelte a komoly migrációs tervek előfordulásának esélyét.

Ha az elégedetlenség-mutatót referencia-kategória megadásával építjük be a modellbe, látható, hogy már egyetlen területtel való elégedetlenség is duplájára növeli a migrációs szándék esélyét azokhoz képest, akik egyáltalán nem elégedetlenek. A 4-5 területre kiterjedő elégedetlenség pedig mintegy háromszorosára növeli a nyers, és közel ötszörösére a tisztított migrációs potenciált. A nagyfokú elégedetlenség leginkább a kivándorlási szándék, illetve a komoly migrációs tervek előfordulását valószínűsíti.

17. táblázat: Az elégedetlenség hatása a migrációs potenciál különböző típusaira (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók	Nyers migrációs potenciál				Tisztított migrációs potenciál
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)	
Alapmodell 1 + elégedetlenség (intervallumskála)					
<i>Elégedetlenség (0-tól 5-ig)</i>	1,274***	1,273***	1,326***	1,276***	1,405***
Nagelkerke R ²	0,153	0,146	0,084	0,150	0,158
Alapmodell 1 + elégedetlenség (kategóriák)					
<i>Elégedetlenség (ref.: egy területtel sem elégedetlen)</i>					
1 területtel elégedetlen	1,794**	1,839**	n.sz.	2,022***	2,286**
2 területtel elégedetlen	1,739*	2,001**	1,967 ^x	1,878**	2,063*
3 területtel elégedetlen	2,235***	2,125***	2,377*	2,199***	3,659***
4 területtel elégedetlen	3,194***	3,254***	2,773**	3,136***	4,500***
5 területtel elégedetlen	2,770***	2,697***	4,768***	2,975***	4,900***
Nagelkerke R ²	0,157	0,152	0,085	0,156	0,162

Megjegyzés: Az Alapmodell 1 változóira kontrollálva.

Szignifikanciaszintek: *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; ^x p<0,1; n.sz.: nem szignifikáns.

A kétváltozós elemzésben a roma származás csak a rövid távú migrációs szándék előfordulásával mutatott szignifikáns összefüggést, a többváltozós elemzésben azonban – az alapmodell változóira kontrollálva – a kombinált nyers migrációs potenciált és annak hosszú távú típusát is közel kétszeresére növelte (18. táblázat). Feltehetően a roma (vagy legalábbis a kérdezőbiztosi besorolás alapján akként definiált) népesség sajátos összetétele – elsősorban alacsony iskolai végzettsége⁵⁵ – tompította, illetve részben elfedte a migrációra való nagyobb hajlandóságukat. A strukturális tényezők hatásának kiszűrése után azonban megállapítható,

⁵⁵ Mintánkban a roma származásúak 61%-a legfeljebb nyolc általánost végzett, az érettségizettek és a felsőfokú végzettségűek együttes aránya is mindössze 15% volt körükben.

hogya a roma származás önmagában mind a rövid, mind a hosszú időtávú migrációs szándék kialakulását növeli, a kivándorlási szándéokra és a komoly migrációs tervekre viszont nincs szignifikáns hatása.

18. táblázat: A roma származás hatása a migrációs potenciál különböző típusaira (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változó	Nyers migrációs potenciál				Tisztított migrációs potenciál
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)	
	Alapmodell 1 + roma származás				
Roma származás (ref.: nem roma)	2,341***	1,909**	n.sz.	1,797*	n.sz.
Nagelkerke R ²	0,129	0,116	0,053	0,116	0,105

Megjegyzés: Az Alapmodell 1 változóira kontrollálva.

Szignifikanciaszintek: *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; n.sz.: nem szignifikáns.

4.5. A KAPCSOLATI TŐKE, ILLETVE A MIGRÁCIÓS BUROK SZEREPE

A migrációs döntések egyéni kapcsolathálózatokba való beágyazottságát számos empirikus eredmény igazolta (Wilpert 1992, Massey – Espinosa 1997, Simonovits 2003, Sik – Örkény 2003, Haug 2008). Az egyént körülvevő kapcsolatháló fontos szerepet játszik a migrációs szándék kialakulásában, magában a döntésben, valamint a migráció előkészítésében is. A személyes – családi, rokoni, baráti – kapcsolatok hatása azonban többféleképpen is megnyilvánulhat. Egyfelől a kibocsátó közösségben az egyént körülvevő sűrű kapcsolathálózat gátolhatja a migrációs szándék kialakulását⁵⁶ (mivel a migráció e kapcsolati tőke elvesztésének a kockázatával jár), másfelől viszont a célterülete(ke)n lévő kapcsolatszemélyek a migrációs szándék katalizátorai, vagy akár fontos ösztönzői is lehetnek. Ez utóbbiak a hálózatokon keresztül áramló információ és különböző erőforrások (például anyagi, érzelmi támogatás) révén csökkentik a migráció kockázatát és költségeit a potenciális migránsok számára. Ilyen szempontból nemcsak a személyes közeli kapcsolatok, hanem az ismerősök, valamint az adott etnikai csoport célországbeli jelenléte is fontos lehet. Az ún. helyspecifikus kapcsolati tőke meghatározó szerepet játszik a migrációs tervek létrejöttében (Haug 2008), és feltehetően a célországválasztást is befolyásolja.

⁵⁶ Ugyanakkor a kibocsátó közegbeli kapcsolatoknak migrációra ösztönző szerepük is lehet, például konfliktusos családi kapcsolatok esetén, vagy amikor a háztartások a jövedelmük növelése, illetve a kockázatok csökkentése végett külföldre küldik tagjaikat (Haug 2008, Taylor 1986).

A külföldön élő közeli kapcsolatszemélyek és ismerősök mellett ugyanakkor az egyén mikrokörnyezetében migrációt tervező vagy korábbi migrációs tapasztalattal rendelkező személyek is hatással lehetnek a migrációs szándék létrejöttére. A migrációs gyakorlat elterjedtsége a kibocsátó közösségben, illetve az egyén személyes kapcsolatrendszerében nemcsak a mintakövetés, hanem a migrációt elfogadó, támogató normák megléte és közvetítése révén is hat.

Mindezek alapján feltételezhető tehát, hogy a migrációs potenciált a kapcsolati tőke bizonyos elemei növelik. Ez az ún. *migrációspecifikus kapcsolati tőke* vagy a *migrációs burok*, amely az egyént körülvevő személyes kapcsolathálóból a migrációra ösztönző kapcsolatokat jelenti (Sik 1994). Vizsgálatunkban a jelenleg is *külföldön élő*, valamint a *migrációt tervező* kapcsolatszemély (családtag, rokon, barát és/vagy ismerős) meglétére kérdeztünk rá, illetve a *külföldön dolgozó háztartástag* előfordulását is vizsgáltuk.⁵⁷ A migrációt tervezők körében a kérdés arra is kitért, hogy a külföldön élő kapcsolatszemély(ek) a kérdezett által tervezett célországban él(nek)-e.

19. táblázat: *Külföldön élő és/vagy dolgozó kapcsolatszemélyek előfordulása a migrációs tervek szerinti csoportokban (%)*

Külföldön élő és/vagy dolgozó kapcsolatszemélyek	Nem tervezők (N = 967)	Összes tervező (N = 471)	Komolyan tervezők (N = 165)	Teljes minta (N = 1464)
<i>Külföldön dolgozó (ingázó) háztartástag^a</i>	1,5	5,2	6,1	2,7
<i>Külföldön élő közeli családtag</i>	2,2	11,4	19,1	5,2
<i>Külföldön élő rokon</i>	8,9	19,2	22,3	12,4
<i>Külföldön élő barát</i>	17,3	42,9	56,3	25,8
<i>Külföldön élő ismerős</i>	29,4	53,9	62,5	37,4
<i>Külföldön élő közeli kapcsolatszemély (családtag, rokon, barát) együtt</i>	22,5	55,4	72,8	33,5
<i>Külföldön élő közeli kapcsolatszemély és/vagy ismerős együtt</i>	34,8	70,1	81,2	46,4

^a Azok körében, akik nem élnek egyedül (egyszemélyes háztartásban).

A külföldön élő kapcsolatszemélyek előfordulása a migrációs tervek, illetve ezek komolysága szerint elkülönített csoportokban (nem tervezők, tervezők, komolyan tervezők) jól mutatja, hogy a migrációt tervezők sokkal nagyobb arányban rendelkeznek külföldi kapcsolatokkal (19. táblázat). Míg a migrációt nem tervezők alig több mint egyötöde említett külföldön élő közeli kapcsolatszemélyt (családtagot, rokont és/vagy barátot), addig a tervezők több mint fele, a komolyan tervezőknek pedig közel háromnegyede. Az ismerősöket, a granovetteri ún. gyenge kötéseket (lásd: Granovetter 1982) is figyelembe véve, szintén jelentősek a különbségek: míg a nem tervezők mindössze egyharmadának, addig a komolyan tervezők

⁵⁷ Lásd a kérdőív 233–237. kérdéseit a *Mellékletben*. A migrációs tapasztalattal rendelkező (korábban külföldön élt) kapcsolatszemélyre vonatkozó kérdés nem szerepelt a kérdőívben.

négyötödének volt bármilyen jellegű külföldi kapcsolata. Mindhárom csoport esetében a külföldön élő baráti, illetve ismerősi kapcsolatok köre sokkal szélesebb, mint a családi, rokoni kapcsolatoké. Külföldön dolgozó (ingázó) háztartástag pedig még a komolyan tervezők esetében is csak kisebb arányban (6%) fordult elő (noha itt a leggyakoribb).

A migrációt tervezők esetében a külföldön élő kapcsolatszemélyek zöme a megkérdezett által megnevezett célország(ok)ban él, azaz helyspecifikus kapcsolati tőkét jelent. Ez a külföldön élő családi kapcsolatok több mint 90%-áról, a baráti kapcsolatok 85%-áról, az ismerősi kapcsolatok 82%-áról, a rokoni kapcsolatok 76%-áról mondható el az összes tervező esetében (a komolyan tervezőknél csak a családi és baráti kapcsolatok koncentrálnak ennél mintegy 3%-kal nagyobb arányban a célországban).

A migrációspecifikus kapcsolati tőke másik eleme, a *migrációt (legalább féléves külföldi tartózkodást) tervező kapcsolatszemély* szintén nagyobb arányban fordult elő a migrációt tervezők csoportjában, mint a nem tervezőknél. A tervezők bő háromnegyedének, a komolyan tervezők mintegy 84%-ának a személyes kapcsolathálózatában volt olyan közeli kapcsolatszemély (családtag, rokon és/vagy barát), aki maga is migrációra készült, a nem tervezőknek viszont alig 40%-ára volt ez jellemző (20. táblázat). Különösen ritka volt a migrációt tervező háztartástag vagy más közeli családtag azok esetében, akik maguk nem terveztek (valamilyen típusú) elmozdulást. Ugyanakkor a tervezőknek a baráti és ismerősi körében is számottevően nagyobb (70% feletti) arányban voltak potenciális migránsok – vagy legalábbis nagyobb arányban volt tudomásuk ilyen személyről –, szemben a migrációt nem tervezők csoportjával.⁵⁸

20. táblázat: *Migrációt tervező kapcsolatszemélyek előfordulása a migrációs tervek szerinti csoportokban (%)*

Migrációt tervező kapcsolatszemélyek	Nem tervezők (N = 967)	Összes tervező (N = 471)	Komolyan tervezők (N = 165)	Teljes minta (N = 1464)
<i>Háztartástag^a</i>	1,5	5,2	6,1	2,7
<i>Háztartástag vagy más közeli családtag</i>	5,6	33,0	39,4	14,6
egy személy	3,0	15,2	15,5	7,0
több személy	2,6	17,8	23,9	7,6
<i>Rokon</i>	15,5	37,0	43,8	22,4
<i>Barát</i>	36,3	70,6	75,0	47,4
<i>Ismerős</i>	44,7	70,8	73,1	53,0
<i>Közeli kapcsolatszemély (családtag, rokon, barát) együtt</i>	39,3	76,5	83,5	51,3
<i>Közeli kapcsolatszemély és/vagy ismerős együtt</i>	49,4	80,4	87,0	59,3

^a Azok körében, akik nem élnek egyedül (egyszemélyes háztartásban).

⁵⁸ A migráció népességen belüli elterjedtségére utal, hogy a teljes mintában is közel 60% volt a migrációt tervező közeli kapcsolatszemélyt és/vagy ismerőst megnevezők aránya.

Mind a külföldön élő, mind a migrációt tervező kapcsolatszemély(ek) megléte jelentősen növeli a migrációs szándék előfordulását, különösen, ha ezek közeli – családi, rokoni, baráti – kapcsolatok (21. táblázat). Noha az ilyen típusú kapcsolati tőke hiányában is vannak migrációs terveket szövögetők (19%, illetve 16%), komolyan tervezők azonban már jóval kisebb (alig 4% körüli) arányban fordulnak elő.

Külföldön élő kapcsolatszemély(ek) esetén – attól függően, hogy rokonról, barátról vagy ismerősről volt-e szó – 49 és 56% között mozgott a migrációt tervezők aránya, illetve 20 és 26% között a komolyan tervezőké (szemben a teljes mintában mért 33%-kal, illetve 11,5%-kal). Ennél is nagyobb volt (72%, illetve 42%) azok körében, akiknek közeli családtagja élt külföldön. A külföldön élő közeli kapcsolatszemélyt említők körében mindhárom időtávú migrációs terv, valamint a komoly tervek előfordulása is számottevően nagyobb volt, mint a teljes népességben (21. táblázat). Ha csak ismerős élt külföldön, az a rövid, illetve a hosszú távú migrációs szándékot valamelyest növelte, a kivándorlási szándékot viszont nem, és a tisztított migrációs potenciált sem.

21. táblázat: A háromféle időtávú nyers és a tisztított migrációs potenciál a kapcsolati tőke különböző elemei szerint (%)

Migrációspecifikus kapcsolati tőke	Nyers migrációs potenciál				Komolyan tervezők aránya	N
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)		
<i>Külföldön élő kapcsolatszemély</i>						
nincs	15,6	16,0	3,4	19,1	4,2	748
csak ismerős van	33,0	33,5	5,3	38,3	7,8	180
közeli személy (is) van	46,6	47,8	11,3	55,9	25,8	469
<i>Migrációt tervező kapcsolatszemély</i>						
nincs	13,5	13,0	3,4	16,0	3,6	594
csak ismerős van	13,9	14,8	1,7	15,5	5,2	116
közeli személy (is) van	40,2	41,6	8,8	48,8	18,6	749
<i>Teljes népesség (18–40 éves)</i>	<i>27,1</i>	<i>27,8</i>	<i>6,0</i>	<i>32,8</i>	<i>11,5</i>	<i>1464</i>

A migrációt tervező kapcsolatszemélyek – noha jóval nagyobb arányban fordulnak elő, mint a külföldön élők – kisebb mértékben, és csak közeli kapcsolatszemély esetén befolyásolják a migrációs tervek előfordulását (21. táblázat). Akik migrációt tervező családtagot, rokont és/vagy barátot említettek, maguk is nagyobb arányban terveztek – főként rövid vagy hosszú távú – migrációt, és a komolyan tervezők aránya is átlag feletti volt körükben. A csupán külföldre készülő ismerőst említők migrációs potenciálja – annak valamennyi típusa – azonban jelentősen elmaradt az átlagostól.

A migrációs tervek mikrokörnyezeti beágyazottságát az is jól mutatja, hogy a tervezők közel fele mással/másokkal együtt tervezte a migrációt (22. táblázat). A férfiak nagyobb arányban (52%) készültek egyedül külföldre menni, mint a nők (40%). Továbbá a 18–24 éves, valamint a 35–40 éves korcsoportban is kissé átlag feletti volt a migrációt egyedül tervezők aránya (49–50%). Míg azonban az előbbieik zöme (94%-a) egyedülálló, az utóbbiak 70%-a családot (házas- vagy élettársat, gyermek(ek)et) hátrahagyva készült külföldre. Családi állapot szerint – nem meglepő módon – még élesebbek a különbségek: a migrációt tervezők körében a nőtlen/hajadon egyedülálló 59%-a egyedül indulna útnak, a házas- vagy élettársal élőknél azonban mindössze egyharmada.

22. táblázat: A migrációt egyedül, illetve másokkal tervezők aránya (%)

Kivel tervez külföldre menni	Összes tervező (N = 471)	Komolyan tervezők (N = 165)
<i>Egyedül</i>	45,6	50,2
<i>Mással/másokkal együtt</i>	48,5	47,5
partnerével/házastársával/élettársával	27,4	25,8
gyermekeivel	13,4	11,9
szülővel	1,0	1,2
más családtaggal, rokonnal	1,7	2,3
baráttal	14,0	12,0
ismerőssel	6,5	5,7
<i>Nem tudja, adathiány</i>	5,9	2,4

Megjegyzés: A más személyt megnevezők együttes aránya nagyobb, mint a migrációt mással/másokkal együtt tervezők aránya, mivel ez utóbbiak egyharmada két vagy három személyt is említett.

A migrációs burok, avagy a migrációs-specifikus kapcsolati háló kiterjedtsége és összetétele a különböző társadalmi, demográfiai csoportokban eltérő. A fiatalok körében például mind a külföldön élő, mind a migrációt tervező barátok aránya nagyobb, mint az idősebbeknél. E két tényező – a fiatal életkor és a migrációra ösztönző kapcsolatok – tehát egymást erősítve növeli a migrációs szándékot. Ahhoz, hogy feltárjuk a migrációs-specifikus kapcsolati tőke egyes elemeinek önálló – más tényezőktől független – hatását, többváltozós elemzéssel – az alapmodell változóira kontrollálva – is megvizsgáljuk, hogyan befolyásolják a migrációs potenciál különböző típusait.

Az előzőekben láthattuk, hogy a migrációt tervezők aránya eltérő egyfelől a migrációs-specifikus kapcsolati tőke típusa (külföldön élő vagy migrációt tervező kapcsolatszemély), másfelől e kapcsolatok erőssége (közelsége), illetve jellege szerint is, ezért a kapcsolati tőke hatását ezen szempontok figyelembevételével vizsgáljuk (23. táblázat).

23. táblázat: A migrációspecifikus kapcsolati tőke hatása a migrációs potenciál különböző típusaira (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók	Nyers migrációs potenciál				Tisztított migrációs potenciál
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)	
Alapmodell 1 + külföldön élő kapcsolatszemély (a kapcsolat típusa szerint)					
<i>Külföldön élő családtag (ref.: nincs)</i>	4,162***	3,911***	2,823**	5,430***	6,834***
<i>Külföldön élő rokon (ref.: nincs)</i>	1,650*	1,475*	1,710 ^x	1,558*	n.sz.
<i>Külföldön élő barát (ref.: nincs)</i>	2,141***	2,473***	2,153*	2,622***	3,072***
<i>Külföldön élő ismerős (ref.: nincs)</i>	1,854***	1,676**	n.sz.	1,694***	1,743*
Nagelkerke R ²	0,246	0,239	0,119	0,261	0,264
Alapmodell 1 + külföldön élő kapcsolatszemély (összevont)					
<i>Külföldön élő kapcsolatszemély (ref.: nincs)</i>					
csak ismerős van	2,613***	2,656***	n.sz.	2,581***	1,958 ^x
közeli személy (is) van	5,541***	5,632***	4,122***	6,453***	9,268***
Nagelkerke R ²	0,250	0,248	0,116	0,274	0,268
Alapmodell 1 + migrációt tervező kapcsolatszemély (a kapcsolat típusa szerint)					
<i>Háztartástag/családtag tervez (ref.: nem)</i>	4,959***	7,210***	5,803***	8,480***	4,779***
<i>Rokon tervez (ref.: nem)</i>	1,428 ^x	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
<i>Barát tervez (ref.: nem)</i>	3,764***	3,497***	2,626*	3,814***	4,174***
<i>Ismerős tervez (ref.: nem)</i>	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
Nagelkerke R ²	0,323	0,331	0,192	0,370	0,251
Alapmodell 1 + migrációt tervező kapcsolatszemély (összevont)					
<i>Migrációt tervező kapcsolatszemély (ref.: nincs)</i>					
csak ismerős van	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
közeli személy (is) van	4,611***	5,052***	2,868***	5,371***	5,936***
Nagelkerke R ²	0,236	0,240	0,097	0,264	0,202

Megjegyzés: Az Alapmodell 1 változóira kontrollálva.

Szignifikanciaszintek: *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; ^x p<0,1; n.sz.: nem szignifikáns.

A külföldön levő kapcsolatszemélyek közül legnagyobb mértékben a külföldön élő családtag előfordulása növeli mind a nyers, mind a tisztított migrációs potenciált, de a külföldön élő rokon hatása is jelentős. A külföldön élő barát hatása is jelentős. A külföldön élő rokon az általános migrációs tervekre mindhárom időtáv esetén jóval kisebb mértékben és gyengébb szignifikanciával hat, míg a komoly tervekre nincs szignifikáns hatása. A külföldön élő ismerős pedig csak a rövid és a hosszú távú migrációs tervek előfordulási esélyét növeli, a kivándorlási terveket nem.

Összességében azokhoz képest, akik egyáltalán nem ismernek külföldön élő személyt, a csak külföldön élő ismerőssel rendelkezők mintegy két és félszeres eséllyel terveznek valamilyen típusú migrációt. A külföldön élő közeli kapcsolatszemély viszont több mint hatszorosára növeli a nyers, és több mint kilencszeresére a tisztított migrációs potenciált.

A migrációt tervező kapcsolatszemélyek hatása a migrációs szándéokra a kétváltozós összefüggéseket erősíti meg: leginkább a migrációt tervező háztartástag/családtag, és – bár jóval kisebb, de szintén jelentős mértékben – a migrációt tervező barát növeli a migrációs tervek valamennyi típusának az esélyét. A migrációt tervező rokon csak a rövid távú migrációs tervre van kisebb hatással, a migrációt tervező ismerős hatása pedig egyáltalán nem szignifikáns. Tehát míg a külföldön – és különösen a célországban – tartózkodó ismerős növeli a migrációs szándék esélyét, addig a csupán készülődő ismerős nem. A közeli kapcsolatszemélyek (mind a családtagok, mind a barátok) hatása azonban számottevő akkor is, ha még csak tervezik a migrációt: azokhoz képest, akik nem ismernek külföldre készülő személyt, a migrációt tervező erős kötéseik több mint ötszörösére növelik a nyers, és hatszorosára a tisztított migrációs potenciált.

A migrációs-specifikus kapcsolati tőke elemeinek bevonása a modell magyarázóerejét is jelentősen megnövelte – az alapmodellhez képest – a migrációs potenciál valamennyi típusánál (nagyobb mértékben, mint az anyagi, vagyoni tőke, vagy az emberi és pszichikai tőke indikátorainak bevonása).

4.6. A KORÁBBI MIGRÁCIÓS TAPASZTALAT SZEREPE

A korábbi migrációs tapasztalat – melyet gyakran az általa felhalmozott tudás, információ, készségek miatt az emberi tőke elemének is tekintenek – fontos ösztönzője az újabb migráció tervezésének. Több vizsgálat is kimutatta, hogy az egyén közvetlen külföldi munkavállalási tapasztalatai is (nem csupán az őt körülvevő személyeké) növelik a migrációs készletét (Simonovits 2003, Sik – Örkény 2003). Akik legalább egyszer már „elmozdultak”, nagyobb eséllyel terveznek újabb migrációt, azaz a mobilitás újabb mobilitást eredményez, sőt, a migrációs szándék nő a korábbi elmozdulások számával (Fassmann – Hintermann 1998, Krieger 2004, Fourage – Ester 2009). Bizonyos megközelítésben a migrációs tapasztalat a migrációs burok részének is tekinthető, mivel az egyén a külföldi tartózkodása, munkája során olyan kapcsolatokra is szert tesz, amelyek később az újabb migráció ösztönzését, előkészítését szolgálják (Simonovits 2003).

Vizsgálatunkban a megkérdezettek mindössze 7%-a élt, illetve 9%-a dolgozott már korábban külföldön.⁵⁹ Az előbbi csoport 41%-a több mint egy évet, 28%-a pedig 6 és 12 hónap közötti időtartamot töltött külföldön. A külföldi munkatapasztalattal rendelkezők – akiknek közel egyötöde a vizsgálat idején is külföldre járt dolgozni (ingázott) – 43%-a több mint egy évet, 23%-a pedig 6 és 12 hónap közötti időtartamot dolgozott külföldön. E két egymást részben átfedő csoportot – a külföldön élőket és a külföldön dolgozókat – együttesen figyelembe véve azt látjuk, hogy összességében a vizsgált minta 11%-ának volt valamilyen

⁵⁹ Csak a legalább három hónapig tartó folyamatos külföldön élest, illetve a legalább egy hónapig tartó külföldi munkavállalást vettük figyelembe. Lásd a kérdőív 240. és 243. kérdését a *Mellékletben*.

korábbi migrációs tapasztalata (24. táblázat).⁶⁰ A migrációs tapasztalat – mint az várható volt – nagyobb arányban jellemezte az idősebb korcsoportokat: a 35–40 éveseknél kétszer gyakoribb volt (13,7%), mint a 18–24 éveseknél (6,5%).

A korábbi migrációs tapasztalat ugyanakkor lényegesen nagyobb arányban fordult elő a migrációt tervezők csoportjában (23%), mint a nem tervezőknél (5%), és még számottevőbb volt a migrációt komolyan tervezők esetében (38%) (24. táblázat). A külföldi munkatapasztalattal rendelkezők aránya a tervezők mindkét csoportjában nagyobb volt, mint azoké, akik korábban külföldön éltek, ami főként abból adódik, hogy ez utóbbiak közül nem mindenki dolgozott külföldi tartózkodása során.

24. táblázat: A korábbi migrációs tapasztalat előfordulása a migrációs tervek szerinti csoportokban (%)

Migrációs tapasztalat	Nem tervezők (N = 967)	Összes tervező (N = 471)	Komolyan tervezők (N = 165)	Teljes minta (N = 1464)
<i>Élt külföldön (legalább 3 hónapig)</i>	3,5	15,2	26,8	7,3
<i>Dolgozott külföldön (legalább 1 hónapot)</i>	3,9	19,8	34,7	9,3
<i>Élt és/vagy dolgozott külföldön</i>	4,9	23,1	37,6	11,1

Másfelől nézve, a korábbi migrációs tapasztalat jelentősen növeli az újabb migrációs tervek előfordulását (25. táblázat). A nyers migrációs potenciál a korábban külföldön élt személyek körében több mint kétszerese volt (68%) az átlagosnak, és még ennél is magasabb volt (78%) azok körében, akik több alkalommal is éltek külföldön (noha ez csak egy szűk csoportra volt jellemző). Hasonló arányban fordultak elő migrációs tervek a külföldi munkavállalási tapasztalattal rendelkezők körében is: azoknak, akik már dolgoztak legalább egy hónapot külföldön, kétharmaduk újabb migrációt tervezett. Mindkét típusú migrációs tapasztalat (valamint ezek összevont mutatója is) a különböző időtávú migrációs tervek, illetve a komoly tervek arányát egyaránt növelte. A külföldi munkatapasztalat esetén azonban nemcsak a további munkavállalási szándék, hanem a kivándorlási tervek aránya is nagyobb volt.

Összességében azoknak, akiknek bármilyen migrációs tapasztalatuk volt – azaz éltek legalább három hónapig, és/vagy dolgoztak legalább egy hónapot külföldön –, 70%-uk számolt be újabb migrációs terv(ek)ről, és 40%-uk volt komoly tervező (szemben a teljes mintában mért 33%-kal, illetve 11,5%-kal).

⁶⁰ A migrációs terveket a korábbi migrációs tapasztalattal együtt tekintve megállapítható, hogy 2013-ban a Magyarországon élő 18–40 éves népesség 36%-a volt *személyesen érintett* a migrációban: vagy korábban élt/dolgozott külföldön, vagy éppen tervezte a migrációt, esetleg mindkettő.

25. táblázat: A háromféle időtávú nyers és a tisztított migrációs potenciál a korábbi migrációs tapasztalat szerint (%)

Migrációs tapasztalat	Migrációt tervezők aránya				Komolyan tervezők aránya	N
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)		
<i>Élt-e huzamosabb ideig (legalább 3 hónapig) külföldön</i>						
nem	24,6	25,4	5,1	30,0	9,1	1352
igen	60,2	57,9	19,1	67,9	41,9	107
egy alkalommal	59,2	55,4	13,4	63,0	36,5	74
több alkalommal ^a	63,0	63,6	33,3	78,1	56,3	33
<i>Dolgozott-e valaha legalább 1 hónapot külföldön</i>						
nem	24,3	24,5	5,0	28,9	8,3	1324
igen	57,4	56,4	17,7	66,4	44,5	110
<i>Élt és/vagy dolgozott külföldön</i>	58,3	57,1	16,3	69,9	39,7	162
<i>Külföldön született^a</i>	40,9	45,8	16,0	54,2	25,0	25
<i>Teljes népesség (18–40 éves)</i>	27,1	27,8	6,0	32,8	11,5	1464

Megjegyzés: A szürke cellában a nem szignifikáns összefüggés szerepel (khi-négyzet próba alapján).

^a Az alacsony elemszám itt csak óvatos következtetéseket tesz lehetővé.

A *külföldi születési hely* ugyancsak bizonyos migrációs tapasztalatot feltételez, noha a külföldön születettek fele 10 éves kora előtt költözött Magyarországra.⁶¹ Bár az alacsony elemszám miatt ezek az eredmények csupán jelzésértékűek, látható, hogy a külföldi születési hely is a migrációs tervek számottevően nagyobb előfordulási gyakoriságával jár együtt (25. táblázat).

Feltételezhető, hogy a migrációs tapasztalat eleve a nagyobb migrációs hajlandósággal rendelkező csoportok esetében fordul elő nagyobb arányban. Ahhoz, hogy megvizsgáljuk, önmagában – a migrációs szándékot befolyásoló egyéb tényezőkre kontrollálva – is növeli-e a migrációs tervek előfordulási esélyét, és milyen hatása van a nyers, illetve a tisztított migrációs potenciálra, az alapmodell változóira építettük rá külön-külön a korábbi migrációs tapasztalat egyes mutatóit: *élt-e külföldön*, *dolgozott-e külföldön*, összességében *van-e migrációs tapasztalata*, valamint a *születési hely* változóját.

Az eredmények azt mutatják, hogy a korábbi migrációs tapasztalat mindkét mutatója (a külföldön élés és a külföldi munkatapasztalat) külön-külön is jelentősen növeli a migrációs szándék előfordulási esélyét a migráció valamennyi időtávja esetén (26. táblázat). A legerősebb hatása azonban az összesített migrációs tapasztalatnak van, a modell

⁶¹ Lásd a kérdőív 238. kérdését a *Mellékletben*. A külföldön születetteket a külföldön élésre vonatkozó kérdésnél arra kértük, hogy se a származási országukat, se Magyarországot ne tekintsék külföldnek.

magyarázóereje e mutató bevonásával a legnagyobb, és a migrációs tervek előfordulásának esélyét (a kombinált nyers migrációs potenciált) több mint nyolcszorosára növeli az alapmodell változóira kontrollálva. Ettől nem sokkal marad el a külföldi munkatapasztalat hatása sem.

A tisztított migrációs potenciál esetében az esélyhányadosok valamennyi modellben jóval nagyobbak, mint a nyers migrációs potenciál esetében, ami azt jelzi, hogy a korábbi migrációs tapasztalat nagyobb hatással van a komoly tervekre (26. táblázat). A két eleme közül a külföldi munkatapasztalat hatása erőteljesebb, és a modell magyarázóerejét is jobban növeli.

26. táblázat: A korábbi migrációs tapasztalat hatása a migrációs potenciál különböző típusaira (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Migrációs tapasztalat	Nyers migrációs potenciál				Tisztított migrációs potenciál
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)	
Alapmodell 1 + a migrációs tapasztalat egyes mutatói					
<i>Élt külföldön (legalább 3 hónapig)</i> <i>(ref.: nem élt)</i>	6,465***	5,588***	5,797***	6,730***	9,943***
Nagelkerke R ²	0,175	0,163	0,099	0,174	0,203
<i>Dolgozott külföldön (legalább 1 hónapot)</i> <i>(ref.: nem dolgozott)</i>	5,813***	6,274***	5,043***	8,140***	12,720***
Nagelkerke R ²	0,177	0,184	0,100	0,201	0,242
<i>Van migrációs tapasztalata</i> <i>(élt és/vagy dolgozott külföldön)</i> <i>(ref.: nincs)</i>	6,140***	5,831***	4,761***	8,322***	11,150***
Nagelkerke R ²	0,190	0,187	0,100	0,215	0,241
<i>Születési helye (ref.: ugyanaz a település, ahol él)</i>					
másik magyarországi település	n.sz.	n.sz.	n.sz.	1,256 ^x	n.sz.
külföld	2,610*	2,936*	3,309 ^x	3,474**	4,278**
Nagelkerke R ²	0,124	0,118	0,061	0,123	0,118

Megjegyzés: Az Alapmodell 1 változóira kontrollálva.

Szignifikanciaszintek: *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; ^x p<0,1; n.sz.: nem szignifikáns.

A külföldi születési hely – mint a migrációs tapasztalat másik indikátora, amely azonban nem a korábban külföldre távozókat, hanem az ide bevándorlókat azonosítja be – szintén növeli a migráció tervezésének esélyét: a kombinált nyers migrációs potenciál esetében több mint háromszorosára, a tisztított migrációs potenciál esetében több mint négyszeresére.

Összefoglalóan megállapítható tehát, hogy a migrációs tapasztalat a későbbi migrációs szándék fontos előrejelzője: jelentős mértékben növeli az általános, és még inkább a komoly migrációs tervek előfordulási esélyét. Eredményeink alátámasztják azt a korábbi megfigyelést, hogy azoknál, akik már „elmozdultak”, nagyobb eséllyel alakul ki újabb migrációs készletés (Fouarge – Ester 2009). Ez annak köszönhető, hogy a korábbi migrációs tapasztalat – az általa megszerzett tudás, gyakorlat, (hely)ismeret, eligazodási készségek, külföldi kapcsolatok stb. következtében – várhatóan csökkenti (akárcsak az emberi tőke egyéb elemei) az újabb migráció anyagi és pszichikai költségeit, valamint kockázatát.

4.7. A MIGRÁCIÓVAL KAPCSOLATOS VÁRAKOZÁSOK SZEREPE

A migrációs döntés során – mint korábban említettük – többnyire a migráció várható költségeinek és hasznának a mérlegelésére, illetve a migráció versus otthon maradás előnyeinak és hátrányainak az összevetésére is sor kerül. A migrációs szándék létrejötté – számos egyéb tényező mellett – függ a migrációval kapcsolatos előzetes várakozásoktól, azaz a migráció várható hatásainak, következményeinek a megítélésétől is. Ha a feltételezett veszteségek, hátrányok nagyobbak, mint a remélt nyereségek, illetve előnyök, akkor kevésbé valószínű a migrációs szándék kialakulása, ha viszont a pozitív várakozások vannak túlsúlyban, az elősegítheti a migrációs szándék létrejöttét.

A fenti gondolatmenet Ajzen és Fishbein (1980) okozati cselekvéseméletében, illetve Ajzen (1991) tervezett viselkedés elméletében gyökerezik. Ezek szerint a cselekvések elsődleges meghatározója a szándék, a szándékot magát pedig a *cselekvésre irányuló attitűdök* is alakítják, amelyek a cselekvés bekövetkeztének előzetes pozitív vagy negatív értékelésében nyilvánulnak meg.⁶² A migráció vonatkozásában ez azt jelenti, hogy a migrációs szándékot a migráció feltételezett pozitív és negatív következményeinek, azaz várható előnyeinak és hátrányainak a megítélése is befolyásolja.

A migrációval kapcsolatos előzetes várakozások szerepét a migrációs folyamatban viszonylag kevés empirikus kutatás vizsgálta, ezek azonban egyértelműen kimutatták, hogy a migráció várható következményeinek megítélése hatással van a migrációs szándékra, sőt adott esetben a migráció megvalósulására is⁶³ (De Jong 2000, Fouarge – Ester 2009, Gödri – Kiss 2009, Gödri – Feleky 2013). A magyarországi népesség körében végzett korábbi migrációs potenciál vizsgálatokban a migrációval kapcsolatos attitűdök, várakozások feltárására nem került sor, így ez a tényező nem szerepelt a migrációs szándékot magyarázó modellekben. Vizsgálatunk azonban lehetővé tette, hogy a migrációs várakozások és a migrációs szándék közötti összefüggést a magyarországi 18–40 évesek körében is teszteljük.

A migráció feltételezett hatásaira, következményeire vonatkozó kérdésünk tizenkét – különböző területeket érintő – dimenzióban mérte a várható változás megítélését.⁶⁴

⁶² A hivatkozott elméletek szerint az attitűdök mellett a szubjektív normák és az érzékelt kontroll is befolyásolja a szándék kialakulását; a társadalmi-demográfiai jellemzők hatása csak közvetetten, a felsorolt szubjektív tényezőkön keresztül érvényesül.

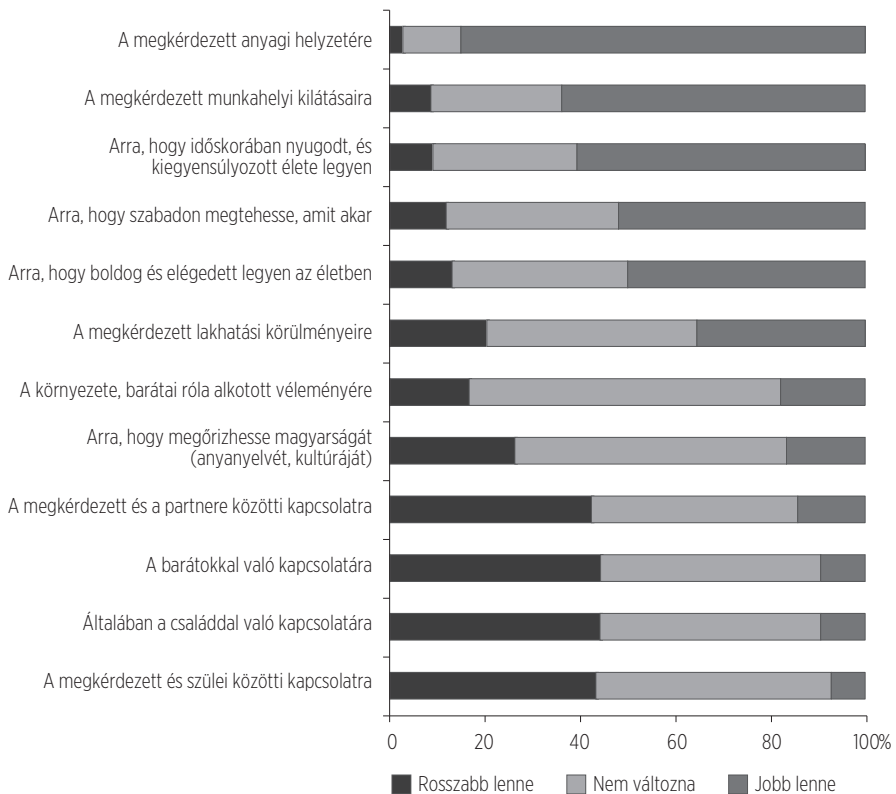
⁶³ Ez utóbbi összefüggés megállapítása csak a követéses vizsgálatok esetén volt lehetséges.

⁶⁴ Lásd a kérdőív 229. kérdését a *Mellékletben*. A migrációs várakozásokra vonatkozó kérdés ebben formában az *Életünk fordulópontjai – Erdély* kutatásban szerepelt először, vizsgálatunkban ezt vettük át kisebb változtatással.

A válaszlehetőségek egy ötfokú skálán (1 – sokkal rosszabb lenne, 5 – sokkal jobb lenne) voltak megadva, az elemzésben az 1-2 (sokkal rosszabb, rosszabb), valamint a 4-5 (jobb, sokkal jobb) kategóriákat összevontuk. A kérdés a migrációt tervezőkre, valamint a nem tervezőkre egyaránt vonatkozott, így lehetőség van a különböző csoportok összehasonlítására. A migráció feltételezett pozitív, illetve negatív következményeinek megítélése a tervezők és a nem tervezők körében ugyanakkor – közvetett módon – a migrációs döntések motivációira, illetve az ösztönző és visszatartó tényezőkre is rávilágít.

Az egyes területeken a migráció következtében várható változások megítélését – azaz a migrációval kapcsolatos várakozásokat – a vizsgált népesség egészében a 7. ábra mutatja. Az eredmények jól tükrözik, hogy a vizsgált 18-40 év közötti korosztály elsősorban anyagi helyzetét (85%) és munkahelyi kilátásait (64%) illetően feltételezett javulást (esetleges) külföldre költözése esetén, de azok aránya is magas (50-60%), akik úgy vélték, hogy az időskori biztonságra, a boldog és elégedett életre, valamint a szabadságra is nagyobb

7. ábra: A migrációval kapcsolatos várakozások a 18-40 évesek körében (A külföldre költözés hogyan hatna...?)

esélyük lenne külföldön. Kevesen vártak azonban javulást a szüleikkel, partnerükkel, általában a családjukkal, illetve a barátaikkal való személyes kapcsolataik vonatkozásában, többnyire ezekben nem feltételeztek változást (43–49%), vagy úgy vélték, hogy inkább rontana ezeken, ha külföldre költöznének (43–45%). Ez utóbbi csoport (a rosszabbodást feltételezők) számára a személyes kapcsolatok meglazulása jelenti tehát a migráció „árát”, amelyet az egyéb feltételezett előnyök, nyereségek miatt hajlandók „megfizetni”, vagy – a migrációt nem tervezők esetében – e veszteségtől való félelem visszatartó erőt is jelenthet. A megkérdezettek többsége (57–65%) a környezete róla alkotott véleményéről, valamint a magyarság (anyanyelv, kultúra) megőrzésének lehetőségéről is azt feltételezte, hogy nem változna a migráció következtében.

A migrációs tervek, illetve azok komolysága szerint elkülönített csoportok (nem tervezők, tervezők, komolyan tervezők) várakozásait összehasonlítva fontos különbségek rajzolódnak ki (27. táblázat). Szembetűnő, hogy a migrációt tervezők valamennyi területen nagyobb arányban várnak javulást a migráció révén, mint a nem tervezők. Különösen a komolyan tervezők pozitív várakozásai kimagaslóak: az anyagi helyzetét, a munkahelyi kilátásait, az időskori biztonságot, az életével való elégedettségét, valamint a szabadsága meglétét illetően 84–98%-uk javulást vár; bár az anyagi helyzet és a munkahelyi kilátások vonatkozásában a tervezők teljes csoportja hasonlóan bizakodó.

Noha a migrációt nem tervezők többsége is úgy véli, hogy anyagi helyzetében (78%) és munkahelyi kilátásaiban (51%) javulást hozna a migráció, az egyéb területeken – leginkább a személyes kapcsolatokat (52–53%), a magyarság megőrzését (34%), de kisebb mértékben a lakáskörülményeiket (28%), valamint a környezetük véleményét illetően is (23%) – sokkal nagyobb arányban feltételeznek negatív változást, mint a migrációt tervezők. Ezek a tényezők tehát feltehetően fontos visszatartó/korlátozó erőt jelentenek számukra.

A családdal és a barátokkal való kapcsolata romlásától a migrációra készülők egy része (a tervezők 27–28%-a, a komolyan tervezők 23–27%-a) is tart, jelentős hányaduk (a tervezők 29%-a, a komolyan tervezők 39%-a) viszont a partnerkapcsolatában javulást vár a migráció révén. Összességében azonban a migrációra készülők többsége sem a személyes kapcsolataiban, sem a magyarsága megőrzését illetően nem vár változást. Azok számára, akik bár tartanak e kötődések meglazulásától, mégis tervezik a migrációt, feltehetően fontos ösztönző erőt jelentenek az egyéb területeken feltételezett/várt előnyök.

A különböző területeken mért pozitív és negatív várakozások alapján a migrációra ösztönző, illetve attól visszatartó tényezők is körvonalazódnak.⁶⁵ Noha az egyén számára az egyes területek nem feltétlenül azonos súllyal esnek latba az előnyök és hátrányok mérlegelésekor, a migrációs szándék kialakulása szempontjából mégis fontos lehet, hogy összességében a pozitív vagy a negatív várakozások vannak-e túlsúlyban. Feltételezhető ugyanis, hogy azok esetében, akik a vizsgált területek többségén inkább pozitív változást (javulást) feltételeznek a migráció következtében, nagyobb a migrációs készlettség, mint azok esetében, akik többnyire negatív változásokra számítanak.

⁶⁵ Eredményeinket az *Életünk fordulópontjai – Erdély* vizsgálat eredményeivel (lásd: Gödri – Kiss 2009) összevetve megfigyelhető az erdélyi és a magyarországi fiatalok migrációját ösztönző, illetve korlátozó tényezők közötti nagyfokú hasonlóság is.

27. táblázat: A migrációval kapcsolatos várakozások az egyes területeken a migrációs tervek szerinti csoportokban (%)

A külföldre költözés hogyan hatna...	A migrációs tervek szerint	A kivándorlás következtében feltételezett változások iránya			N (100%)
		rosszabb lenne	nem változna	jobb lenne	
a megkérdezett munkahelyi kilátásaira	nem tervezők	13,4	35,8	50,9	822
	tervezők	1,3	13,0	85,7	455
	komolyan tervezők	1,3	14,4	84,4	160
a megkérdezett anyagi helyzetére	nem tervezők	4,8	17,6	77,7	882
	tervezők	0,2	2,4	97,4	462
	komolyan tervezők	0,0	1,9	98,1	161
a megkérdezett lakhatási körülményeire	nem tervezők	28,2	44,6	27,3	792
	tervezők	7,3	42,7	50,0	426
	komolyan tervezők	5,8	42,3	51,9	156
a megkérdezett és a partnere közötti kapcsolatra ^a	nem tervezők	53,5	38,6	7,9	705
	tervezők	16,0	55,3	28,7	282
	komolyan tervezők	11,7	48,9	39,4	94
a megkérdezett és szülei közötti kapcsolatra ^a	nem tervezők	51,5	43,8	4,7	875
	tervezők	28,1	60,5	11,4	448
	komolyan tervezők	20,6	65,8	13,5	155
általában a családdal való kapcsolatára	nem tervezők	53,1	41,7	5,2	909
	tervezők	27,1	56,0	16,8	457
	komolyan tervezők	23,1	57,5	19,4	160
a barátokkal való kapcsolatára	nem tervezők	52,5	42,5	5,0	922
	tervezők	28,4	54,0	17,5	457
	komolyan tervezők	27,4	50,6	21,9	160
a környezete, barátai róla alkotott véleményére	nem tervezők	22,7	65,6	11,7	863
	tervezők	6,0	65,1	28,9	433
	komolyan tervezők	2,6	60,6	36,8	155
arra, hogy boldog és elégedett legyen az életben	nem tervezők	20,3	46,8	32,9	833
	tervezők	1,5	18,1	80,4	454
	komolyan tervezők	0,6	11,9	87,5	160
arra, hogy szabadon megtehesse, amit akar	nem tervezők	17,7	45,6	36,7	853
	tervezők	2,4	17,8	79,8	456
	komolyan tervezők	0,6	13,8	85,6	150
arra, hogy időskorában nyugodt és kiegyensúlyozott élete legyen	nem tervezők	13,5	37,5	49,0	849
	tervezők	2,0	16,1	81,8	446
	komolyan tervezők	1,3	12,6	86,2	159
arra, hogy megőrizhesse magyarságát (anyanyelvét, kultúráját)	nem tervezők	33,9	54,2	12,0	895
	tervezők	12,8	62,1	25,1	454
	komolyan tervezők	10,6	64,6	24,8	161

^a Csak a partner megléte, illetve az életben lévő szülő(k) esetén érvényes kérdés.

Ebből kiindulva létrehoztuk a *migrációs várakozások összesített mutatóját*, amely azt jelzi, hogy összességében – a tizenkét vizsgált területet figyelembe véve – egyéni szinten a pozitív vagy a negatív várakozások voltak-e többségben, azaz inkább javulást vagy romlást feltételeztek külföldre költözés esetén (avagy egyforma mértékben mindkettőt). Bár a teljes mintában is többségben voltak (58%) azok, akik inkább pozitív várakozásokat fogalmaztak meg, a migrációt tervezők, és főként a komolyan tervezők csoportjában arányuk kiugróan magas volt (88%, illetve 93%). Ezzel szemben a migrációt nem tervezők közel felénél (47%) a negatív várakozások voltak túlsúlyban: több területen feltételeztek romlást, mint javulást (abban az esetben, ha mégis külföldre költöznének). Az így vélekedők aránya a tervezők – különösen a komolyan tervezők – csoportjában viszont meglehetősen csekély volt (28. táblázat).

28. táblázat: A migrációval kapcsolatos várakozások a migrációs tervek szerinti csoportokban (%)

A migrációs várakozások összesített mutatója	Nem tervezők (N = 967)	Összes tervező (N = 471)	Komolyan tervezők (N = 165)	Teljes minta (N = 1464)
<i>A külföldre költözés hogyan hatna..?</i>				
inkább negatív várakozások	47,4	7,1	3,1	34,0
egyforma arányban mindkettő	10,2	4,5	3,7	8,1
inkább pozitív várakozások	42,4	88,4	93,3	57,9
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0

A migráció következményeinek megítélése és a migrációs szándék előfordulása között szoros kapcsolat van: aközött, hogy valaki mennyivel több területen vár javulást, mint romlást a(z esetleges) migráció következtében⁶⁶ és a nyers migrációs potenciál között a Pearson-féle korreláció 0,476***, a tisztított migrációs potenciál esetén 0,460***. A migrációval kapcsolatban inkább pozitív várakozásokat megfogalmazók nagyobb arányban terveznek maguk is migrációt, mint akik inkább (vagy ugyanolyan mértékben) negatív változásokkal (is) számolnak (29. táblázat). A nyers és a tisztított migrációs potenciál egyaránt a teljes népességben mért értékek mintegy másfélszerese azok esetében, akik inkább javulást vár(ná)nak a migráció révén, míg a többségében negatív várakozásokat megfogalmazók kevésbé terveznek bármilyen migrációt (főleg a kivándorlást tervezők, illetve a komolyan tervezők aránya elenyésző körökben).

⁶⁶ Ez a változó a pozitív és a negatív migrációs várakozások összevont számát mutatja a 12 területen (értéke -12 és +12 között változhat, az előbbi azt jelenti, hogy az adott személy valamennyi területen romlást feltételezett, míg az utóbbi esetben valamennyi területen javulást várt, a 0 érték pedig azt jelzi, hogy egyenlő mértékben fordult elő mindkettő). Ebből képeztük a migrációs várakozások három kategóriát megjelenítő összesített mutatóját.

29. táblázat: A háromféle időtávú nyers és a tisztított migrációs potenciál a migrációs várakozások szerint (%)

A migrációs várakozások összesített mutatója	Migrációt tervezők aránya				Komolyan tervezők aránya	N
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kiván- dorlás	együtt (kombi- nált)		
<i>A külföldre költözés hogyan hatna..?</i>						
inkább negatív várakozások	6,1	5,7	0,2	7,0	1,1	482
egyforma arányban mindkettő	14,9	14,7	1,8	18,1	5,2	116
inkább pozitív várakozások	42,4	43,7	10,2	51,1	18,8	822
<i>Teljes népesség (18-40 éves)</i>	<i>27,1</i>	<i>27,8</i>	<i>6,0</i>	<i>32,8</i>	<i>11,5</i>	<i>1464</i>

A migráció várható költségei és megtérülései eltérőek a különböző társadalmi-demográfiai csoportoknál, ezeket ugyanis az egyéni erőforrások, kompetenciák, a személyes élethelyzetek is befolyásolják. Ebből adódóan a migrációval kapcsolatos várakozások az egyes szociodemográfiai jellemzők szerint is eltéréseket mutatnak, így például a 18–24 éveseknél nagyobb a migráció következtében inkább javulást várók aránya (62%), mint a 35–40 éveseknél (55%); a nőtleneknél/hajadonoknál (60%), de főleg az elváltaknál (69%) nagyobb, mint a házasoknál (51%); a legfeljebb 8 általánost végzeteknél (71%) és a munkanélkülieknél (74%) jelentősen nagyobb, mint a felsőfokú végzettségűeknél (47%), illetve az alkalmazottaknál (54%); és a városokban élőknek is nagyobb (61%), mint a budapestieknek (51%).

Ahhoz, hogy feltárjuk a migrációval kapcsolatos várakozások önálló – a fenti tényezőkre kontrollált – hatását, többváltozós elemzéssel is megvizsgáljuk, hogyan befolyásolja ez a tényező a migrációs potenciál különböző típusait. Az előbbiekhez hasonlóan az alapmodell változóira építettük rá a migrációs várakozások összesített változóját, először intervallumskálaként, majd kategoriális változóként is (30. táblázat). Az előbbi esetben megfigyelhető, hogy a negatív várakozások számának csökkenésével és a pozitív várakozások számának növekedésével egyre nagyobb a migrációs tervek előfordulási esélye a migráció valamennyi időtávját, valamint a komoly terveket tekintve is. A kategoriális változó hatását vizsgálva azt látjuk, hogy a többségében negatív várakozásokat megfogalmazókhöz képest még azok is nagyobb arányban terveztek migrációt (főként rövid vagy hosszú távra, de nem végleg), akik egyforma mértékben feltételeztek előnyöket és hátrányokat is. A többségében pozitív várakozások azonban kiugróan magas – még a migrációs buroknál és a korábbi migrációs tapasztalatnál is jelentősebb – mértékben növelték mind az általános, mind a komoly migrációs tervek előfordulásának esélyét. A migrációval kapcsolatos várakozások beépítésével ugyanakkor a modellek magyarázó ereje is jelentősen nőtt az alapmodellhez képest a migrációs potenciál valamennyi típusánál.

30. táblázat: A migrációval kapcsolatos várakozások hatása a migrációs potenciál különböző típusaira (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók	Nyers migrációs potenciál				Tisztított migrációs potenciál
	rövid távú migráció	hosszú távú migráció	kivándorlás	együtt (kombinált)	
Alapmodell 1 + migrációs várakozások összesített mutatója (intervallumskála)					
<i>A külföldre költözés hogyan hatna..?</i> (-12 és +12 között)	1,297***	1,323***	1,339***	1,366***	1,307***
Nagelkerke R ²	0,341	0,357	0,231	0,407	0,281
Alapmodell 1 + migrációs várakozások összesített mutatója (kategóriák)					
<i>A külföldre költözés hogyan hatna..?</i> (ref.: inkább negatív várakozások)					
egyforma arányban mindkettő	2,448**	2,699**	n.sz.	2,852***	4,991**
inkább pozitív várakozások	11,764***	14,008***	(50,869***)	15,675***	20,497***
Nagelkerke R ²	0,315	0,327	0,192	0,363	0,247

Megjegyzés: Az Alapmodell 1 változóira kontrollálva. A zárójelben szereplő esélyhányados standard hibája viszonylag magas, ami az adott cella alacsony elemszámából (79 fő) adódó becslési bizonytalanságra utal.

Szignifikanciaszintek: *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; † p<0,1; n.sz.: nem szignifikáns.

A migrációs várakozások bevonásával az alapmodell változói közül a fiatal életkor, az egyetemi végzettség, az elvált családi állapot, a városi lakóhely és a tanuló státus migrációs potenciált növelő hatása továbbra is megmaradt, a tisztított migrációs potenciál esetében pedig az iskolai végzettség, a családi állapot, a munkanélküli és a tanuló státus hatása szintén.

A migrációval kapcsolatos pozitív várakozások a migráció pszichológiai költségeit nyilvánvalóan csökkentik, hiszen előnyöket, pozitív változásokat feltételezve könnyebb meghozni a döntést. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a várakozások mérése a migrációs tervek mérésével azonos időben történt, tehát nincs információ arról, hogy a várakozások megelőzték-e a migrációs szándék létrejöttét. Elképzelhető, hogy bizonyos esetekben a migrációval szembeni pozitív attitűd valójában a migrációs tervek létrejöttét követően alakul ki: „felnagyítva” a migráció előnyeit és „kisebbitve” a hátrányait az ún. kognitív disszonancia csökkentése céljából. Ezért inkább csak azt az óvatos következtetést vonhatjuk le, hogy a migrációval kapcsolatos pozitív várakozások és a migrációs szándék előfordulása között szoros összefüggés figyelhető meg.

4.8. A BŐVÍTETT ÉS A TELJES MODELL

Az eddigiekben az alapmodell változóira – az alapvető szociodemográfiai jellemzőkre és a munkaerő-piaci pozícióra – kontrollálva vizsgáltuk külön-külön az anyagi, vagyoni helyzetet, az emberi és pszichikai tőke, az elégedetlenség, a roma származás, a kapcsolati tőke, a korábbi migrációs tapasztalat, valamint a migrációval kapcsolatos várakozások hatását a migrációs potenciál különböző típusaira. Ezeket a modelleket összehasonlítva, megállapítható, hogy a legnagyobb mértékben a korábbi migrációs tapasztalat, a migrációs burok bizonyos elemei: a külföldön élő, illetve a migrációt tervező közeli kapcsolatszemély, az idegennyelv-ismeret, valamint a nagyfokú elégedetlenség növelte a migrációs tervek előfordulási esélyét. E tényezők jelentősebb hatása a migráció mindhárom időtávja esetén megfigyelhető, és összességében a tisztított migrációs potenciál létrejöttének esélyét nagyobb mértékben növelték, mint a nyers migrációs potenciálét. A modellek magyarázó ereje leginkább a migrációval kapcsolatos várakozások, a migrációspecifikus kapcsolati tőke, a migrációs tapasztalat, valamint az emberi és pszichikai tőke változók bevonásával nőtt.

A továbbiakban megvizsgáljuk, hogyan alakul az egyes magyarázó tényezők hatása a nyers és a tisztított migrációs potenciálra, ha valamennyi változócsoporthoz – illetve az azokat leginkább „képviselő” változó(ka)t – beépítjük egy közös modellbe: melyek őrzik meg a szignifikáns hatásukat, hogyan változik az alapmodellben szereplő változók hatása, és mennyivel nő a magyarázóerő az alapmodellhez képest. Két lépésben bővítjük az alapmodellt: első lépésben az anyagi, vagyoni helyzet, az emberi és pszichikai tőke, az elégedetlenség és a roma származás változóit építjük be – ezt nevezzük *bővített modell*nek, majd erre a bővített modellre a kapcsolati tőke, a korábbi migrációs tapasztalat, valamint a migrációval kapcsolatos várakozások változóit is ráépítjük – ez lesz a *teljes modell*.⁶⁷

A bővített modell eredményei alapján (13. táblázat) arra következtethetünk, hogy a nyers migrációs potenciált magyarázó tényezők közül az emberi tőke változóknak van a legjelentősebb hatásuk: az idegennyelv-ismeret ötszörösére, az internethasználat két és félszeresére növelte a migrációs szándék esélyét, és szintén ebbe az irányba hatott (noha gyengébb szignifikanciával) a kockázatvállaló attitűd, valamint a jövőbe vetett bizalom is. Emellett az elégedetlenség már említett hatása is megmaradt erős szignifikanciával, viszont valamelyest gyengült az anyagi helyzet hatása, noha a két ellentétes tendencia továbbra is érvényesül: a nélkülözés és a jómód egyaránt növeli a migrációs tervek előfordulási esélyét.

Az alapmodell változói közül az elvált családi állapot migrációs potenciált növelő hatása maradt a legerősebb a bővített modellben, az életkor, a gazdasági aktivitás, valamint az egyetemi végzettség hatása azonban eltűnt. Mint korábban már utaltunk rá: a legfiatalabb korcsoport, a tanulók és az egyetemi diplomával rendelkezők esetében feltehetően a nagyobb emberi és pszichikai tőke – azaz a nyelvtudás, a tájékozottság, a kockázatvállaló attitűd, az optimizmus – valószínűsíti a nagyobb migrációs készletet, ezért ez utóbbi

⁶⁷ Ezeket a modelleket csak a kombinált nyers és a tisztított migrációs potenciálra alkalmazzuk, mivel a migráció időtávja szerinti elemzést az elemszámok ennyi változó bevonásával nem teszik lehetővé.

változókra kontrollálva az előbbieket hatása eltűnik. Hasonlóképpen a szubjektív anyagi helyzet, illetve az elégedetlenség figyelembevétele is kioltja a munkanélküli státus migrációs potenciált növelő hatását.

A bővített modellben egy korábban rejtve maradt hatás is megjelent: a legalacsonyabb (maximum nyolc osztályos) végzettséghez képest a főiskolai végzettség jelentősen csökkentette a migrációs szándék esélyét. Feltételezhető, hogy a főiskolai (BA, BSc) diploma kevésbé jelent külföldön eladható piacképes tudást (az egyetemihez képest), ugyanakkor az itthoni pozíció feladása számukra nagyobb áldozattal járt volna, mint a kevésbé képzettek esetében.

A teljes modellben – a kapcsolati tőke, a korábbi migrációs tapasztalat, valamint a migrációval kapcsolatos várakozások változóinak bevonásával – a nyers migrációs potenciál esélyhányadosa a pozitív várakozások esetén a legnagyobb. A migráció következtében inkább pozitív változásokra számítók több mint tízszeres eséllyel terveztek valamilyen időtávú elmozdulást a főként negatív változásokat feltételezőkhöz képest. Jelentős mértékben növelte továbbá a migrációs tervek előfordulásának esélyét a korábbi migrációs tapasztalat, a külföldön élő vagy migrációt tervező közeli kapcsolatszemély, valamint kisebb mértékben a külföldön élő ismerős is. Ezek az – előzőekben részletesen leírt – összefüggések tehát nemcsak külön-külön és az alapmodell változóira kontrollálva, hanem együtt és a bővített modell változóira kontrollálva is szignifikánsak. Ugyanakkor a teljes modellben is megmaradt az emberi és pszichikai tőke mutatók (idegennyelv-ismeret, internethasználat, optimizmus), valamint az elégedetlenség és a roma származás előzőekben leírt szignifikáns hatása. A szubjektív anyagi helyzet hatása eltűnt, a jómód viszont ebben a modellben is növeli a migrációs tervek előfordulási esélyét. Az alapmodell változói közül a teljes modellben mindössze a nőtlen/hajadon és az elvált családi állapot, valamint a 30–34 év közötti életkor növelte az általános migrációs tervek előfordulásának esélyét, a saját (zömében kiskorú) gyermek(ek) megléte viszont csökkentette.

A tisztított migrációs potenciált befolyásoló tényezők mintázata (mint az előzőekben bemutattuk, és a 31. táblázatban is látható) már az alapmodellben is több eltérést mutat: az iskolai végzettség hatása sokkal hangsúlyosabb, továbbá a nőtlen/hajadon és az elvált családi állapot, valamint a munkanélküli és a tanuló státus is nagyobb mértékben növeli a komoly tervek előfordulási esélyét (miközben az életkor, a gyermek és a településtípus hatása egyáltalán nem jelenik meg). A bővített modellben azonban mind az iskolai végzettség, mind a gazdasági aktivitási státus hatása eltűnt (részben a szubjektív anyagi helyzet, részben az emberi tőke változók hatása „oltotta ki”), tovább erősödött viszont a családi állapot és kisebb mértékben a versenyszférában való foglalkoztatottság hatása. Az újonnan bevont változók közül sem a jómód, sem a kockázattal való attitűd, sem a roma származás hatása nem szignifikáns, holott ezek a tényezők a nyers migrációs potenciált növelték. Ugyanakkor az idegennyelv-ismeret, a jövőbe vetett bizalom és az elégedetlenség sokkal jobban növeli a komoly migrációs szándék esélyét, mint az általános tervekét, és fontos szerepe van a rossz anyagi helyzetnek is.

31. táblázat: A migrációs potenciál különböző típusait befolyásoló tényezők – a bővített és a teljes modell (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók	Nyers migrációs potenciál			Tisztított migrációs potenciál		
	alap- modell 1	bővített modell	teljes modell	alap- modell 1	bővített modell	teljes modell
<i>Nem (ref.: nő)</i>						
férfi	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
<i>Korcsoport (ref.: 35–40)</i>						
18–24	1,737*	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
25–29	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
30–34	1,351 ^x	n.sz.	1,617*	n.sz.	n.sz.	n.sz.
<i>Iskolai végzettség (ref.: 8 általános)</i>						
szakmunkásképző	n.sz.	n.sz.	n.sz.	2,747*	n.sz.	3,376*
érettségi	n.sz.	n.sz.	n.sz.	3,656**	n.sz.	4,214*
főiskola / BA / BSc, felsőfokú technikum	n.sz.	0,374**	n.sz.	2,763*	n.sz.	3,287 ^x
egyetem / MA / MSc	1,657 ^x	n.sz.	n.sz.	5,116**	n.sz.	n.sz.
<i>Családi állapot (párkapcsolat) (ref.: házas, házastárssal él)</i>						
nőtlen/hajadon (egyedül él)	1,493 ^x	1,537 ^x	1,863*	2,642**	3,391**	4,236**
élettárssal él	1,408 ^x	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
elvált, különélő	2,760***	2,312**	2,154*	4,786***	5,161***	5,529***
<i>Gyermek (ref.: nincs)</i>						
van	0,712*	n.sz.	0,615*	n.sz.	n.sz.	0,473*
<i>Településtípus (ref.: község)</i>						
város	1,357*	1,325 ^x	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
Budapest	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
<i>Gazdasági aktivitás (ref.: foglalkoztatott)</i>						
munkanélküli	1,654*	n.sz.	n.sz.	2,333**	n.sz.	n.sz.
tanuló	2,412*	n.sz.	n.sz.	4,088*	n.sz.	4,222 ^x
gyes/gyed	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
egyéb	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.	n.sz.
<i>Munkahely szférája (ref.: állami)</i>						
versenyszféra	1,414 ^x	1,448 ^x	n.sz.	1,718 ^x	2,056*	n.sz.

31. táblázat: A migrációs potenciál különböző típusait befolyásoló tényezők – a bővített és a teljes modell (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai) (folytatás)

Magyarázó változók	Nyers migrációs potenciál			Tisztított migrációs potenciál		
	alap- modell 1	bővített modell	teljes modell	alap- modell 1	bővített modell	teljes modell
<i>Szubjektív anyagi helyzet (ref.: anyagi gondok nélkül élnek vagy beosztással jól kijönnek)</i>						
éppenhogy kijönnek a havi jövedelmükből		n.sz.	n.sz.		n.sz.	0,518*
nélkülözések között élnek, anyagi gondjaik vannak		1,658*	n.sz.		2,196*	n.sz.
<i>Van másik lakóingatlan vagy nyaraló (ref.: nincs)</i>						
		1,754*	1,932*		n.sz.	n.sz.
<i>Beszél idegen nyelvet (ref.: nem)</i>						
		4,944***	2,690***		7,436***	3,036**
<i>Szokott internetezni (ref.: nem)</i>						
		2,451***	1,703 ^x		2,521 ^x	n.sz.
<i>Kockázatvállaló attitűd (ref.: nincs)</i>						
		1,365*	n.sz.		n.sz.	n.sz.
<i>Bizik a jövőben (ref.: inkább nem)</i>						
		1,472 ^x	1,703*		4,061***	3,935***
<i>Elégedetlenség (0-tól 5-ig)</i>						
		1,268***	1,178**		1,494***	1,432***
<i>Roma származás (ref.: nem roma)</i>						
		1,672 ^x	1,886*		n.sz.	n.sz.
<i>Külföldön élő kapcsolatszemély (ref.: nincs)</i>						
csak ismerős van			1,744*			n.sz.
közeli személy (is) van			2,919***			4,119***
<i>Migrációt tervező kapcsolatszemély (ref.: nincs)</i>						
csak ismerős van			n.sz.			n.sz.
közeli személy (is) van			1,991***			n.sz.
<i>Van migrációs tapasztalata (élt és/vagy dolgozott külföldön) (ref.: nincs)</i>						
			3,773***			5,647***
<i>A külföldre költözés hogyan hatna..? (ref.: inkább negatív várakozások)</i>						
egyforma arányban mindkettő			2,658**			3,122 ^x
inkább pozitív várakozások			11,297***			9,361***
Nagelkerke R ²	0,112	0,270	0,541	0,105	0,297	0,494

Signifikanciaszintek: *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; ^x p<0,1; n.sz.: nem szignifikáns.

A teljes modellben a tisztított migrációs potenciál esélyét – akárcsak a nyers migrációs potenciálét – leginkább a pozitív várakozások, a korábbi migrációs tapasztalat és a külföldön élő közeli kapcsolatszemély(ek) növelik. Ezek a hatások tehát nemcsak az alapmodell, hanem a bővített modell változóira kontrollálva és együtt is szignifikánsak. Az emberi és pszichikai tőke változók közül az idegennyelv-ismeret, a jövőbe vetett bizalom és az elégedetlenség a teljes modellben is megőrizték jelentős hatásukat, valamint az alapmodell változói közül a családi állapot szintén. Érdekes módon a teljes modellben újra megjelent az iskolai végzettség részleges hatása (az egyetemi végzettségűek kivételével az összes többi végzettségi kategória növelte a komoly tervek előfordulási esélyét), valamint a tanuló státus és a gyermek hatása is.

A modell bővítésével a magyarázóerő jelentősen nőtt a migrációs potenciál mindkét típusánál: ennek mutatója, a Nagelkerke R^2 (amely nulla és egy közötti értéket vehet fel) már a bővített modellek esetében is számottevően nagyobb, a teljes modellek esetében pedig közel ötszöröse az alapmodellben látható értéknek.

A fentiek alapján összefoglalóan a következő megállapításokat tehetjük a nyers és a tisztított migrációs potenciált befolyásoló tényezők hatásával kapcsolatban:

- A nem hatása egyetlen modellben sem szignifikáns, tehát a 18–40 éves korcsoportban a férfiak és a nők migrációs potenciálja között nincs eltérés.
- A fiatal (különösen a 18–24 éves) életkor az alapmodellben növeli a nyers migrációs potenciált, az emberi és pszichikai tőke változókat tartalmazó modellekben azonban ez a hatás eltűnik (a teljes modellbe bevont változók hatását is kiszűrve pedig a harmincas éveik elején járók migrációs készítése a legnagyobb). A tisztított migrációs potenciálra viszont az életkor nincs hatással, a fiatalok körében tehát inkább az „álmódosók” vannak többségben, semmint a komolyan tervezők.
- Az iskolai végzettség hatása a tisztított migrációs potenciál esetében számottevő, a magasabb iskolázottság növeli a komoly tervek előfordulásának esélyét; az emberi és pszichikai tőke változók bevonásával azonban ez a hatás eltűnik, ami arra utal, hogy a képzetebbek (főként az egyetemi diplomával rendelkezők) komoly migrációs szándékát valójában a nyelvtudásuk, tájékozottságuk, optimizmusuk valószínűsíti.
- A nőtlen/hajadon családi állapot főként a komoly migrációs szándék előfordulási esélyét növeli (a házasokhoz képest), az általános tervekre csak gyengébben hat; az elvált családi állapot hatása – bár valamennyi modellben érvényesül – szintén sokkal hangsúlyosabb a tisztított migrációs potenciál esetén. A saját gyermek(ek) megléte csökkenti a migrációs tervek előfordulását, hatása a teljes modellben a migrációs potenciál mindkét típusánál megfigyelhető. A családi kötöttségek hiánya tehát számos egyéb változóra kontrollálva is növeli nemcsak az általános, de főként a komoly migrációs szándékot. (Ezek a hatások – mint az alapmodellnél láthattuk – a két nemnél eltérően alakulnak.)
- A városi lakóhely kissé növeli ugyan a nyers migrációs potenciált, a migrációs tapasztalat és a migrációs burok – a városi lakosságra inkább jellemző tőkefajták – figyelembevételével azonban ez a hatása nem szignifikáns; a komoly tervekre a lakóhely településtípusa egyáltalán nincs hatással.

- A tanuló és a munkanélküli státus az alapmodellben növeli a migrációs potenciál mindkét típusát (hatásuk a komoly tervekre nagyobb), de a modell bővítésével az előbbit az emberi-pszichikai tőke változók hatása, az utóbbit a szubjektív anyagi helyzet és az elégedetlenség hatása fedi el.
- A nyers migrációs potenciált a rossz anyagi helyzet és a jómód egyaránt befolyásolja, de míg az anyagi kényszer a komoly tervek esélyét is növeli, a jómód inkább csak a „terveztetést” valószínűsíti. Ugyanakkor a teljes modellben azt látjuk, hogy legkevésbé a közepes anyagi helyzetben lévők (akik ugyan nem nélkülöznek, de nem is élnek gondok nélkül) gondolnak komolyan a migrációra.
- Az idegennyelv-ismeret és a jövőbe vetett bizalom a migrációs szándék nagyon erős ösztönzője, és mindkettő jelentős hatással van a komoly tervekre is.
- A kockázatvállaló attitűd és a roma származás azonban csak a nyers migrációs potenciált növeli, a komoly tervekre nincs hatásuk.
- Az elégedetlenség valóban a migrációs potenciál motorja: valamennyi modellben növeli a migrációs tervek előfordulási esélyét, ám erősebb a hatása a komoly tervekre.
- A migrációs burok elemei közül a külföldön élő közeli kapcsolatszemély hatása a legerősebb: jelentősen növeli nemcsak a nyers, de a tisztított migrációs potenciált is. A külföldön élő ismerős és a migrációt tervező közeli kapcsolatszemély csak az általános tervek előfordulását valószínűsíti.
- A korábbi migrációs tapasztalat és a migrációval kapcsolatos pozitív várakozások esetén a legnagyobb a tisztított migrációs potenciál esélye: akik már éltek és/vagy dolgoztak külföldön, illetve akik pozitív változásokat remélnek a migráció révén, nagy eséllyel komolyan tervezik a(z újabb) migrációt.

A többváltozós elemzésünk fontos eredménye, hogy a tisztított migrációs potenciált – az alapmodell változóira kontrollálva – a magasabb iskolai végzettség (különösen az egyetemi diploma és az érettségi) jelentősen növeli. Ez megerősíti azt a korábbi megállapításunkat, hogy a magas iskolázottság (a fiatal életkor és a nem házas családi állapot mellett) alapvető szelekciós tényező a magyarországi elvándorlásban (Blaskó – Gödri 2014). Ugyanakkor azt is láthattuk, hogy a képzetebbek esetében valójában az egyéb emberi és pszichikai tőke jellemzők növelik a komoly migrációs szándék esélyét (ezeket figyelembe véve a végzettség hatása eltűnt). Ezek az erőforrások ugyanúgy csökkentik a migráció költségét és kockázatát, mint a külföldön lévő kapcsolati tőke vagy a korábbi migrációs tapasztalat.

---

5. MIGRÁCIÓRA ÖSZTÖNZŐ EGYÉNI MOTIVÁCIÓK ÉS VISSZATARTÓ TÉNYEZŐK

5.1. A MIGRÁCIÓS SZÁNDÉK MOTIVÁCIÓI

Noha a migrációra készítő okok, körülmények a migrációt tervezők összetétele és bizonyos jellemzői (munkaerő-piaci, anyagi, jövedelmi helyzetük, lakáskörülményeik, életük különböző területeivel való elégedetlenségük, korábbi migrációs tapasztalataik stb.) alapján is felsejlenek, érdemes megvizsgálni a migrációra készülők által megnevezett egyéni motivációkat is. Ez az elvándorlás megfékezését, illetve a hazatérés ösztönzését célzó migrációs politikák szempontjából is fontos kérdés, ugyanakkor a migrációs folyamatok mozgatórugóinak megértését is segíti.

A migrációt – és főként az EU-n belüli munkavállalási célú elmozdulásokat – elsősorban a gazdasági, munkaerő-piaci (foglalkoztatottsági, jövedelmi), életszínvonalbeli különbségek ösztönzik. A migrációs döntések hátterében álló motivációk azonban összetettek, többnyire a kibocsátó ország taszító és a célország(ok) vonzó tényezői, valamint személyes (családi, magánéleti) okok keverednek bennük. A migrációs motivációk feltárása általában retrospektív módon, a befogadó országokban élő bevándorlók körében végzett vizsgálatokkal történik. Ez azonban a megvalósult migráció során végbement – és az adott célország szerinti – szelekciós torzítást is tartalmazza, ráadásul a migrációval kapcsolatos motivációk megítélése utólag (a migráció „sikeressége”, a körülmények változása stb. szerint) módosulhat. Ezért különösen fontos még a tervezés szakaszában lévők körében feltárni a migrációs szándék motivációit, hogy teljes képet kapjunk a migrációra ösztönző tényezőkről.

Vizsgálatunkban a migrációs szándék motivációinak feltárására zárt kérdésblokkot alkalmaztunk, amely tizennégy lehetséges tényezőt sorolt fel (valamint további négyet a tanulási célú migrációt tervezők számára), és mindegyiknél külön-külön meg lehetett jelölni, hogy milyen mértékben játszott szerepet a migrációs szándék létrejöttében.⁶⁸ Majd egy nyitott kérdés révén egyéb (a felsoroltak közt nem szereplő) motivációk megnevezésére

⁶⁸ A következő válaszlehetőségek szerepeltek: egyáltalán nem játszott szerepet, kis szerepet játszott, nagy szerepet játszott. Lásd a kérdőív 217. kérdését a *Mellékletben*.

---

is lehetőség volt. A vizsgált népességben a migrációt tervezők átlagosan hat, a komolyan tervezők pedig hét olyan fontos motivációt is említettek, amelyek nagy szerepet játszottak migrációs terveikben. A kisebb szerepet játszó motivációkat is figyelembe véve összességében átlagosan kilenc, illetve tíz motivációt neveztek meg. Mindez jól mutatja a motivációk komplexitását, és jelzi, hogy általában különböző okok és célok kombinációja vezet a migrációs szándék kialakulásához.

A válaszok alapján látható, hogy a migrációs szándék ösztönzői leginkább gazdasági jellegűek: a munkával, bérekkal, megélhetéssel kapcsolatos motivációk a migrációt tervezők 65–87%-ánál játszottak nagy szerepet, míg összességében 90% körüli arányban említették valamennyit (32. táblázat). A legfontosabb motivációt – mind a külföldi munkavállalást, mind a kivándorlást tervezők esetében – a magasabb külföldi bérek jelentették; de a jobb munkalehetőségek, illetve a jobb munkafeltételek és munkahelyi körülmények, valamint általában a jobb életkörülmények is sokak számára jelentettek fontos húzóerőt (ez utóbbiak főként a kivándorlást tervezők esetében játszottak nagyobb szerepet). Ezzel párhuzamosan azonban a taszító tényezők – az itthoni anyagi, megélhetési gondok, és sok esetben a (megfelelő) munkahely hiánya – is jelen voltak. A gazdasági jellegű motivációk, az anyagi kényszerek különösen az alacsonyabb végzettségűek körében voltak hangsúlyosak, de a külföldi magasabb bérek az érettségizetteket is átlag feletti mértékben motiválták (94%-uknál játszott nagy szerepet ez a tényező).

Mindezek mellett ugyanakkor a nyelvtanulás, illetve a szakmai előrelépés, a tapasztalatszerzés lehetősége is fontos – noha sok esetben csak másodlagos – ösztönző tényező volt. A nyelvtanulás lehetősége különösen a legfiatalabb (18–24 éves) korcsoport, illetve a tanulók számára volt fontos szempont: közel kétharmaduknál nagy mértékben hozzájárult a migrációs szándék kialakulásához. A szakmai előrelépés lehetősége pedig főként az egyetemi diplomásokat motiválta: 94%-uk említette, és 60%-uknál játszott nagy szerepet.⁶⁹

A migrációs burok (lásd erről a 4.5. alfejezetet) hatását mutatja, hogy a tervezők bő háromnegyedénél – saját megítélésük szerint – a „mások” külföldön szerzett jó tapasztalata is hozzájárult a migrációs terveik létrejöttéhez, sőt, egyharmaduk esetében nagy szerepet játszott benne. Továbbá a tervezők több mint fele úgy vélte, hogy a külföldön élő barátok megléte is befolyásolta. A partnerrel (házastárssal) rendelkezők 45%-ánál pedig a partner migrációs szándéka is szerepelt az ösztönző tényezők közt, ami megerősíti a migrációs tervek – korábbiakban már jelzett – mikrokörnyezeti (családi) beágyazottságát.

Az új kihívások keresése, a kalandvágy szintén sok esetben (57%) jelentett migrációra sarkalló motivációt, különösen a fiatalabbak és a magasabb végzettségűek számára (a 18–24 évesek 69%-a, a 25–29 évesek 65%-a, a tanulók 76%-a, a felsőfokú végzettségűek 72%-a említette), míg családi, magánéleti okok kevesebb mint 40%-uknál szerepeltek (mindkét kategória főként másodlagos okként jelent meg).

⁶⁹ Noha a szakmai előrelépés (karrier), a tapasztalatszerzés lehetősége a diplomások jelentős hányadánál ösztönözte a migrációs terveket, mindössze 53%-uk állította, hogy csak a végzettségének, szakképzettségének megfelelő munkát vállalna el külföldön (29%-uk egyéb munkát is, 12%-uk pedig bármit elvállalna, 6%-uk nem tervezett munkát vállalni). A „bármilyen munkát” elvállalók aránya az alacsonyabb végzettségű csoportokban ennél sokkal nagyobb: az érettségizetteknél 36%, a szakmunkás végzettségűeknél 41%, a legfeljebb nyolc általánost végzeteknél pedig 75%.

32. táblázat: A migrációt tervezők által megnevezett migrációs motivációk (%)

Mekkora szerepet játszanak abban, hogy Ön külföldre szeretne menni?	Összes tervező			Komolyan tervezők		
	nagy szerepet játszik	kis szerepet játszik	együtt	nagy szerepet játszik	kis szerepet játszik	együtt
Magasabb bérek (nagyobb fizetés) külföldön	86,5	7,1	93,6	90,6	4,3	94,9
Jobb munkalehetőségek külföldön	77,2	13,9	91,1	83,5	7,7	91,2
Anyagi, megélhetési gondok	76,8	15,7	92,5	82,0	12,7	94,7
Jobb életkörülmények (jobb, kellemesebb élet) külföldön	67,4	24,7	92,1	72,1	23,3	95,4
Jobb munkafeltételek, munkahelyi körülmények külföldön	64,6	24,4	89,0	74,3	17,6	91,9
Nyelvtanulás lehetősége	46,7	38,7	85,4	51,2	30,4	81,6
Szakmai előrelépés (karrier) lehetősége, tapasztalatszerzés	39,4	38,8	78,2	47,2	34,1	81,3
Itthon nem talál munkát	37,9	30,4	68,3	40,9	29,6	70,5
Mások jó tapasztalata	33,0	42,9	75,9	39,7	41,8	81,5
A partnere (házastársa) szeretne kimenni ^a	22,6	21,9	44,5	25,7	23,4	49,1
Új kihívások keresése, kalandvágy	20,8	36,3	57,1	22,1	35,7	57,8
Családi, magánéleti okok	15,6	22,9	38,5	21,3	23,5	44,8
Barátaim is külföldön élnek/dolgoznak/tanulnak	14,6	38,7	53,3	18,5	42,8	61,3
Politikai, ideológiai okok	4,1	7,1	11,2	5,3	10,1	15,4
<i>N</i>		<i>471</i>			<i>165</i>	

^a Ez az item csak a partnerrel vagy házastárral rendelkezőkre vonatkozott, ezért ebben a sorban az elemszám 309 az összes tervező, és 101 a komolyan tervezők esetében.

Politikai, ideológiai okokat a migrációs szándék hátterében összességében kevesen említettek (noha a közbeszédben ez gyakran felmerül): a tervezők egytizedénél jelentek meg, és mindössze 4%-uk tulajdonított ezeknek nagy szerepet. Hangsúlyosabb ez a motiváció az alacsony (legfeljebb 8 osztályos) és a magas (egyetemi) végzettségűeknél, mindkét csoport közel egyötöde (19%) említette, azonban csak az utóbbiak esetében volt elsődleges motiváció átlag feletti mértékben (8%). A kivándorlást tervezőknél szintén gyakoribbak voltak a politikai, ideológiai okok: 17%-uk említette, és 6%-uknál játszott nagy szerepet.⁷⁰

⁷⁰ A felsoroltakon kívül a migrációt tervezők 14%-a említett még egyéb okot, sok esetben azonban ezek konkrét megnevezése nélkül.

A motivációk hasonló mintázata rajzolódik ki a tisztított migrációs potenciál esetében is: a komoly terveket szintén főként gazdasági szempontok határozzák meg (közel azonos sorrendben, mint a nyers migrációs potenciál esetében), csak még hangsúlyosabban (32. táblázat). De nemcsak a munkával, bérekkel, megélhetéssel kapcsolatos okokat, hanem valamennyi felsorolt tényezőt nagyobb arányban neveztek meg fontos motivációként a komolyan tervezők, különösen a külföldi jobb munkafeltételeket, a szakmai előrelépés lehetőségét, valamint mások jó tapasztalatát. Ez utóbbi is arra utal, hogy a határozott, konkrét migrációs tervekkel rendelkezők sokkal inkább tájékozódtak a migrációs lehetőségekről (az előkészületek kapcsán kiderült, hogy 84%-uk már felvette a kapcsolatot külföldön élő, vagy korábban külföldön élt személyekkel), így mások tapasztalatai nagyobb hatással voltak a döntésükre.

A férfiak és a nők migrációs motivációit összehasonlítva megállapítható, hogy a külföldi jobb munkalehetőségek és magasabb bérek, valamint az itthoni anyagi, megélhetési gondok a férfiak számára nagyobb arányban (80–89%) jelentettek fő motivációt – noha a nők esetében is ezek voltak az elsődleges okok (73–84%). Ezzel szemben a nyelvtanulási motiváció, valamint a partner (házastárs) migrációs szándéka és a családi, magánéleti okok gyakrabban fordultak elő a nők, mint a férfiak körében. A különbségek ellenére a fontos szerepet játszó migrációs motivációk előfordulási sorrendjét összevetve a két nemnél közel azonos mintázatot látunk, tehát a migráció okainak genderspecifikus jellege napjainkra elhalványult. Bár a migrációt tervező nők közel 30%-ánál a partner (házastárs) migrációs szándéka (is) fontos szempont volt (szemben a férfiak 17%-ával), ennél jóval nagyobb arányban említették a gazdasági jellegű motivációkat. Ez a migrációs folyamatok korábbi évtizedekben lezajlott feminizációjának következménye, és jól tükrözi a női migráció mozgatórugóinak átalakulását, valamint a női szerepekben, illetve a nők munkaerő-piaci helyzetében végbement változásokat is.⁷¹

5.2. TANULÁSI CÉLÚ MIGRÁCIÓS TERVEK

A migrációra ösztönző tényezők között sajátos helyet foglal el a külföldi továbbtanulási lehetősége és az ehhez kapcsolódó motivációk köre. Magyarországon a kilencvenes években jelentek meg, majd a 2000-es években váltak szélesebb körben elérhetővé a fiatalok számára a külföldi oktatási intézményekben való továbbtanulási lehetőségek. A hallgatók egy része különféle szervezett mobilitási programok keretében jutott el külföldi intézményekbe, másik részük viszont egyéni úton, saját maga keresett intézményt, illetve képzési programot. Ezért a külföldön (is) tanulmányokat folytató magyar diákok pontos száma nem volt ismert.⁷² 2004-ben a 15–29 évesek 8000 fős országos reprezentatív mintáján végzett vizsgálat azt találta, hogy a korosztály 4,2%-a tanult külföldön (kétharmaduk felsőfokú tanulmányokat folytatott), és további 16,6%-uk tervezett külföldi tanulást (Tarnay 2005). Az EU-csatlakozással a magyar diákok számára is lehetővé vált, hogy bármelyik EU-tagországban szabadon tanulhassanak, így egyre jobban elterjedt a

⁷¹ A nők már nem csupán a férfiatól függő, gyakran „láthatatlan” szereplői, hanem önálló, aktív résztvevői a migrációs folyamatoknak (lásd erről: Grieco – Boyd 1998, Oishi 2002).

⁷² A kétezres évek első felében a magyar felsőoktatásban a külföldi tanulmányokat folytató hallgatók arányát mindössze 2% körülire becsülték (Tót 2005), de ez a ténylegesen külföldön tanulóknak csupán egy részét jelentette.

külföldi továbbtanulás gyakorlata a fiatalok körében. A Tempus ösztöndíjjal kiutazók száma például a 2005/2006-os tanévben az 1998. évi közel háromszorosa volt (L. Rédei 2009), de teljes képzési programokra is egyre többen jelentkeztek, és szereztek külföldi diplomát. A folyamat napjainkban is töretlenül zajlik, egy nemrég megjelent tanulmány szerint például 2012–2013-ban jelentősen nőtt az Egyesült Királyság felsőfokú oktatási intézményeibe jelentkező magyarok száma (Moreh 2014).

Vizsgálatunkban a megkérdezett 18–40 évesek mindössze 4,5%-a fogalmazott meg rövidebb (pár hónapos) vagy hosszabb (több éves) tanulási célú migrációs tervet.⁷³ Ehhez nyilvánvalóan az is hozzájárult, hogy a 18 év felettieket lefedő mintába csak kis számban kerülhettek bele azok a még középiskolás, vagy a középiskolát nemrég befejező fiatalok, akik körében a külföldi továbbtanulási tervek leginkább előfordulnak. A 18–24 évesek közt már jelentősebb arányban (14%) találtunk külföldi tanulást (is) tervezőket, a 24 év felettiek közt azonban elenyésző arányban, 34 év felett pedig egyáltalán nem fordult elő. Hasonló eredményeket mutat a 15–29 éves korosztályt vizsgáló *Magyar Ifjúság 2012* kutatás is, mely szerint a korosztály 10%-a foglalkozott a külföldön való tanulás lehetőségével, és különösen a 15–19 évesek körében volt ez jellemző (14%) az életkori sajátosságból adódóan (Kutatópont 2012).⁷⁴ Az *Életünk fordulópontjai* kutatás eredményei szintén közel hasonló nagyságrendű tanulási célú migrációt becsültek: eszerint 2012/2013 fordulóján a magyarországi állandó lakóhellyel rendelkező 18–49 éves magyar állampolgárok 7,4%-a tartózkodott külföldön, közel 5%-uk tanulás, további 1%-uk pedig tanulás és munkavállalás céljából⁷⁵ (Kapitány – Rohr 2014).

Saját vizsgálatunk alapján különösen magas arányban fordultak elő a tanulási célú migrációs tervek a tanulók körében (24%), valamint az átlagosnál nagyobb arányban a közép-magyarországi régióban élők körében is (9%); továbbá kétszer gyakoribbak voltak a nőknél (6%), mint a férfiaknál (3%). A rövidebb (pár hónapos) külföldi tanulást tervezők elsődleges célországa leginkább Nagy-Britannia (33%), Ausztria (27%) és Németország (16%). A több éves külföldi tanulási tervek esetében viszont már nagyobb az egyéb célországok súlya: mindössze 57%-uk említette a három fő célország valamelyikét, míg 15%-uk Európán kívüli országot jelölt meg.

A külföldi tanulást tervezők közel fele (47%) főiskolai vagy egyetemi szintű tanulmányokat kívánt folytatni, egyötödük (22%) egyetem utáni képzésben, míg 31%-uk szakképzésben szeretett volna részt venni. Legnagyobb arányban azonban a nyelvtanulást említették: mintegy háromnegyedük tervezte, hogy valamilyen képzés vagy tanfolyam keretében nyelvet (is) fog tanulni. Összességében a külföldi tanulást tervezők több mint egyötöde állította, hogy már tájékozódott arról, milyen feltételekkel lehet külföldön tanulni, és közel háromnegyedük külföldi tanulási, képzési lehetőségeket is nézegetett. Ennél azonban jóval kevesebben (16%) voltak azok, akik már jelentkeztek is külföldi oktatási intézménybe.

⁷³ E csoport kétharmada a tanulás mellett munkavállalást is tervezett külföldön.

⁷⁴ Az 1990-es évek közepén – noha a külföldi tanulási lehetőségek még kevésbé voltak elterjedtek – a 15–20 év közötti magyar fiatalok 32%-a gondolt külföldi továbbtanulásra úgy, hogy a célországról is volt elképzelése (Diósi 1999). Konkrét tervekre ez a kutatás nem kérdezett rá, de feltehetően ezek aránya jóval kisebb lehetett.

⁷⁵ A külföldön tartózkodó személyek 89%-a esetében sikerült információt gyűjteni a migráció céljáról.

A tanulmányi célú migráció motivációi⁷⁶ közt első helyen a nyelvtanulás lehetősége szerepelt: a külföldi tanulást tervezők 95%-a említette (84%-uk esetében nagy szerepet játszott). Ezt követően a külföldi jobb képzési, tanulási lehetőségek (92%), majd a szakmai előrelépés, karrier lehetősége (87%) jelent meg. A migrációt tervezőkre általánosan jellemző gazdasági jellegű motivációk (a külföldi magasabb bérek, jobb életkörülmények, jobb munkalehetőségek és munkafeltételek) a tanulmányi célú migrációs szándék esetén is fontos ösztönzőt jelentettek (75–80%-uk említette). Ettől csak kevéssel maradt el az aránya, akik az értékesebbnek vélt külföldi diploma (74%), illetve a külföldi tandíj alacsonyabb összege, esetleg hiánya (72%) miatt készültek külföldön továbbtanulni; az itthoni „röghöz kötés” elkerülése azonban csak a külföldi tanulást tervezők mintegy felét motiválta.

Optimizmusra adhat okot, hogy a tanulmányi célú migrációt tervezők alapvetően nem végleg kívánják elhagyni az országot: mintegy kétharmaduk (68%) állította, hogy a tanulmányai befejezése után mindenképpen vissza szeretne térni Magyarországra, további 27%-uk pedig csak bizonyos feltételek esetén térne vissza, és mindössze 5%-uk tervezte, hogy nem fog hazatérni.

5.3. AZ ITTHON TARTÓ TÉNYEZŐK

A leggyakoribb migrációs motivációk – mint a külföldi magasabb bérek, jobb munkalehetőségek, jobb életkörülmények – feltehetően sok ember számára jelentenek vonzó alternatívát, ennek ellenére többségük mégsem tervez migrációt.⁷⁷ Ennek az az oka, hogy – még ha fel is merül a migráció gondolata – a migrációra ösztönző tényezők mellett számos olyan visszatartó tényező is megjelenik, amely akár a migrációs hajlandóság ellenére is gátolja a migrációs szándék létrejöttét. Az akadályok – különösen napjainkban az EU-n belüli szabad mozgás és munkavállalás feltételei között – elsősorban a kulturális, nyelvi különbségekből, valamint a gyakorlati nehézségekből adódnak. A nyelvi korlátok mellett főként a munka- és lakástalálás nehézségei, az eltérő szabályozási rendszerek ismeretének hiánya, az idegen környezet miatti bizonytalanság, valamint a migráció anyagi költségei jelenthetnek akadályt. Továbbá a migrációs szándék kialakulását gyakran a családi kötések is akadályozzák – mint azt már jóval korábban is megfigyelték (Mincer 1978) –, valamint az egyéb személyes kapcsolatokhoz, a lakókörnyezethez való ragaszkodás, illetve a megszokott élet feladásától való félelem. Mindezek „ elvesztése”, valamint az idegen környezethez, a más nyelvi és kulturális közeghez való alkalmazkodás jelentik a migráció közvetett (részben pszichológiai) költségeit, míg az utazással, az új helyen való hosszabb-rövidebb időre való letelepedéssel, az ügyintézésrel járó anyagi kiadások a közvetlen, kézzelfogható költségeket.

⁷⁶ A külföldi tanulást (is) tervezők esetében a motivációkat vizsgáló zárt kérdésblokk – mint említettük – négy tényezővel még kiegészült, lásd a kérdőív 217. kérdését a *Mellékletben*.

⁷⁷ Természetesen vannak, akik el sem tudják képzelni máshol az életüket, jól érzik magukat az itthoni környezetükben, és fel sem merül bennük a migráció gondolata, tehát a külföldi jobb lehetőségek nem is jelennek meg alternatívaként. Mások esetében viszont azért nem merül fel a migráció gondolata, mert – erőforrások hiányában – távolinak, elérhetetlennek érzik a külföldi lehetőségeket, megvalósíthatatlannak a migrációt.

33. táblázat: A migrációt nem tervezők által megnevezett visszatartó tényezők

Mennyire tartja vissza attól, hogy hosszabb-rövidebb időre elhagyja az országot?	Teljes mértékben vagy nagyon (4–5)	Egyáltalán vagy kevésbé (1–2)	Átlag
Ragaszkodik a családjához	86,8	6,4	4,4
Ragaszkodik a barátaihoz	63,7	11,3	3,8
Nem akarja feladni itthoni életét, munkáját	63,5	17,3	3,7
Ragaszkodik Magyarországhoz	59,1	16,9	3,6
Ragaszkodik a lakókörnyezetéhez	56,8	18,0	3,6
Fél a bizonytalanságtól, az idegen környezettől	57,8	23,7	3,5
Családi körülményei nem teszik lehetővé	55,1	24,0	3,5
Nincs anyagi lehetősége rá	48,6	28,0	3,4
Nem ismer senkit külföldön, aki esetleg segíthetne	51,0	31,8	3,3
Nem beszél elég jól idegen nyelven	47,7	35,7	3,2
Tart attól, hogy mint idegent lenézik, nem becsülik meg	44,6	31,5	3,1
Túláságosan sok ügyintézésel jár	36,6	40,5	2,9
Nincs megfelelő szaktudása, végzettsége	34,8	43,5	2,8
Nem tudja, hogyan fogjon hozzá	23,6	51,6	2,5
Más terveik vannak a közeli jövőre, amelyek visszatartják	26,6	60,6	2,3
Nem megfelelő az egészségi állapota	10,5	80,6	1,7
<i>N</i>		395	

Megjegyzés: Valamennyi tényezőt 1-től (egyáltalán nem tartja vissza) 5-ig (teljes mértékben visszatartja) terjedő skálán lehetett értékelni. A táblázatban az átlag alapján felállított sorrendben szerepelnek.

A vizsgált 18–40 éves népesség kétharmada semmilyen migrációs tervet nem említett. A migrációt nem tervezők nagyobb része (57%-a) azt állította, hogy soha nem merült fel benne a migráció gondolata, 43%-uk viszont „gondolt ugyan rá, de bizonyos dolgok visszatartják”. Ennek ellenére az előbbi csoport 9%-a hajlandóságot mutatott rövid távú (legfeljebb egy éves), és 3,5%-a hosszú távú (akár többéves) migrációra. 88%-uk azonban úgy vélte, hogy „csak Magyarországon tudja elképzelni az életét” – még akkor is, ha lehetősége adódna, hogy külföldön dolgozzon vagy tanuljon. Azok körében, akiknél korábban már felmerült a migráció gondolata, mind a rövid, mind a hosszú távú migrációra való hajlandóság nagyobb volt (32%, illetve 22%), és csupán 46%-uk állította, hogy csak itthon tudja elképzelni az életét.

A visszatartó tényezőket csak azok esetében vizsgáltuk, akik ugyan nem terveztek – semmilyen típusú – migrációt, de arról számoltak be, hogy korábban már felmerült bennük ennek gondolata.⁷⁸ Jól látható (33. táblázat), hogy a legerősebb itthon tartó tényezőt a családhoz való ragaszkodás jelentette (87%), de szintén jelentős volt a barátokhoz, a megszokott élethez, munkához, valamint magához az országhoz, illetve

⁷⁸ Lásd a kérdőív 226. és 227. kérdését a *Mellékletben*.

---

a közvetlen lakókörnyezethez való ragaszkodás említése is (57–64%). A más országba való költözéssel járó bizonytalanságtól, illetve az idegen környezettől való félelem szintén fontos visszatartó erő volt (58%), és sokak számára a családi körülményeik (55%), illetve a különböző erőforrások (az anyagi tőke, a kapcsolati tőke, a nyelvtudás) hiánya jelentett akadályt (48–51%). A bürokratikus akadályokat („túlságosan sok ügyintézés”), az információhiányt („nem tudja, hogyan fogjon hozzá”), a megfelelő szaktudás hiányát, vagy az egyéb (a migrációval nem összeegyeztethető) jövőbeli terveket már csak minden harmadik-negyedik megkérdezett említette, míg a nem megfelelő egészségi állapotát mindössze egytizedük.

Az itthon tartó tényezők az alapvető szociodemográfiai jellemzők szerint eltérőek. A nők számára a felsoroltak többsége nagyobb arányban jelentett visszatartó erőt, mint a férfiak számára, de különösen a bizonytalanságtól, az idegen környezettől való félelem, a családi körülményeik, az anyagi lehetőségek és a megfelelő szaktudás hiánya, valamint a várható sok ügyintézés voltak azok a tényezők, amelyek nagyobb arányban gátolták a migrációs szándék kialakulását a nőknél, mint a férfiaknál. Életkor szerint viszonylag kevés szignifikáns eltérés mutatkozott: a 18–24 évesek az anyagi lehetőség és a megfelelő szakképzettség hiányát említették az átlagnál nagyobb arányban, míg az itthoni életükhöz, munkájukhoz való ragaszkodás főként a 35–40 év közöttieket tartotta vissza a migrációtól. Iskolai végzettség szerint azonban jól kivehetőek az eltérések. A különböző erőforrások – a nyelvtudás, az anyagi és a kapcsolati tőke, valamint a megfelelő végzettség – hiánya (73–86%), továbbá a bizonytalanságtól való félelem (70%) és a gyakorlati nehézségek (túl sok ügyintézés, információhiány) (51–56%) leginkább az alacsonyabb végzettségűek számára jelentettek akadályt. E csoporton belül az egészségi állapotuk miatti aggodalmat is az átlagnál kétszer nagyobb arányban említették (22%). Ezzel szemben a megszokott életükhöz, munkájukhoz való ragaszkodás főként a felsőfokú végzettségűeket tartotta vissza (78%) a migrációtól.

Összességében megállapítható, hogy míg a migráció ösztönzői elsősorban gazdasági jellegű – munkával, béreikkel, megélhetéssel kapcsolatos – motivációk, addig az itthon maradást inkább érzelmi jellegű tényezők (a családhoz, barátokhoz, megszokott élethez, környezethez való ragaszkodás) motiválják. Sokak számára ezek elvesztése jelenti az esetleges migráció azon várható költségeit, amelyek a lehetséges (anyagi) nyereség ellenére sem teszik a migrációt vonzó alternatívává.

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányunkban a migrációs potenciál mértékét, célországait, társadalmi bázisát, valamint a migrációs szándékok meghatározó tényezőit és egyéni motivációit vizsgáltuk a magyarországi 18 és 40 év közötti népesség körében. Elemzésünk a migrációs döntések hátterének, mozgatórugóinak feltárása mellett arra keresett választ, hogy vannak-e eltérések a migrációs potenciál egyes típusait – egyfelől a különböző időtávú migrációs terveket, másfelől a nyers és a tisztított migrációs potenciált – befolyásoló tényezők között.

Az eredmények rávilágítanak arra, hogy miközben 2013-ban minden harmadik 18–40 éves tervezett hosszabb-rövidebb idejű külföldi tartózkodást vagy végleges külföldi letelepedést, határozott, konkrét tervekkel alig több mint egytizedük rendelkezett. A különböző szűrőkérdésekkel tisztított migrációs potenciál tehát a nyers migrációs potenciál mindössze 35%-át tette ki. A teljes népesség adott korcsoportjára vetítve ez mintegy 370 ezer főt jelent, akikről feltételezhető, hogy migrációs terveiket jó eséllyel megvalósítják. A tervek zöme azonban rövidebb (pár hetes/hónapos) vagy hosszabb (néhány éves) külföldi tartózkodásra irányult, végleges kivándorlásra viszonylag kevesen készültek (a tervezők kevesebb mint egyötöde, a komolyan tervezők közel egynegyede). Ez arra utal, hogy a kivándorlás, mint a migráció nagyobb költségekkel és kockázattal járó formája sokak számára, akiket egyébként a külföldi lehetőségek vonzanak, nem jelent reális alternatívát, vagy legalábbis a tervezés szakaszában még nem.

A migrációs tervekben – összhangban a valós migrációs trendekkel – a két hagyományos célország (Németország és Ausztria), valamint a kétezres évek közepétől előtérbe kerülő „új” célország (Nagy-Britannia) dominanciája egyértelműen megmutatkozik. Az ideiglenes, főként munkavállalási célú terveknél azonban mindhárom célország – de különösen Ausztria – nagyobb súllyal jelenik meg (jelezve a közelség és a nyelv szerepét a célország-választásban), mint a kivándorlási terveknél. Ez utóbbiak esetében a célországok nagyobb diverzifikációja és a más – főként mediterrán és észak-amerikai – célterületek nagyobb súlya figyelhető meg. A nyers és a tisztított migrációs potenciál iránya a fő trendeket tekintve közel azonos.

A migrációs potenciál volumene és célországai mellett fontos kérdés – különösen a migráció várható társadalmi, gazdasági hatásait tekintve – a migrációt tervezők szelekciója is, ami

---

valójában a kínálati oldal összetételét mutatja. A vizsgált népességben a migrációs potenciál társadalmi bázisa a rövid és a hosszú távú migrációt tekintve lényegében azonos, ami a kétféle időtávú tervek közötti nagy átfedésből is adódik (a tervezők 70%-a mind rövid, mind hosszú távú migrációs tervet említett). A hosszabb-rövidebb idejű külföldi tartózkodást tervező potenciális migráns leginkább 25 év alatti, egyedülálló (nőtlen/hajadon vagy elvált), szülői háztartásban él, nincs gyermeke, még tanuló vagy munkanélküli (amennyiben mégis dolgozik, többnyire szakmunkás vagy betanított és segédmunkás). Az anyagi, vagyoni helyzet és az emberi, pszichikai erőforrások alapján két ellentétes tendencia rajzolódik ki. Egyfelől az ideiglenes migrációt tervezők aránya azok esetében nagyobb, akik rossz anyagi körülmények között élnek, hitel-törlesztési nehézségeik vannak, anyagi helyzetük romlását érzékelték az elmúlt években, illetve annak jelentős jövőbeli romlására számítanak, és életük számos területével elégedetlenek. A rövid távú migrációs szándék a roma származásúak körében is átlag feletti. Másfelől viszont a jómód, az idegennyelv-ismeret, a nagyon jó egészségi állapot és a kockázatvállaló attitűd is együtt jár mind a rövid, mind a hosszú távú migrációs tervek gyakoribb előfordulásával.

A kivándorlási tervek a felsorolt csoportok közül leginkább az elváltak, a munkanélküliek, a rossz anyagi helyzetben lévők (nélkülözések között élők, anyagi helyzetük romlását érzékelők, illetve annak jövőbeli romlására számítók), illetve az elégedetlenek körében fordultak elő. A legfiatalabbak (18–24 évesek), a tanulók, a gyermektelenek csak ideiglenes külföldi tartózkodást terveznek az átlagosnál nagyobb arányban, az ország végleges elhagyását nem. Az idegennyelv-ismeret és a kockázatvállaló attitűd viszont a kivándorlási szándék gyakoriságát is növeli, és hasonló összefüggés figyelhető meg nemcsak a nagyon jó, hanem a rossz (illetve kevésbé jó) egészségi állapot esetén is.

A vizsgált népességben a nem és az iskolai végzettség szerint – amennyiben a tanulókat külön csoportként kezeljük – sem az ideiglenes migráció, sem a kivándorlás tervezése nem mutat lényeges eltéréseket (mindössze a főiskolai végzettségűek körében figyelhető meg a migrációs tervek jóval átlag alatti előfordulása). Azonban az a tény, hogy a tanulók zöme érettségivel rendelkezett, tehát felsőfokú tanulmányait folytatta a vizsgálat idején, mégis arra hívja fel a figyelmet, hogy a rövid és a hosszú távú migrációt valójában a későbbi diplomások tervezik kiugróan magas arányban.

A kivándorlási szándék összességében kevesebb társadalmi-demográfiai jellemzővel mutat szignifikáns kapcsolatot, mint a rövid vagy a hosszú távú külföldi tartózkodásra (többnyire munkavállalásra) irányuló szándék. Ez alapján, valamint a rövid és a hosszú távú migrációs potenciál társadalmi bázisának azonosságát is figyelembe véve arra következtethetünk, hogy a migráció ideiglenes és végleges formáját érdemes elkülönítve vizsgálni. Ugyanakkor a migrációs formák sokfélesége és képlékenysége, az ideiglenes és a végleges migráció közti határvonal elmosódása mégis megkérdőjelezi ennek a megközelítésnek a fontosságát. Egyfelől a végleges külföldi letelepedésre irányuló szándék a külföldi tartózkodás során – az újonnan szerzett tapasztalatok fényében, vagy a körülmények, az egyéni preferenciák, a személyes élethelyzetek változásával – átalakulhat, és a „kivándorlást” is követheti visszatérés. Másfelől az ideiglenes migrációs tervek, különösen a hosszú távú, többéves külföldi tartózkodás esetén⁷⁹ – a külföldi

⁷⁹ Vizsgálatunkban kizárólag rövid távú (pár hetes vagy hónapos) külföldi tartózkodást a potenciális migránsok viszonylag kis hányada (12,5%-a) fogalmazott meg. A többieknél a hosszabb távú vagy a végleges migráció (vagy ezek különböző kombinációja) is szerepelt a tervekben.

életvitel megszilárdulásával, az ottani kötődések kialakulásával és megerősödésével – könnyen vezethetnek végleges külföldön maradáshoz.

Mivel a migrációs tervek viszonylag kis hányada vonatkozott kivándorlásra (is), a kombinált – a különböző időtávú terveket önmagukban vagy valamilyen kombinációban tartalmazó – nyers migrációs potenciál azokban a csoportokban volt magas, amelyekben a rövid és a hosszú távú migrációs tervek is gyakoribbak voltak. Eredményeink is megerősítik tehát, hogy a migrációs szándékot összességében – függetlenül annak céljától vagy időtávjától – egyfelől a kényszerek, másfelől a lehetőségek alakítják (lásd: Sik – Szeitl 2016, Sik – Örkény 2003, Sik – Simonovits 2002).

Változik-e ez a kép, ha a migrációs döntéshozás folyamatjellegét szem előtt tartva „tisztítjuk” a migrációs potenciált, és csak a határozott, konkrét tervekkel rendelkezőket vesszük figyelembe? Feltételezésünk szerint a tisztított – a bizonytalan terveket, „álmokat” nem tartalmazó – migrációs potenciál társadalmi bázisa a várható migráció összetételét pontosabban jelzi, így ennek feltárása a tényleges migrációs folyamatok mikroszintű mozgatórugóinak megismeréséhez is közelebb visz. Ezért különböző szűrőkérdések alkalmazásával a migrációt tervezők sokaságából elkülönítettük azokat, akik nemcsak fontolgatták a migrációt, hanem határozott, konkrét tervekkel rendelkeztek annak megvalósításáról, esetleg már meg is tették az első lépéseket. Az ily módon tisztított migrációs potenciál többnyire azokban a társadalmi, demográfiai csoportokban volt átlag feletti, amelyekben a nyers migrációs potenciál is kiemelkedő volt, azonban néhány kivétel is akadt.⁸⁰

Összességében a migrációt komolyan tervezők aránya azokban a csoportokban volt a legmagasabb, amelyekben a változtatás, az „új élet” kezdésének kényszere – a jelenlegi élethelyzetből, körülményekből fakadóan – nagy volt (elváltak, rossz anyagi körülmények között élők, lakáshitel-törlesztés nehézségeivel küszködők, munkanélküliek, életük számos területével elégedetlenek). Ugyanakkor azokban a csoportokban is átlag feletti volt, amelyek a migráció sikerét valószínűsítő erőforrásokkal rendelkeztek (idegen nyelvet beszélők, nagyon jó egészségi állapotúak, egyetemi végzettségűek vagy érettségizettek, szakmunkásként dolgozók, fiatalok, önbizalommal, optimizmussal, kockázatvállaló attitűddel jellemezhetőek), illetve amelyeknek kevesebb kötöttségük volt (nőtlenek/hajadonok, szülői háztartásban élők, gyermektelenek).

Noha a nyers és a tisztított migrációs potenciál társadalmi bázisa nagyfokú hasonlóságot mutat, a többváltozós modellek alapján – amelyek lehetővé teszik az egyes tényezők önálló hatásának bemutatását – az eltérések is kirajzolódnak. A legfiatalabb (18–24 éves) korcsoportban csak a nyers migrációs potenciál (és azon belül csak az ideiglenes migrációs tervek előfordulásának) esélye volt nagyobb, a tisztított migrációs potenciálé nem. Az iskolai végzettség viszont éppen az utóbbi esetében jelentett alapvető szelektív tényezőt: a magasabb végzettség, és főként az egyetemi diploma megléte jelentősen növelte a komoly migrációs szándék előfordulási esélyét. A nőtlen/hajadon és különösen az elvált családi állapot, valamint a tanuló és a munkanélküli státus hatása – noha a nyers migrációs potenciál esetében is megfigyelhető – szintén sokkal hangsúlyosabb volt a tisztított mutató esetében.

⁸⁰ Az egyetemi végzettségűek vagy a Budapesten élők migrációs potenciálja átlagos volt, illetve attól kissé elmaradt, a komolyan tervezők viszont kissé átlag feletti arányban jelentek meg ezekben a csoportokban.

Az egyetemi végzettségűek, valamint a zömében felsőfokú tanulmányaikat folytató tanulók körében a komoly migrációs tervek előfordulásának kiugróan magas esélye a diplomások elvándorlásának nagyobb valószínűségét jelzi, ami alátámasztja a tényleges elvándorlási folyamatok szelekciós mechanizmusában is kimutatott ún. agyelszívás jelenségét (Blaskó – Gödri 2014).

Az idegennyelv-ismeret, az optimizmus (ajövőbe vetett bizalom), valamint az elégedetlenség a migrációs szándék nagyon erős ösztönzői, és mindhárom tényező jelentős mértékben meghatározza a tisztított migrációs potenciált is. A rossz anyagi helyzet szintén növeli a komoly migrációs szándék előfordulásnak esélyét, a jómód, a kockázatvállaló attitűd és a roma származás azonban csak a nyers migrációs potenciált növeli, a komoly tervekre nincs hatással. A migrációs burok és a korábbi migrációs tapasztalat kiemelkedő szerepét is megerősítették eredményeink. Ha valakinek a kapcsolathálózatában van külföldön élő közeli kapcsolatszemély (családtag, rokon, barát), vagy ő maga élt és/vagy dolgozott korábban külföldön, az számottevően növeli a komoly migrációs szándék előfordulásának esélyét. A külföldön élő ismerős, illetve a migrációt tervező közeli kapcsolatszemély hatása kisebb, és csak a nyers migrációs potenciált növeli.

A migrációval kapcsolatos várakozások, azaz a migráció várható előnyeinek és hátrányainak a megítélése szintén szoros összefüggést mutat a migrációs szándékkal. A migrációt tervezők leginkább az anyagi helyzetük és munkahelyi kilátásaik javulását várták, de jelentős arányban fogalmaztak meg pozitív várakozásokat az időskori biztonság, az étellel való elégedettség, valamint a nagyobb szabadság kapcsán is. Ugyanakkor a szülőikkel, a családdal és a barátokkal való személyes kapcsolatok meglazulása sokak számára a migráció „árát” jelentette. A pozitív várakozások túlsúlya kiugróan magas – még a migrációs buroknál és a korábbi migrációs tapasztalatnál is jelentősebb – mértékben növelte mind az általános, mind a komoly migrációs tervek előfordulásának esélyét.

A migrációs szándékok gazdasági mozgatórugóira nemcsak a migrációt tervezők összetétele és migrációs várakozásai, hanem az egyéni motivációk is rávilágítanak. A migrációt tervezők elsősorban munkával, bérekkel, megélhetéssel kapcsolatos motivációkat fogalmaztak meg, és különösen hangsúlyosak voltak ezek az ösztönzők a komolyan tervezők esetében. A különböző társadalmi csoportokban azonban a motivációk eltérő mintázata rajzolódik ki: a 25 év alattiak, illetve a tanulók számára a nyelvtanulás, a egyetemi végzettségűek számára a szakmai előrelépés lehetősége is kiemelkedő szempont volt. Bár a gazdasági jellegű motivációk nagyobb arányban fordultak elő a férfiaknál, összességében a migráció okainak gender-specifikus jellege napjainkra elhalványult.

Az elvándorlás mérete és összetétele a hazai népesség létszámát és korösszetételét – és ezáltal a demográfiai folyamatok jövőbeli alakulását –, valamint a munkaerő iskolai végzettség és szakképzettség szerinti összetételét is befolyásolja. A hosszú távú népesedési, gazdasági és társadalmi hatásokat azonban nagymértékben meghatározza a migráció időtartama, illetve a visszatérések alakulása. Ha az elvándorlást, illetve a külföldi munkavállalást visszatérés követi, a negatív demográfiai következmények mérséklődnek, és amennyiben a visszatérők itthoni munkaerő-piaci beilleszkedése sikeres, a külföldön szerzett tudásukat, képességeiket, tapasztalataikat kamatoztatni tudják, hosszú távon pozitív gazdasági hatásokra is számítani lehet.

HIVATKOZÁSOK

- Ajzen, Icek (1991): The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179–211.
- Ajzen, Icek (2005): Explaining intentions and behavior. In *Attitudes, Personality and Behavior (Second Edition)*. Milton-Keynes – Open University Press, England, 117–141.
- Ajzen, Icek – Fishbein, Martin (1980): *Understanding Attitudes and Predicting Social Behaviour*. Prentice Hall, New York.
- Bauer, Thomas – Zimmermann, Klaus (1999): *Assessment of possible migration pressure and its labour market impact following EU enlargement to Central and Eastern Europe*. IZA Research Report No. 3. IZA, Bonn.
- Berencsi Zsuzsa (1995): Az elvándorlási szándékok Magyarországon 1994-ben. *Szociológiai Szemle*, 1995(2), 99–106.
- Bernát Anikó (2006): A kapcsolathálózat jelentősége a migrációban – etnikai metszetben. In Némédi Dénes – Somlai Péter – Szabari Vera – Szikra Dorottya (szerk.): *Kötő-jelek 2005*. ELTE Szociológia Doktori Iskola Évkönyve 2005. ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola, Budapest, 123–146.
- Blaskó Zsuzsa – Gödri Irén (2014): Kivándorlás Magyarországról: szelekció és célország-választás az „új migránsok” körében. *Demográfia*, 57(4), 271–307.
- Brym, Robert (1993): Csehszlovákia, Magyarország, Litvánia, Lengyelország és Oroszország emigrációs potenciálja. In Sik Endre (szerk.): *Útkeresők*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 9–17.
- Dávid Beáta (2012): *A romák migrációs potenciálja és a kapcsolathálózat jelentősége a roma migrációban*. [Kutatási gyűjtemény]
- De Jong, Gordon F. (2000): Expectations, gender and norms in migration decision-making. *Population Studies*, 54(3), 307–319.
- De Jong, Gordon F. – Root, Brenda Davis – Gardner, Robert W. – Fawcett, James T. – Abad, Ricardo G. (1985): Migration Intentions and Behavior: Decision Making in a Rural Philippine Province. *Population and Environment*, 8(1/2), 41–62.
- Diósi Pál (1999): A magyar fiatalok külföldi tanulási és munkavállalási szándékai. In Laky Teréz (szerk.): *A munkaerő migrációja és az Európai Unió*. Európai Tükör Műhelytanulmányok 61, Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportja, Budapest, 143–150.

- Dustmann, Christian – Casanova, Maria – Fertig, Michael – Preston, Ian – Schmidt, Christoph M. (2003): *The impact of EU enlargement on migration flows*. Home Office Online Report 25/03. Research Development and Statistics Directorate, Home Office, London, UK.
- Fassmann, Heinz – Hintermann, Christiane (1998): Potential East-West Migration. Demographic Structure, Motives and Intentions. *Czech Sociological Review*, 6(1), 59–72.
- Fawcett, James T. (1985): Migration psychology: new behavioral models. *Population and Environment*, 8(1/2), 5–14.
- Feleky Gábor Attila (2014): A fiatalok harmada tervez külföldre menni. *Tárkitekintő*, 2014. április.
- Forray R. Katalin (2013): Cigányok, romák kivándorlása és hazatérése. MIGeneRÁCIÓ Konferencia – Balatonszárszó, 2013. augusztus 8–11.
- Fouarge, Didier – Ester, Peter (2008): How willing are Europeans to migrate? A comparison of migration intentions in Western and Eastern Europe. In Ester, Peter – Muffels, Ruud – Schippers, Joop – Wilthagen, Ton (eds.): *Innovating European Labour Markets: Dynamics and Perspectives*. Edward Elgar Publishing, 49–71.
- Fouarge, Didier – Ester, Peter (2009): Understanding migration decisions in Eastern and Western Europe: perceived costs and benefits of mobility. In Fassmann, Heinz – Haller, Max (eds.) *Migration and mobility: trends, patterns and control*. Edward Elgar Publishing, 51–72.
- Gardner, Robert W. – De Jong, Gordon F. – Arnold, Fred – Cariño, Benjamin V. (1985): The best-laid schemes: an analysis of discrepancies between migration intentions and behaviour. *Population and Environment*, 8(1/2), 63–77.
- Gödrí Irén (2015): Nemzetközi vándorlás. In Monostori Judit. – Öri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 187–211.
- Gödrí Irén – Feleky Gábor Attila (2013): Migrációs tervek megvalósulása egy követéses vizsgálat tükrében. Az előzetes migrációs szándék, a várakozások és a külső elvárások szerepe. *Demográfia*, 56(4), 281–332.
- Gödrí Irén – Kiss Tamás (2009): Migrációs hajlandóság, tervek és attitűdök az erdélyi magyarok körében. In Spéder Zsolt (szerk.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. KSH NKI Kutatási Jelentések 86. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 183–215.
- Gödrí Irén – Soltész, Béla – Bodacz-Nagy, Boróka (2014): *Immigration or emigration country? Migration trends and their socio-economic background in Hungary: A longer-term historical perspective*. Working Papers on Population, Family and Welfare No. 19. Hungarian Demographic Research Institute, Budapest.
- Granovetter, Mark (1982): The Strength of Weak Ties. A Network Theory Revisited. In Marsden, Peter – Lin, Nan (eds.): *Social Structure and Network Analysis*. Sage Publications, Beverly Hills, 105–130.
- Grieco, Elisabeth M. – Boyd, Monica (1998): *Women and migration: incorporating gender into international migration theory*. Center for the Study of Population, Florida State University, Working Paper.
- Hablicsek László – Tóth Pál Péter (2001): Migrációs potenciál a mai Magyarországon – tovább-számítások és becslések. *Európai Tükör*. Műhelytanulmányok 80. Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportja, Budapest, 23–45.
- Haug, Sonja (2008): Migration networks and migration decision-making. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(4), 585–605.

- Hárs Ágnes (2012): Munkapiaci válságok, változások, válaszok. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2012*. TÁRKI, Budapest, 159–189.
- Hárs Ágnes (2016): Elvándorlás, bevándorlás és a magyar munkaerőpiac. Jelenségek, hatások, lehetőségek. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2016*. TÁRKI, Budapest, 243–262.
- Hárs Ágnes – Palócz Éva (2001): *A foglalkoztatás, bérszínvonal és migrációs előrejelzések az EU-csatlakozás tükrében*. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet.
- Hárs Ágnes – Simon Dávid (2016): Munkaerő-migráció, ingázás, kivándorlás. In Blaskó Zsuzsa – Fazekas Károly (szerk.): *Munkaerőpiaci tükör 2015*. MTA KRTK, Budapest, 72–85.
- Hárs Ágnes – Simonovits Bori – Sik Endre (2004): Munkaerőpiac és migráció: fenyegetés vagy lehetőség? In Kolosi T. – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi Riport 2004*. TÁRKI, Budapest, 272–289.
- Horváth István (2003): Migrációs hajlandóság az erdélyi magyarság körében – 2003 október. *Erdélyi Társadalom*, 1(2), 39–53.
- Kapitány Balázs – Rohr Adél (2014): Kivándorlás Magyarországról – egy új becslési eljárás eredményei. In Spéder Zsolt (szerk.): *A család vonzásában. Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 67–85.
- Kley, Stefanie (2011): Explaining the stages of migration within a life-course framework. *European Sociological Review*, 27(4), 469–486.
- Kley, Stefanie – Mulder, Clara H. (2010): Considering, planning, and realizing migration in early adulthood. The influence of life-course events and perceived opportunities on leaving the city in Germany. *Journal of Housing and the Built Environment*, 25, 73–94.
- Kováts András (szerk.) (2002): *Roma migráció*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest.
- Krieger, Hubert (2004): *Migration trends in an enlarged Europe*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Kutatópont (2012): *Magyar Ifjúság 2012 kutatás első eredményei*. Kutatópont Kft.
- László Mónika – Sik Endre – Simonovits Bori (2003): A migrációs potenciál Magyarországon 1993 és 2002 között. In Örkény Antal (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest, 259–280.
- L. Rédei Mária (2009): *A tanulmányi célú mozgás*. Akadémiai Doktori értekezés. REG-INFO, Budapest.
- Manski, Charles (1990): The use of intentions data to predict behavior: a best-case analysis. *Journal of the American Statistical Association*, 85(412), 934–940.
- Massey, Douglas S. – Arango, Joaquin – Hugo, Graeme – Kouaouci, Ali – Pellegrino, Adela – Taylor, Edward J. (1993): Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466.
- Massey, Douglas S. – Espinosa, Kristin E. (1997): What's Driving Mexico-U.S. Migration? A Theoretical, Empirical, and Political Analysis. *American Journal of Sociology*, 102(4), 939–999.
- Melegh, Attila (2012): Net migration and historical development in Southeastern Europe since 1950. *Hungarian Historical Review*, 1(3–4), 144–182.
- Mincer, Jacob (1978): Family migration decisions. *Journal of Political Economy*, 86(5): 749–773.

- Moreh, Chris (2014): A decade of membership: Hungarian post-accession mobility to the United Kingdom. *Central and Eastern European Migration Review*, 3(2), 79–104.
- Nyíró Zsanna (2013): A migrációs potenciál alakulása Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 2013(3), 281–285.
- Oishi, Nana (2002): *Gender and migration: an integrative approach*. Working Paper No. 49. University of California, San Diego.
- Örkény Antal (szerk.) (2003): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest.
- Pedersen, Peder J. – Pytlikova, Mariola (2008): *EU Enlargement: Migration flows from Central and Eastern Europe into the Nordic countries – exploiting a natural experiment*. Working Papers 08-29. University of Aarhus, Aarhus School of Business, Department of Economics.
- Sik Endre (1994): (Ki)vándorlási szándékok Magyarországon 1993-ban. In Sik Endre – Tóth Judit (szerk.): *Jönnek? Mennek? Maradnak?* MTA PTI Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve 1993. Budapest, 40–49.
- Sik Endre (1999): Migrációs potenciál a mai Magyarországon. In Laky Teréz (szerk.): *A munkaerő migrációja és az Európai Unió*. Európai Tükör Műhelytanulmányok 61. Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportja, Budapest, 93–117.
- Sik Endre (2003): A migrációs potenciál kutatásának alapfogalmai. In Örkény Antal (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest, 15–18.
- Sik Endre (2003–2004): *Migráció – burokban*. Budapest – Delmenhorst. Kézirat.
- Sik Endre (2012a): Emigration potential and identity among the national minorities in the Eastern borderzone of the EU. *ENRI-East Thematic Comparative Papers*. Research Report 3. 8–36.
- Sik Endre (2012b): Csúcson a migrációt tervezők aránya. *Tárkitekintő*, 2012. május.
- Sik Endre (2013): Kicsit csökkent, de továbbra is magas a migrációt tervezők aránya. *Tárkitekintő*, 2013. február.
- Sik Endre – Simonovits Bori (2002): Migrációs potenciál Magyarországon, 1993–2001. In Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi Riport 2002*. TÁRKI, Budapest, 207–219.
- Sik Endre – Simonovits Bori (2003): A migrációs potenciál mértéke és társadalmi bázisa a Kárpát-medencei magyarok körében. In Örkény Antal (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest, 43–66.
- Sik Endre – Örkény Antal (2003): A migrációs potenciál kialakulásának mechanizmusa. In Örkény Antal (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest, 188–200.
- Sik Endre – Szeitl Blanka (2016): Migrációs szándékok a mai Magyarországon. In Blaskó Zsuzsa – Fazekas Károly (szerk.): *Munkaerőpiaci tükör 2015*. MTA KRTK, Budapest, 54–58.
- Sjaastad, Larry A. (1962): The costs and returns of human migration. *The Journal of Political Economy*, 70(5), 80–93.

- Simonovits Bori (2003): A migrációs burok hatása a migrációs potenciálra a Kárpát-medencei magyarok körében. In Örkény Antal (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest, 143–149.
- Tarnay István (2005): Külföldön tanuló magyar diákok jellemzői. *Educatio*, 2005(2), 417–423.
- Taylor, Edward J. (1986): Differential Migration, Networks, Information and Risk. In Stark, Oded (ed.): *Migration theory, Human Capital and Development*. JAI Press, Greenwich, 147–171.
- Tót Éva (2005): Magyar hallgatók külföldön. *Educatio*, 2005(2), 302–319.
- Van Dalen Hendrik P. – Henkens, Kène (2008): *Emigration Intentions: Mere Words or True Plans? Explaining International Migration Intentions and Behavior*. Discussion Paper No. 2008–60. Tilburg University – Center for Economic Research.
- Van Dalen, Hendrik P. – Henkens, Kène (2013): Explaining emigration intentions and behaviour in the Netherlands, 2005–10. *Population Studies*, 67(2), 225–241.
- Wallace, Claire (1998): *Migration potential in Central and Eastern Europe*. Report to the International Organisation for Migration. Institute for Advanced Studies, Vienna.
- Wilpert, Czarina (1992): The Use of Social Networks in Turkish Migration to Germany. In Kritz, Mary M. – Lim, Lin L. – Zlotnik, Hania (eds.): *International migration systems: A global approach*. Clarendon Press, Oxford, 177–189.

MELLÉKLET

A KUTATÁS KÉRDŐÍVE

---

201 - 256. HA A KÉRDEZETT 1972. AUGUSZTUS 1-JE UTÁN SZÜLETETT (18-40 éves)

Most külföldre költözéssel kapcsolatos kérdések következnek.

201. Tervezi-e Ön, hogy pár hétre vagy hónapra, külföldre menjen dolgozni (akár ingázva is)?

1 – igen   →   **201.a.** És melyiket tervezi?

- 1 – ingázni fog
- 2 – a munka ideje alatt külföldön él, vagy
- 3 – bármelyiket, ahogy sikerül?
- 9 – NT   X –

0 – nem

7 – jelenleg is külföldön dolgozik, ingázik

9 – NT   X –

202. És tervezi-e Ön, hogy egyéb, de nem munka és nem üdülési célból pár hétre vagy hónapra külföldre menjen?

1 – igen, tanulás céljából

2 – igen, egyéb célból, éspedig:.....

0 – nem tervezi, hogy pár hétre vagy hónapra, külföldre menjen egyéb célból

9 – NT   X –

203. HA TERVEZ PÁR HÉTRE VAGY HÓNAPRA DOLGOZNI ÉS/VAGY EGYÉB CÉLBÓL KÜLFÖLDRE MENNI! (201. kérdés 1-es kód és/vagy 202. kérdés 1-2-es kód)

Mely ország(ok)ra gondolt?

	KÓD	
a.		X
b.		X
c.		X

ORSZÁGOK KÓDJAI:	08 – Írország	16 – Svédország
01 – Ausztria	09 – Izrael	17 – Svájc
02 – Belgium	10 – Luxemburg	18 – Magyarországgal szomszédos ország (Ausztriát kivéve)
03 – Dánia	11 – Nagy-Britannia	19 – egyéb európai ország
04 – Finnország	12 – Németország	20 – USA
05 – Franciaország	13 – Olaszország	21 – Kanada
06 – Görögország	14 – Portugália	22 – egyéb (nem európai) ország
07 – Hollandia	15 – Spanyolország	99 – NT

MINDENKITŐL!

204. Tervezi-e Ön, hogy pár évre külföldre menjen dolgozni?

1 – igen

0 – nem

9 – NT   X –

205. És tervezi-e Ön, hogy egyéb célból pár évre külföldre menjen?

1 – igen, tanulás céljából

2 – igen, egyéb célból, éspedig:.....

0 – nem tervezi, hogy pár évre, külföldre menjen egyéb célból

9 – NT   X –

206-207. HA TERVEZ PÁR ÉVRE DOLGOZNI ÉS/VAGY EGYÉB CÉLBŐL KÜLFÖLDRE MENNII!
(204. kérdés 1-es kód és/vagy 205. kérdés 1-2-es kód)

206. Mennyi időre tervezi a külföldön tartózkodást?

- 1 – egy-két évre,
 2 – három-öt évre,
 3 – több mint öt évre,
 4 – amíg csak lehet, de nem végleg?
 5 – akár végleg is
 9 – NT   X –

207. Mely ország(ok)ra gondolt?

		KÓD		
a.			X	
b.			X	
c.			X	

ORSZÁGOK KÓDJAI:		
01 – Ausztria	08 – Írország	16 – Svédország
02 – Belgium	09 – Izrael	17 – Svájc
03 – Dánia	10 – Luxemburg	18 – Magyarországgal szomszédos ország (Ausztriát kivéve)
04 – Finnország	11 – Nagy-Britannia	19 – egyéb európai ország
05 – Franciaország	12 – Németország	20 – USA
06 – Görögország	13 – Olaszország	21 – Kanada
07 – Hollandia	14 – Portugália	22 – egyéb (nem európai) ország
	15 – Spanyolország	99 – NT

MINDENKITŐL!

208. Tervezi-e Ön, hogy végleg külföldre telepedjen?

- 1 – igen
 0 – nem
 9 – NT   X –

209. HA TERVEZI, HOGY KÜLFÖLDRE TELEPEDJEN! (208. kérdés 1-es kód)

Mely ország(ok)ra gondolt?

		KÓD		
a.			X	
b.			X	
c.			X	

ORSZÁGOK KÓDJAI:		
01 – Ausztria	08 – Írország	16 – Svédország
02 – Belgium	09 – Izrael	17 – Svájc
03 – Dánia	10 – Luxemburg	18 – Magyarországgal szomszédos ország (Ausztriát kivéve)
04 – Finnország	11 – Nagy-Britannia	19 – egyéb európai ország
05 – Franciaország	12 – Németország	20 – USA
06 – Görögország	13 – Olaszország	21 – Kanada
07 – Hollandia	14 – Portugália	22 – egyéb (nem európai) ország
	15 – Spanyolország	99 – NT

210-211. HA TÖBBFÉLE IDŐTÁVRA IS TERVEZ! (201. kérdés 1-es kód és/vagy 202. kérdés 1-2-es kód ÉS/VAGY 204. kérdés 1-es kód és/vagy 205. kérdés 1-2-es kód ÉS/VAGY 208. kérdés 1-es kód)
KÉRDEZŐ! LEGALÁBB KÉT FÉLE IDŐTÁVRA TERVEZŐKET!

210. Ön többféle tervet is említett. Ezek közül melyiket tervezi leginkább? Kérem, hogy a 32. VÁLASZLAP segítségével válaszoljon!

- 1 – a pár hetes/hónapos külföldi munkavállalást ingázással
- 2 – a pár hetes/hónapos külföldi munkavállalást kint tartózkodással
- 3 – a pár hetes/hónapos egyéb, de nem üdülési célú külföldi tartózkodást
- 4 – a pár éves külföldi munkavállalást
- 5 – a pár éves egyéb célú külföldi tartózkodást
- 6 – a végleges külföldre telepedést

CSAK 1 VÁLASZ!

9 – NT X –

211. Annak, hogy Ön többféle tervet is említett, az az oka, hogy...

- 1 – még nem döntötte el, melyik legyen
- 2 – többféleképpen tervez, hátha valamelyik sikerül
- 3 – először rövidebb időre menne, hogy kipróbálja, és elképzelhetőnek tartja, hogy tovább marad
- 4 – idővel mindegyik tervet szeretné megvalósítani
- 5 – egyéb, éspedig:

CSAK 1 VÁLASZ!

9 – NT X –

212-224. HA LEGALÁBB EGY FÉLE IDŐTÁVRA TERVEZ! (201. kérdés 1-es kód és/vagy 202. kérdés 1-2-es kód ÉS/VAGY 204. kérdés 1-es kód és/vagy 205. kérdés 1-2-es kód ÉS/VAGY 208. kérdés 1-es kód)

212. Az Ön külfölddel kapcsolatos terveire a következők közül melyik igaz leginkább?

- 1 – Még csak fontolgatja a lehetőségeket,
- 2 – komolyan foglalkozik a gondolattal, vagy
- 3 – már meghozta a döntést?

9 – NT X –

213. A következő lépések közül eddig melyeket tette meg azért, hogy felkészüljön arra, hogy külföldre menjen?

	Igen	Nem	NT	
a-c. HA TANULÁSI TERVET (IS) EMLÍTETT (202. kérdés vagy 205. kérdés 1-es kód)				
a. Külföldi tanulási, képzési lehetőségeket nézegetett	1	2	9	X
b. Tájékozódott arról, hogy milyen feltételekkel lehet tanulni	1	2	9	X
c. Külföldi oktatási intézménybe jelentkezett	1	2	9	X
MINDENKITŐL!				
d. Nyelvet tanult ebből a célból, fejlesztette nyelvtudását	1	2	9	X
e. Szakmai ismereteit frissítette, tovább képezte magát	1	2	9	X
f. Tájékozódott a lehetséges célországokról	1	2	9	X
g. Tájékozódott arról, hogy milyen feltételekkel lehet kint tartózkodni	1	2	9	X
h. Tájékozódott arról, hogy milyen feltételekkel lehet munkát vállalni	1	2	9	X
i. Külföldi álláshirdetéseket nézegetett	1	2	9	X
j. Külföldi munkára jelentkezett	1	2	9	X
k. Lakhatási lehetőségeket nézegetett, szállást keresett	1	2	9	X
l. Felvette a kapcsolatot olyanokkal, akik kint élnek vagy éltek	1	2	9	X
m. Egyéb előkészületeket tett, éspedig:.....	1	2	9	X

214. Mikor tervez külföldre menni?

- 1 – még az idén
 2 – egy-két éven belül
 3 – három-négy éven belül
 4 – később
 5 – még nem tudja pontosan
 6 – egyéb válasz, éspedig: .....
 9 – NT X –

215. Véleménye szerint, mennyire valószínű, hogy Ön ezt a tervét megvalósítja?

- 1 – Egészen biztos
 2 – Nagyon valószínű
 3 – Inkább valószínű
 4 – Inkább valószínűtlen
 5 – Nagyon valószínűtlen
 6 – Biztos, hogy nem
 9 – NT X –

216. Külföldi terveinek megvalósítását köti-e valamilyen (magánéleti, munkával, tanulmányokkal kapcsolatos, vagy akár egyéb) eseményhez vagy eseményekhez?

1 – igen → **216.a. Kérem, nevezze meg, mi(k) ez(ek) az esemény(ek)?** **ÍRD LE!**

.....
 .....
 X –

- 2 – nem
 X –

217. A következő dolgok mekkora szerepet játszanak abban, hogy Ön külföldre szeretne menni?
Kérem, hogy a X. VÁLASZLAP segítségével válaszoljon!

	egyáltalán nem játszik szerepet	kis szerepet játszik	nagy szerepet játszik	N T
a-d. HA TANULÁSI TERVET (IS) EMLÍTETT (202. kérdés vagy 205. kérdés 1-es kód)				
a. jobb képzési, tanulási lehetőségek külföldön	1	2	3	9 X
b. többet ér a külföldi diploma	1	2	3	9 X
c. nincs, vagy alacsony összegű a tandíj	1	2	3	9 X
d. szeretné elkerülni a „röghöz kötést”	1	2	3	9 X
MINDENKITŐL!				
e. anyagi, megélhetési gondok	1	2	3	9 X
f. itthon nem talál munkát	1	2	3	9 X
g. jobb munkalehetőségek külföldön	1	2	3	9 X
h. jobb munkafeltételek, munkahelyi körülmények külföldön	1	2	3	9 X
i. magasabb bérek (nagyobb fizetés) külföldön	1	2	3	9 X
j. jobb életkörülmények (jobb, kellemesebb élet) külföldön	1	2	3	9 X
k. szakmai előrelépés (karrier) lehetősége, tapasztalatszerzés	1	2	3	9 X
l. nyelvtanulás lehetősége	1	2	3	9 X
m. családi, magánéleti okok	1	2	3	9 X
n. a partnere (házastársa) szeretne kimenni (HA NINCS PARTNERE VAGY HÁZASTÁRSA, X!)	1	2	3	9 X
o. a barátai is külföldön élnek / dolgoznak / tanulnak	1	2	3	9 X
p. politikai, ideológiai okok	1	2	3	9 X
q. új kihívások keresése, kalandvágy	1	2	3	9 X
r. mások jó tapasztalata	1	2	3	9 X
s. egyéb, amit nem említettünk, de szerepet játszott éspedig:	1	2	3	9 X

218. Hogyan tervezi, kivel megy külföldre?

Az „együtt külföldre menni” nem csak együtt utazást jelent, hanem azt fejezi ki, hogy ugyanazon helyre és többé-kevésbé ugyanabban az időpontban mennének ki.

1 – egyedül, vagy

2 – mással/másokkal együtt? →

9 – NT X –

.....

.....

218.a. Kivel, kikkel tervez menni?

TÖBB VÁLASZ LEHET!

1 – a partnerével / élettársával / házastársával

2 – gyermekével, gyermekeivel

3 – szülőjével, szüleivel

4 – egyéb családtaggal, rokonnal, éspedig:

5 – barátal (barátokkal)

6 – ismerőssel (ismerősökkel)

7 – másvalakivel, éspedig:

9 – NT X –

219. Véleménye szerint minek kellene megváltoznia – akár a saját életében, akár a tágabb környezetében – ahhoz, hogy lemondjon a külföldi terveiről?

RÉSZLETESEN ÍRD LE,
UTÁNA KÓDOLD!

.....

.....

Kódok:

1 – saját életében való változást említ

2 – a tágabb környezetében való változást említ

3 – mindkettőt említ

9 – NT X –

220. Milyen munkát vállalna külföldön?

1 – Csak a végzettségének/szakképzettségének megfelelő munkát,

2 – egyéb munkát is elvállalna, de nem bármit, vagy

3 – bármilyen munkát elvállalna?

0 – nem tervezi, hogy munkát vállal →

224- RE

9 – NT X –

221. Milyen munkát vagy munkákat tervez végezni? Kérem, konkrét foglalkozást nevezzen meg, ha nem tud, akkor ágazatot!

MAX 2 VÁLASZ!

.....

.....

9 – NT X –

222. Havonta körülbelül mennyit szeretne keresni, forintban kifejezve? Kérem, NETTÓ összeget mondjon, amit kézhez kap!

..... Ft-ot havonta

9 – NT X –

223. És mennyit az a legkevesebb havi összeg, amennyiért Önnek megérné külföldön munkát vállalni? Kérem, NETTÓ összeget mondjon, amit kézhez kap!

..... Ft-ot havonta

9 – NT X –

224-225. HA TANULÁSI TERVET (IS) EMLÍTETT (202. kérdés vagy 205. kérdés 1-es kód)

224. Milyen tanulmányokat szeretne folytatni külföldön?

	Igen	Nem	NT	
a. főiskolai, egyetemi szintűt?	1	2	9	X
b. egyetem utáni (tudományos fokozat szerzés)?	1	2	9	X
c. szakképzésben szeretne részt venni?	1	2	9	X
d. nyelvet szeretne tanulni valamilyen képzés keretében / tanfolyamon?	1	2	9	X
e. egyéb, éspedig:	1	2	9	X

225. Hogyan tervezi, ha majd befejezi külföldi tanulmányait, visszatér-e Magyarországra?

- 1 – Mindenképpen vissza szeretne térni,
 2 – csak bizonyos feltételekkel térne vissza, vagy
 3 – nem térne vissza Magyarországra.
 9 – NT X –

226-228. HA NEM TERVEZ KÜLFÖLDRE MENNI! (201. kérdés 0-s kód ÉS 202. kérdés 0-s kód ÉS 204. kérdés 0-s kód ÉS 205. kérdés 0-s kód ÉS 208. kérdés 0-s kód)

226. Ön semmilyen külföldre irányuló tervet nem említett. Ez azt jelenti, hogy...

- 1 – Önben soha nem merült fel ennek a gondolata, vagy pedig → **228 - RA**
 2 – gondolt ugyan rá, de bizonyos dolgok visszatartják?
 9 – NT X –

227. Mennyire tartják vissza a következők attól, hogy hosszabb-rövidebb időre elhagyja az országot? Kérem, hogy a **X. VÁLASZLAP** segítségével válaszoljon!

	egyáltalán nem tartja vissza ← → teljes mértékben visszatartja					NT
a. Nem beszél elég jól idegen nyelven	1	2	3	4	5	9 X
b. Nem akarja feladni ithoni életét, munkáját	1	2	3	4	5	9 X
c. Ragaszkodik a családjához	1	2	3	4	5	9 X
d. Ragaszkodik a barátaihoz	1	2	3	4	5	9 X
e. Ragaszkodik a lakókörnyezetéhez	1	2	3	4	5	9 X
f. Ragaszkodik Magyarországhoz	1	2	3	4	5	9 X
g. Nem ismer senkit külföldön, aki esetleg segíthetne	1	2	3	4	5	9 X
h. Túlságosan sok ügyintézéssel jár	1	2	3	4	5	9 X
i. Fél a bizonytalanságtól, az idegen környezettől	1	2	3	4	5	9 X
j. Tart attól, hogy mint idegent lenézik, nem becsülik meg	1	2	3	4	5	9 X
k. Nincs anyagi lehetősége rá	1	2	3	4	5	9 X
l. Nincs megfelelő szaktudása, végzettsége	1	2	3	4	5	9 X
m. Családi körülményei nem teszik lehetővé	1	2	3	4	5	9 X
n. Nem tudja, hogyan fogjon hozzá	1	2	3	4	5	9 X
o. Nem megfelelő az egészségi állapota	1	2	3	4	5	9 X
p. Más tervei vannak a közeljövőre, amelyek visszatartják, éspedig:	1	2	3	4	5	9 X

228. És amennyiben lehetősége adódna, hogy külföldön dolgozzon vagy tanuljon, hajlandó lenne-e elhagyni az országot, hosszabb-rövidebb időre?

- 1 – nem, csak Magyarországon tudja elképzelni az életet,
 2 – igen, de csak három hónapnál rövidebb időre,
 3 – igen, de legfeljebb egy évre,
 4 – igen, akár két-három évre is, vagy
 5 – igen, akár három évnél hosszabb időre is?
 9 – NT X –

MINDENKITŐL!

229. Mit gondol, ha Ön (mégis) külföldre költözik (költözne), az hogyan hat(na)...

Kérem, hogy a [35. VÁLASZLAP] segítségével válaszoljon!

	sokkal rosszabb lenne	rosszabb lenne	sem jobb, sem rosszabb nem lenne	jobb lenne	sokkal jobb lenne	NT	
a. munkahelyi kilátásaira?	1	2	3	4	5	9	X
b. anyagi helyzetére?	1	2	3	4	5	9	X
c. lakhatási körülményeire?	1	2	3	4	5	9	X
d. HA VAN: Ön és a partnere közti kapcsolatra?	1	2	3	4	5	9	X
e. HA MÉG ÉLNEK: az Ön és a szülei közötti kapcsolatra?	1	2	3	4	5	9	X
f. általában a családdal való kapcsolatára?	1	2	3	4	5	9	X
g. a barátokkal való kapcsolatára?	1	2	3	4	5	9	X
h. a jelenlegi környezete, barátai Önről alkotott véleményére?	1	2	3	4	5	9	X
i. arra, hogy boldog és elégedett legyen az életben?	1	2	3	4	5	9	X
j. arra, hogy szabadon megtehesse, amit akar?	1	2	3	4	5	9	X
k. arra, hogy időskorában nyugodt és kiegyensúlyozott élete legyen?	1	2	3	4	5	9	X
l. arra, hogy megőrizhesse magyarságát (anyanyelvét, kultúráját)?	1	2	3	4	5	9	X

230. Ön hol helyezné el önmagát a [X. VÁLASZLAP] -on látható skálán, ahol az 1-es azt jelenti, hogy soha semmilyen körülmények között sem élne más országban, a 10-es pedig azt, hogy szívesen áttelepülne egy másik országba?

soha nem élne
 más országban

szívesen élne
 más országban

01   02   03   04   05   06   07   08   09   10

99 – NT   X –

231. Ön szerint a következő dolgok mennyire okoznak nehézséget azok számára, akik külföldre mennek?

	Egyáltalán nem okoz nehézséget	Kis mértékben okoz nehézséget	Nagy-mértékben okoz nehézséget	N T	
a. eltávolodás a családtagoktól, barátoktól	1	2	3	9	X
b. az anyanyelv használatának háttérbe szorulása	1	2	3	9	X
c. idegen nyelven való boldogulás	1	2	3	9	X
d. egy más kultúrába való beilleszkedés kényszere	1	2	3	9	X
e. a megszokott lakókörnyezet, táj felcserélése	1	2	3	9	X
f. bevándorlóként kell élniük valahol, és így tekintenek rájuk a helyiek	1	2	3	9	X

232. És mit gondol, mennyire jelentenek kockázatot a következők azok számára, akik külföldre mennek?

	Egyáltalán nem jelent kockázatot	Kis mértékben jelent kockázatot	Nagy-mértékben jelent kockázatot	N T	
a. előfordulhat, hogy anyagi körülményeik romlanak	1	2	3	9	X
b. az új munkahely a vártnál kevésbé lesz megfelelő	1	2	3	9	X
c. a meglévő szakmai ismereteiket nem tudják hasznosítani	1	2	3	9	X
d. a család vagy a barátok támogatásának elvesztése	1	2	3	9	X
e. sok pénzbe kerül kimenni, amit el lehet veszíteni, ha nem jönnek be az ember számításai	1	2	3	9	X

233. Van-e olyan személy az Ön háztartásában, aki külföldön dolgozik, tehát ingázik?

TÖBB VÁLASZ LEHET!

1 – van _____ →

233.a. Ki(k) ez(ek) a személy a háztartásból?

2 – nincs _____

KARIKÁZD SORSZÁMÁT A HÁZTARTÁS TÁBLA ALAPJÁN:

X – _____

1   2   3   4   5   6   7   8   9

234. a. ÉI-e Önnek külföldön ....?

234. b. **CSAK A TERVEZŐKTŐL** (201. kérdés 1-es kód vagy 202. kérdés 1-2-es kód VAGY 204. kérdés 1-es kód vagy 205. kérdés 1-2-es kód VAGY 208. kérdés 1-es kód):

És abban az országban vagy országokban, ahová menni szeretne (célszországba, ha van ilyen)?

	a. Külföldön			b. HA IGEN			
	Igen	Nem	X	A célszországban?			X
				Igen	Nem	Nincs célszorgája	
a. Házastársa /élettársa /partnere	1	2	X	1	2	3	X
b. Szülője	1	2	X	1	2	3	X
c. Gyermeke	1	2	X	1	2	3	X
d. Testvére	1	2	X	1	2	3	X
e. Egyéb rokona	1	2	X	1	2	3	X
f. Barátja	1	2	X	1	2	3	X
g. Ismerőse	1	2	X	1	2	3	X

235. Van-e olyan személy az Ön háztartásában, aki tervezi, hogy legalább fél évre külföldre menjen?

TÖBB VÁLASZ LEHET!

1 – van _____ → 235.a. Ki(k) ez(ek) a személy a háztartásból?

2 – nincs ALAPJÁN: KARIKÁZD SORSZÁMÁT A HÁZTARTÁS TÁBLA

X – 1 2 3 4 5 6 7 8

9

236. Ettől függetlenül, kérem, mondja meg, hogy a következő személyek tervezik-e, hogy legalább fél évre külföldre menjenek?

	Igen	Nem	Nincs ilyen családtagja	N	T
a. Házastársa /élettársa /partnere	1	2	3	9	X
b. Szülője, akivel nem él egy háztartásban	1	2	3	9	X
c. Gyermeke, akivel nem él egy háztartásban	1	2	3	9	X
d. Testvére, akivel nem él egy háztartásban	1	2	3	9	X

237. És tudomása szerint mennyien tervezik, hogy legalább fél évre külföldre menjenek...

	sokan	néhányan	senki	NT	X
a. a rokonai közül?	1	2	3	9	X
b. a barátai közül?	1	2	3	9	X
c. az ismerősei közül?	1	2	3	9	X

238. Most arra kérem, mondja meg, hogy Ön ...

- 1 – ugyanezen a településen született, vagy
- 2 – másik magyarországi településen, vagy
- 3 – külföldön? _____ →

238.a. Mióta él Magyarországon?

X –

évszám:..... hónap:..... óta

9999 – NT 99 – NT

239. HA MÁSIK TELEPÜLÉSEN VAGY KÜLFÖLDÖN SZÜLETETT! (238. kérdés 2-3 -as kód)

Hányszor költözött életében új településre?

.....-szor

99 – NT X –

MINDENKITŐL!

240. Éit-e Ön huzamosabb ideig, legalább három hónapig folyamatosan külföldön 15 éves kora óta?

- 1 – igen, egy alkalommal
- 2 – igen, több alkalommal
- 3 – nem _____ →

243 - RA

HA KÜLFÖLDÖN SZÜLETETT NE SZÁMOLJA BELE A SZÁRMAZÁSI ORSZÁGOT, ÉS MAGYARORSZÁGOT NE KÜLFÖLDNEK VEGYE!

X –

241. Milyen ország(ok)ban élt?

	KÓD	
a.		X
b.		X
c.		X

ORSZÁGOK KÓDJAI:	08 – Írország	16 – Magyarországgal szomszédos ország (Ausztriát kivéve)
01 – Ausztria	09 – Luxemburg	17 – Svájc
02 – Belgium	10 – Nagy-Britannia	18 – Izrael
03 – Dánia	11 – Németország	19 – egyéb európai ország
04 – Finnország	12 – Olaszország	20 – USA
05 – Franciaország	13 – Portugália	21 – Kanada
06 – Görögország	14 – Spanyolország	22 – egyéb (nem európai) ország
07 – Hollandia	15 – Svédország	99 – NT

242. Összesen mennyi ideig élt külföldön?

- 1 – Kevesebb, mint 6 hónapot,
- 2 – 6-12 hónapot,
- 3 – 1-2 évet,
- 4 – 3-4 évet, vagy
- 5 – 5 évet vagy annál többet?

9 – NT X –

MINDENKITŐL!

243. Dolgozott-e Ön valaha legalább egy hónapot külföldön? Kérem, az ingázással járó külföldi munkát is vegye számításba!

0 – nem _____ → 246 - RA

1 – igen, jelenleg is külföldön dolgozik, ingázik

2 – igen, de most nem dolgozik külföldön _____ → 243.a. A legutóbbi külföldi munkavállalása vége?

X –

évszám:.....

X –

244. Milyen ország(ok)ban dolgozott (dolgozik)?

		KÓD	
a.			X
b.			X
c.			X

ORSZÁGOK KÓDJAI:		
01 – Ausztria	08 – Írország	16 – Svédország
02 – Belgium	09 – Izrael	17 – Svájc
03 – Dánia	10 – Luxemburg	18 – Magyarországgal szomszédos ország (Ausztriát kivéve)
04 – Finnország	11 – Nagy-Britannia	19 – egyéb európai ország
05 – Franciaország	12 – Németország	20 – USA
06 – Görögország	13 – Olaszország	21 – Kanada
07 – Hollandia	14 – Portugália	22 – egyéb (nem európai) ország
	15 – Spanyolország	99 – NT

245. Összesen mennyi ideig dolgozott életében külföldön?

- 1 – Kevesebb, mint 6 hónapot,
 2 – 6-12 hónapot, vagy
 3 – 1-2 évet,
 4 – 3-4 évet, vagy
 5 – 5 évet vagy annál többet?
 9 – NT X –

MINDENKITŐL!

246. Most arra kérem, gondoljon vissza az elmúlt három évre: a következő események közül melyek következtek be az Ön életében ebben az időszakban?

HA IGEN: 246. a. Mikor következett be ez az esemény? Ha több ilyen esemény is volt az elmúlt három évben, legutoljára mikor?

Tehát, Ön az elmúlt 3 évben...

				246. a. HA IGEN: Mikor (legutóbb)?		
	igen	nem	nem vonatkozik rá	Évszám	Hónap	NT
a. felsőfokú tanulmányba kezdett	1	2	0			9 X
b. befejezte az iskolát / a tanulmányait	1	2	0			9 X
c. házasságot kötött	1	2	0			9 X
d. élettársi kapcsolatba lépett /összeköltözött partnerével	1	2	0			9 X
e. elvált / élettársi kapcsolata megszűnt	1	2	0			9 X
f. elköltözött a szüleitől	1	2	0			9 X
g. gyermeke született	1	2	0			9 X
h. munkába állt	1	2	0			9 X
i. munkahelye megszűnt / munkanélküli lett	1	2	0			9 X
j. munkahelyet váltott	1	2	0			9 X
k. lakást vagy házat vásárolt	1	2	0			9 X
l. önálló vállalkozásba kezdett	1	2	0			9 X
m. önálló vállalkozása megszűnt	1	2	0			9 X

247. És most gondoljon az elkövetkező három évre: Ön az előbb felsoroltak közül tervezi-e valamelyiket?

HA IGEN: **247. a.** Mikorra tervezi?

Tehát, Ön az elkövetkező három évben tervezi, hogy...

	Igen, tervezi	Nem tervezi	Nem vonatkozik rá	KÓD!	NT
a. továbbtanul /újabb képzést szerez /felsőfokú tanulmányba kezd	1	2	0	KÓD:.....	9 X
b. befejezi a tanulmányait	1	2	0	KÓD:.....	9 X
c. házasságot köt	1	2	0	KÓD:.....	9 X
d. élettársi kapcsolatba lép /összeköltözik partnerével	1	2	0	KÓD:.....	9 X
e. elválik /élettársi kapcsolatából kilép	1	2	0	KÓD:.....	9 X
f. elköltözik a szüleitől	1	2	0	KÓD:.....	9 X
g. gyermeke születik	1	2	0	KÓD:.....	9 X
h. munkába áll	1	2	0	KÓD:.....	9 X
i. otthagyja munkahelyét	1	2	0	KÓD:.....	9 X
j. munkahelyet vált	1	2	0	KÓD:.....	9 X
k. lakást vagy házat vásárol	1	2	0	KÓD:.....	9 X
l. önálló vállalkozásba kezd	1	2	0	KÓD:.....	9 X
m. önálló vállalkozását megszünteti	1	2	0	KÓD:.....	9 X

247. a. HA IGEN:
Mikor?
0 – még az idén
1 – egy éven belül
2 – két éven belül
3 – három éven belül
4 – még nem tudja pontosan
5 – egyéb válasz

248. Beszél-e Ön valamilyen idegen nyelvet? Ha igen, milyen nyelven?

0 – nem beszél

ÍRD BE A NYELV KÓDJÁT!	alapszinten beszél / megérteti magát	közepesen / társalgási szinten beszél	folyékonyan beszél	NT
a. KÓD:.....	1	2	3	9 X
b. KÓD:.....	1	2	3	9 X
c. KÓD:.....	1	2	3	9 X

NYELV KÓDOK:	05 – orosz	10 – szerb	15 – egyéb nyelv
01 – angol	06 – beás vagy lovári	11 – horvát	
02 – német	07 – olasz	12 – szlovén	
03 – francia	08 – román	13 – ukrán	
04 – spanyol	09 – szlovák	14 – ázsiai	

249. Kérem, mondja meg a X. VÁLASZLAP segítségével, hogy mennyire elégedett Ön ...

	nagyon elégedetlen	←—————→										nagyon elégedett	NT
a. az életszínvonalával?	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X
b. a lakáshelyzetével?	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X
c. a munkájával? HA NEM DOLGOZIK= X	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X
d. a szakmai érvényesülésével? HA NEM DOLGOZIK= X	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X
e. a háztartása jövedelmével?	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X
f. anyagi körülményeivel?	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X
g. egészségi állapotával?	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X
h. lakóhelye közbiztonságával?	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X
i. baráti kapcsolataival?	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X
j. családon belüli kapcsolataival?	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X
k. élete eddigi alakulásával	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X
l. jövőbeli kilátásaival?	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	9	X

250. Kérem, mondja meg, a X. VÁLASZLAP segítségével, hogy a következő állítások Önre nézve mennyire igazak!

	egyáltalán nem igaz	inkább nem igaz	inkább igaz	teljesen igaz	NT
a. Bízom a jövőben.	1	2	3	4	9 X
b. Mindennapi dolgaimat nem tudom befolyásolni.	1	2	3	4	9 X
c. Manapság annyira komplikált az élet, hogy leggyakrabban nem is tudom, mitévő legyek.	1	2	3	4	9 X
d. A munkában általában nem lelem örömet.	1	2	3	4	9 X

251. És mennyire tartja igaznak a következőket? Kérem, mondja meg, a X. VÁLASZLAP segítségével válaszoljon!

	egyáltalán nem igaz	inkább nem igaz	inkább igaz	teljesen igaz	NT
a. Aki vinni akarja valamire az életben, rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat áthágjon.	1	2	3	4	9 X
b. Senki sem törődik azzal, hogy mi történik a másik emberrel.	1	2	3	4	9 X

252. Ön szerint az elmúlt 3 évben hogyan változott Magyarország helyzete?

- 1 – sokkal rosszabb lett
  - 2 – kicsit rosszabb lett
  - 3 – nem változott
  - 4 – kicsit jobb lett
  - 5 – sokkal jobb lett
-
- 9 – NT X –

253. És Ön szerint az elmúlt 3 évben hogyan változott az Ön (családja) anyagi helyzete?

- 1 – sokkal rosszabb lett
  - 2 – kicsit rosszabb lett
  - 3 – nem változott
  - 4 – kicsit jobb lett
  - 5 – sokkal jobb lett
-
- 9 – NT X –

254. Ön szerint a következő 3 évben hogyan fog alakulni Magyarország helyzete?

- 5 – jelentős mértékben javulni fog
  - 4 – mérsékelten javulni fog
  - 3 – nem változik
  - 2 – mérsékelten romlani fog
  - 1 – jelentős mértékben romlani fog
-
- 9 – NT X –

255. Ön szerint a következő 3 évben hogyan fog alakulni az Ön (családja) anyagi helyzete?

- 5 – jelentős mértékben javulni fog
  - 4 – mérsékelten javulni fog
  - 3 – nem változik
  - 2 – mérsékelten romlani fog
  - 1 – jelentős mértékben romlani fog
-
- 9 – NT X –

256. Ha megengedné, néhány év múlva szeretnénk ismét felkeresni Önt, hogy megtudjuk, hogyan alakult az élete. Ezúttal csak a külföldre költözéssel kapcsolatos véleményéről, terveiről szeretnénk megkérdezni. Hogy ismét megtalálhassuk Önt, megadná-e a .....

	Igen	Nem	9	X
a. Mobiltelefonszámát?	1	2	9	X
b. E-mail címét?	1	2	9	X
c. Egy olyan személy elérhetőségét is, aki tudni fogja, mi történt Önnel?	1	2	9	X

<p>HA MEGADJA EGY MÁSIK SZEMÉLY ELÉRHETŐSÉGÉT, AKKOR AZT VEZESD FEL A CÍMKÁRTYÁRA!</p>
--

A NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET KUTATÁSI JELENTÉSEI

1982.

1. (Előszót írta: Monigl István)
Népesedés és népesedéspolitika tárcaszintű középtávú kiemelt kutatási főirány (1982–1985).
A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet távlati tevékenységének irányelvei (1982–1990).
2. S. Molnár Edit: Érték-orientációk a népesedési magatartásban.
3. Összeállította: Nemeskéri János, Juhász Attila: Sorköteles fiatalok testi fejlettsége, biológiai, egészségi állapota (Előzetes tájékoztató).
4. Szabó Kálmán: A népességelőreszámítások néhány módszertani kérdése (Előterjesztés az MTA Demográfiai Bizottságának).
5. Valkovics Emil: A demográfiai átmenet elemzésének néhány gyakorlati nehézségéről.
6. Bies Klára: A területi népességprognózisok előkészítése.
7. Készítette az MTA Gazdaság és Jogtudományok Osztályának megbízásából az MTA Demográfiai Bizottsága: A demográfiai tudomány helyzete Magyarországon.

1983.

8. S. Molnár Edit – Pataki Judit: Vélemények és előítéletek az öregségről.
9. Máday Lajos: Az utolsó nagy kolerajárvány demográfiai képe Európában és az Egyesült Államokban (1872–1873).
10. Vukovich Gabriella: A népesedéspolitika tartalma, jellege, céljai, eszközei, hatékonysága. Nyugat-európai tapasztalatok.
11. Hoóz István: Társadalmpolitika, gazdaságpolitika, szociálpolitika, valamint a népesedéspolitika kapcsolatai a szocialista országokban.
12. Joubert Kálmán: Születési súly és születési hossz standard az 1973–78 évben élveszületett újszülöttek adatai alapján (angol és orosz nyelven).
13. Pongrácz Tiborné: Fiatalkori terhességek társadalmi, demográfiai vizsgálata.
14. Hoóz István: A népesedéspolitika eszközei, különös tekintettel a gazdasági jellegű eszközök alkalmazásának gyakorlatára és az ezekkel összefüggő nézetekre a szocialista országokban.

1984.

15. Készítették: Bies Klára, Hablicsek László: Területi népességelőreszámítás 1981–2001.
16. Szabó Kálmán: Családok és háztartások néhány jellemzőjének alakulása, 1981–2001. (Előzetes változat.)
17. Szerkesztette: Hablicsek László, Monigl István: Társadalmi-demográfiai prognózisok. A Népeségtudományi Kutatóintézet tudományos szemináriuma Budapest, 1983. május 17–18.
18. Klinger András: A családtervezési programokon kívüli népesedéspolitikai intézkedések hatása a termékenységre (angol nyelven).
19. Moksony Ferenc: Települési tényezők és az öngyilkosság. Az öngyilkosság egyes demográfiai összefüggései egy összetételhatást vizsgáló elemzés eredményei.
20. Csernák Józsefné: A 18 éven aluli nők házasságkötésének néhány demográfiai jellemzője Magyarországon.
21. Összeállította: Cseh-Szombathy László, Klinger András, Monigl István, Vukovich György: A népesedéssel összefüggő tudományos kutatások főbb eredményei, a jövőbeni kutatás fő irányai.
22. Szukicsné Serfőző Klára: Budapest és Pest megye népességfejlődése, az ezredfordulóig várható tendenciák.

1985.

23. Rátay Csaba – Tusnády Gábor: Veszélyeztetett gyermekek szocializációjának vizsgálata a családtípusok kialakításával.
24. Terestényi Tamás: Népesedéspolitikai tartalmak a sajtóban.
25. Szerkesztette: Káposztás Ferenc: A népesség területi elhelyezkedése és mozgása. Pécs, 1984. április 25–26.
26. Hablicsek László – Monigl István – Vukovich Gabriella: A magyarországi népes-ségfejlődés keretei és jövőbeni lehetséges irányai 1880–2050.
27. Munkácsy Ferenc – Szentgáli Tamás – Szívós Péter: A népesség gazdasági aktivitásának demográfiai tényezői.

1986.

28. Szukicsné Serfőző Klára: A termékenység és az iskolai végzettség néhány összefüggése Magyarországon az elmúlt negyedszázadban.
29. Szerkesztette: S. Molnár Edit: Népesedési folyamatokat befolyásoló kulturális-tudati tényezők. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet tudományos szemináriuma Budapest, 1985. november 12–13.
30. Munkácsy Ferenc: Népesedés és foglalkoztatás.

1987.

- 31. Szerkesztette: Káposztás Ferenc, Monigl István: A népesedéspolitika; tudományos kutatás és társadalmi cselekvés. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet nemzetközi szemináriuma Budapest, 1986. október 14–15.
- 32. Pongrácz Tiborné: Serdülőkori terhességek társadalmi–demográfiai vonatkozása.
- 33. Szerkesztette: Barabás Miklós: Az erősen fogyó népességű települések demográfiai jellemzői.

1988.

- 34. Szerkesztette: Hablicsek Lászlók, Monigl István: Az 1986–2021 közötti időszakra szóló népességprognózisok. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet tudományos szemináriuma Budapest, 1987. január 28.
- 35. Csernák Józsefné – Szabó Kálmán: A családok és háztartások előreszámítása, 1986–2021.

1989.

- 36. Fóti János: A magyar népesség gazdasági aktivitásának távlati alakulása.

1990.

- 37. Szerkesztette: Monigl István: Népesedési viták Magyarországon, 1960–1986. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet tudományos vitaülése Budapest, 1988. június 2.
- 38. S. Molnár Edit – Virágh Eszter: Közvélemény–kutatás népesedési kérdésekről – 1989.

1991.

- 39. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Abortuszkérdés Magyarországon – 1991.
- 40. Joubert Kálmán – Gárdos Éva: Terhesek és csecsemők egészségügyi és demográfiai vizsgálata. (A kutatási program általános ismertetése.)
- 41. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Sokgyermekes családok.

1992.

- 42. Hablicsek László: A magyarországi hosszú távú népességfejlődés vizsgálata.
- 43. Fóti János – Illés Sándor: A munkanélküliség demográfiai vonatkozásai.
- 44. Falussy Béla – Miltényi Károly – Móritz Pálné – Paksy András: Az egészségi állapot összefüggései az életmóddal és az időfelhasználással.

45. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Összefoglaló a terhességmegszakításról tartott 1992. júliusi közvélemény-kutatás főbb eredményeiről.
46. Csernák Józsefné – Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Élettársi kapcsolatok Magyarországon.

1993.

47. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Kisgyermekes szülők. (Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat főbb magyarországi eredményei.)
48. Szukicsné Serfőző Klára: Iskolázottságunk alakulása a népszámlálási adatok tükrében.
49. Tóth Pál Péter: Nemzetközi vándorlás – Magyarország.

1994.

50. Illés Sándor: Miért költöztek az emberek Pásztóra 1989–91-ben?
51. Szukicsné Serfőző Klára: A szülők és gyermekeik iskolázottsága.
52. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Kisgyermekes anyák és apák szülői, családi attitűdjei négy európai országban.
53. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Serdülőkorban szült anyák társadalmi, demográfiai jellemzőinek longitudinális vizsgálata.

1995.

54. Hablicsek László: Az első és második demográfiai átmenet Magyarországon és Közép-Kelet-Európában.
55. Szukicsné Serfőző Klára: Az egyszülős családok társadalmi–demográfiai jellemzői.

1996.

56. Szűcs Zoltán: Az élettársi kapcsolatban élő családok társadalmi–demográfiai jellemzői.
57. S. Molnár Edit – Pongrácz Tiborné: Változások a gyermeknevelési támogatások rendszerében és azok megítélése a közgondolkodásban
58. Illés Sándor – Hablicsek László: A külső vándorlások népesség hatásai Magyarországon 1955–1995 között.
59. Szukicsné Serfőző Klára: Az egyszülős családok az állandó és a lakónépesség alapján.

1997.

60. Daróczi Etelka: A halandóság területi eltérései Magyarországon 1959/60–1992.

1998.

61. S. Molnár Edit – Pongrácz Tiborné – Kamarás Ferenc – Habclicsek László: Házasságon kívüli szülések.

2000.

62. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit – Dobossy Imre: Család és munka – értékek és aggodalmak a rendszerváltozás után.

63. Illés Sándor: Belföldi vándormozgalom a XX. század utolsó évtizedeiben.

64. Daróczi Etelka – Spéder Zsolt (szerk.): A korfa tetején. Az idősek helyzete Magyarországon.

65. Melegh Attila: Kiskunhalas népesedéstörténete a 17. század végétől a 20. század elejéig.

2001.

66. Gödri Irén: A házassági kapcsolatok minősége és stabilitása.

67. Tárkányi Ákos: A családdal kapcsolatos jogszabályok Magyarországon 1980–98-ig.

68. Habclicsek László: A népességreprodukció alakulása a 20–21. században.

69. Spéder Zsolt – Monostori Judit: Mozaikok a gyermekszegénységről.

70. Joubert Kálmán – Gyenis Gyula: A 18 éves sorköteles ifjak egészségi állapota, testfejlettsége I.

2002.

71. Illés Sándor – Lukács Éva: Migráció és statisztika.

72. Tóth Pál Péter – Valkovics Emil: Népesedési helyzetünk.

73. Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.): Népeség – értékek – vélemények

2003.

74. Daróczi Etelka (szerk.): Kettős szorításban.

75. Őri Péter: A demográfiai viselkedés mintái a 18. században.

2004.

76. Tóth Pál Péter: Külföldiekkel vagy idegenekkel.

77. Daróczi Etelka – Kovács Katalin: Halálózási viszonyok az ezredfordulón: társadalmi és földrajzi választóvonalak.

2005.

78. Hablicsek László: A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021.
79. Gellénné Lukács Éva – Illés Sándor: Migrációs politikák és jogharmonizáció.
80. Gödri Irén – Tóth Pál Péter: Bevándorlás és beilleszkedés.
81. Kamarás Ferenc – Kapitány Balázs – Vaskovics László: Fialat házaspárok életútja Németországban és Magyarországon.

2006.

82. Blaskó Zsuzsa: Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka.
83. Joubert Kálmán (szerk.): Az Országos Longitudinális Gyermeknövekedés-vizsgálat eredményei születéstől 18 éves korig I.

2007.

84. Hablicsek László – Kovács Katalin: Az életkilátások differenciálódása iskolázottság szerint, 1986–2005.

2009.

85. Illés Sándor (szerk.): Magyarország vonzásában.
86. Spéder Zsolt (szerk.): Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón.
87. Kovács Katalin: Munkapiac, munkakörülmények és egészség.

2010.

88. Melegh Attila–Kovács Éva–Gödri Irén: „Azt hittem célt tévesztettem.” A bevándorló nők élettörténeti perspektívái, integrációja és a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök nyolc európai országban.
89. Gödri Irén: Migráció a kapcsolatok hálójában. A kapcsolati tőke és kapcsolatháló jelenléte és szerepe az ezredvégi magyarországi bevándorlásban.
90. Bálint Lajos: A területi halandósági különbségek alakulása Magyarországon, 1980–2006.

2011.

91. Pongrácz Tiborné (szerk.): A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai.
92. Kovács Katalin: Társadalmi egyenlőtlenségek a mortalitásban Magyarországon (1971–2008) és az epidemiológiai átmenet elmélete.
93. Németh Zsolt: Az urbanizáció és a térbeli társadalomszerkezet változása Magyarországon 1990 és 2001 között.

2013.

94. Murinkó Livia: Első elköltözés a szülői házból Magyarországon.
95. Pakot Levente: Nemek és nemzedékek. Demográfiai reprodukció a 19–20. századi Székelyföldön.

2015.

96. Gál Róbert Iván – Vargha Lili: Jövedelemáramlás együtt élő korosztályok között: a nemzeti transzfeszamlák és nemzeti időtranszfeszamlák.

2016.

97. Murinkó Livia és Spéder Zsolt (szerk.): Felhasználói kézikönyv az *Életünk fordulópontjai* panelkutatás 1–4. hullámához.